

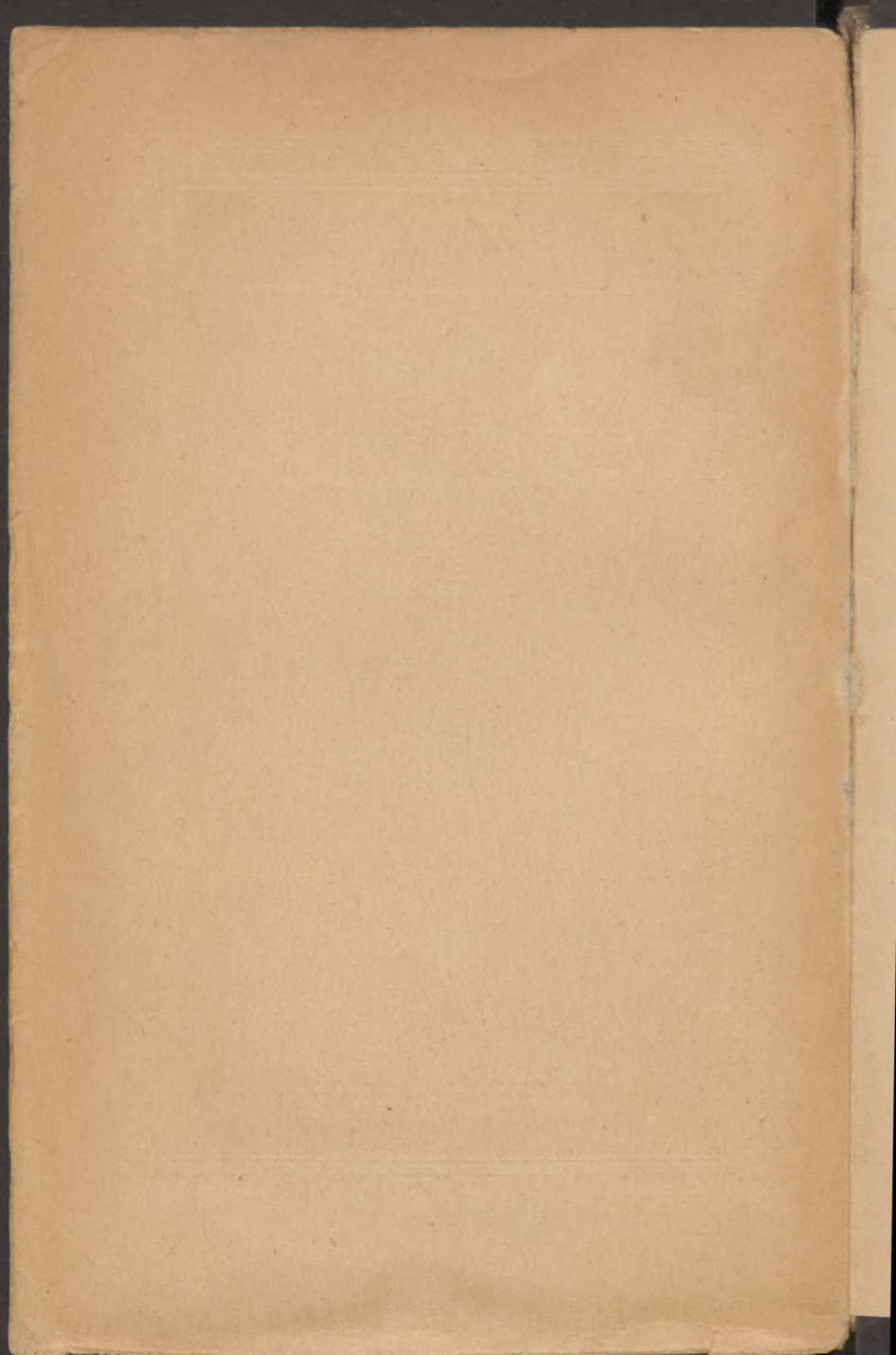
M
190.724

NAGY LAJOS

VADEMBER

REGÉNY

BUDAPEST 1926
AZ ÍRÓ KIADÁSA

N A G Y L A J O S

VADEMBER

*Deliaorky Lde korm
montesul 9/3 11/2
Mauveris*

B U D A P E S T, 1 9 2 6

A Z I R Ó K I A D Á S A

M 190724

Országos Széchényi Könyvtár
Leltári szám

V. 1362-1054 | 1962.

Világosság rt. Budapest. Műszaki igazgató: Deutsch D

1.

Weisz marosvárosi közvetítő kereskedő tárgyal egy alkalmi üzletfelével, bizonyos Krausz nevű ügynökkel. A tárgyalás színtere a Weisz dolgozószozája. Ez egy jól berendezett polgári szoba; „jól berendezett”, — ez pedig azt jelenti, hogy izlésnek és intelligenciának nyoma sincs benne. Ilyesmitől egyaránt távol esnek, akik a szobát, a butorokat és a tárgyakat csinálták, árulták és megvették, — de akik itt laknak, azok minden nap jó ebédeket és dus vacsorákat esznek végig és egy kis pénzért sohasem kell a szomszédba menniök.

Weisz szabályos külsejű, harminc és egy-néhány éves férfi, az arca csaknem egy intellektuel kulturmázás ábrázata; a vele szemben nyugtalankodó Krausz kopottas, kissé dezolált, a tekintete gyanakvó; nyilvánvaló, hogy ez a Krausz a kelleténél gyakrabban utazott olyan szakmában, amely éppen pangott.

A két létért küzdő között már jóideje folyik az üzleti tárgyalás, éppen ott tartanak, hogy Krausz azt kérdezi:

- Mennyit keresünk tehát az üzleten?
- Magának jut ötezer korona.
- Az kevés. Ilyen nagy üzleten ötezret keresni, az semmi. Ilyen üzlethez tíz évben egyszer jutok.
- De édesem, hárman vagyunk hozzá. Ötezer per kopf, az tizenötezer korona, ezret-ezret pedig a három kasznárnak kell adni. Tudja, ilyen nagy uradalomban az már nem megy másképp. Én a készkiadásaimért csupán

kétezer koronát számítok, pedig, szavamra mondom, így ráfizetek. Maga nagyon jól tudja, kedvesem, hogy háromszor utaztam ki a birtokra, két napot töltöttem Balgaváron, levelezés, sürgönyök, borravalók, kocsi, szálloda, becsületemre mondom, hogy ez több, mint kétezer korona.

Krausz keserűen legyintett:

— Kétezer koronából a Rivierán lehet nyaralni! Ősztől tavaszig!

— Kétezer korona, ha mondom. Még több!

— Nézze, Weiszur, én már ismerem az ilyen számadásokat.

— Kérem, az én számadásaimat maga nem ismeri. Bocsánatot kérek. Az én számadásaim korrektek. És amit én mondok, az szentírás. Kérdezősködjék maga bárkinél Weisz József-ről.

— Hagyjuk ezt, kérem! Ilyen nagy üzletnél ötezer koronát keresni! Nem ettem kefét!

Weisz, aki korábbi heves hangját mérsékelve szeliden, szinte hizelgően beszélt, most újra indulatossá vált:

— Hát mennyit akar maga keresni? Tudja maga, milyen nehéz dolgom volt nekem az intézővel? Tudja maga azt, hogy az intéző más-tól az egész provízió felét követeli? És csak hozzám való barátsága miatt ment bele, hogy csak a harmadrész essék rá! Ha én nem ütöm a vasat, ha én nem hivatkozhatom régebbi szivességekre, ha én nem ígérem, hogy máskor majd többet kap, ha nem én állok vele szemben, akkor maga még annyit sem keres. Akkor be kell érnie két-háromezerral és punktum!

— Kérem, hagyjuk ezt. Ezek smoncák. Ilyeneket mondhat maga egy lajkusnak, de nem nekem.

— Háromszor utaztam ki a birtokra, amíg megfőztem az intézőt.

- Én csak egy utról tudok.
- Ugyan, kérem! Hát nem mondtam magának, hogy...
- Én csak egyről tudok.
- Becsületszavamra, mondtam magának mindig, hogy most jöttem meg a birtokról.
- Nekem csak egyszer mondta.
- Nem emlékszik rá? Esküszöm magának, hogy... várjon csak... igen, a Rózsa-kávéházban mondtam magának egyszer este, amikor az Ivanovicssal ültem, azzal a nagy, erős, borotváltképtű emberrel és maga odajött hozzám és kérdezte, hogy mi ujság a marhákkal.
- Itt folyjon ki a szemem, ha nekem többször mondta, mint egyszer.
- De én mondom, hogy megesküszöm magának. Ugy legyen én boldog.
- Esküdni én is tudok. A maga kiadása akkor sem lehet kétezer korona, még ha ötször járt is a birtokon.
- Pardon, Balgaváron is voltam.
- Még ha Jeruzsálemben is volt. És hagyjuk a maga kiadásait. De miért kell a három kasznárnak ezer-ezer korona? Nekem semmi közöm a kasznárokhoz. Magának sem. Magának csak az intézőhöz van köze. A kasznárnak pedig kuss. Ilyet én még nem is hallottam. Miért nem jár mindjárt a botosispánnak és a kisbéresnek is? Az én pénzemből. Csakhogy engem nem lehet ám becsapni.
- Kérem, ne szemtelenkedjék!
- Nahát, engem nem lehet becsapni! Ismerem már én az ilyen fogásokat. Fölszámítani olyan összegeket, amiről nincs irás, amiről nem lehet nyugtát kérni, kasznár és intéző és nem tudom, ki és mi. Magát is ismerem ám. Maga minden üzletet lefölöz. Ugy éljek én, hogy maga ezen az üzleten legalább tizenkétezer koronát keres.

Weisz most elkezdett nevetni. Erősen, hosszan, nevetett, mintha valami jóízű utazóanekdotát hallott volna, alig is tudta a nevetést abbahagyni. Kipirult bele, még a könnyei is hullottak s mint illik, köhögéssel fejezte be. És újra lágyan, nagyon csöndesen kezdett beszélni:

— Nézze, kedves Krausz. Legyen magának esze és ne beszéljen nekem itt mindenféle bolondságot. Gondolja csak meg nyugodtan: hogy jön maga ahhoz, hogy engem meggyanúsítson? Így nem tárgyalunk tovább. Ez az első eset, amióta üzletember vagyok, hogy ilyesmi velem megtörtént. Le is vonom a konzekvenciát és elállok az üzlettől. Menjen maga olyan emberhez, akiben megbizik, én is találok majd olyat, aki megbizik bennem. Legyen nyugodt, ne kiabáljon, hagyjuk az egészet a fenébe.

— Pardon! Én nem mondtam, hogy ne csináljuk meg az üzletet.

— De én mondom.

— Pardon! Én az üzlethez ragaszkodom, de minimum hétezer koronát akarok rajta keresni. Maga ugyanis legalább kétszer annyit keres mint én.

— Kérem. Maga kereshet hétezeret, de csak úgy, ha én a magam részéből kétezerről lemondok. Ezt kívánja talán tőlem? Ugy van, ahogy mondtam. Hármunkra, önre, az intézőre és rám, esik tizenötezer korona, több egy krajcárral sem. Mert a teljes provizióból lemegy, amit mások kapnak és az én készkiadásom. Ez így van, erre esküszöm magának, a boldogságomra és mindenre, ami szent és ha én egyszer esküszöm, akkor maga, Krausz, egy alávaló huncut gazember, ha nekem nem hisz. Csak ezt mondom magának.

Krausz arca utálattól, belső izgalomtól vo-

naglott, azután keservesen legyintett:

— Jó! Legyen maga boldog. Keressen. Éljen az én zsiromon. Vegye maga ki az én gyermekeim szájából a falatot. Hatezerbe belemegek.

Weisz most hirtelen dühvel fölugrott és ordítani kezdett:

— Ez már gazemberség! Hagy engem itt esküdözni és a végén mégsem hisz nekem, hanem meggyanusít. Most már hagyjon békében, nem tárgyalunk tovább. Én magával nem csinállok üzletet. Aki az én szavamban egy percig is kételkedik, azzal én nem állok szóba, azt én leköpöm. Arra én rá sem tudok nézni. Esküszöm magának. Kész.

— Csak ne kiabáljon!

— Nincs üzlet és kész. Még ma irok az intézőnek.

— Csak ne kiabáljon. Velem nem lehet kiabálni, én Krausz vagyok. Vagy hatezer, vagy semmi.

Weisz leült, fújt és nagyot nyelt. Ránézett Krauszra szörnyű gyűlölség indulatával, kitátozta száját, hogy újra valamit kiáltson, de nem szólt, hangot sem adott. Kis idő múlva újra lassan, halkra fogott hangon, csaknem olyan nyugalommal, mintha eddig nagyjában egyetértettek volna s mintha még egy hangos szó sem esett volna közöttük:

— Nézze, édes Krauszom. Mit tárgyalunk mi arról, hogy kire mennyi jut? Az üzlet még nincs készen, mert egy üzlet csak akkor kész, ha a pénz már a zsebben van. Utazzék el maga holnap a birtokra, lépjen érintkezésbe az intézővel, mondja meg neki, hogy én küldtem és győződjön meg maga mindenről.

Krausz dühösen legyintett:

— Jó. Legyen hát ötezer korona. Nem bánom. Nyuzza maga le az én bőrömet, ha van

hozzá szive. De az én vevőm a jövő esztendőben nem magától fogja megvenni a hizott marhákat, arról biztosítom.

— Na látja, készen vagyunk. És fogunk mi még több üzletet is csinálni. Okos emberek megértik egymást, csak egy kis jóindulatra van szükség. Bár tizszer annyit keresne, szavamra mondom, jobban örülnék neki, mint maga. És esküszöm, hogy az én keresetem nem tesz ki ötezret, de azt akartam, hogy maga egy kerek összeget keressen. Azt akartam, hogy meg legyen velem elégedve.

Ezzel a beszélgetéssel az alku lényeges része megtörtént, Krausz kissé facsarodó szívvvel, gyanakodva, de barátságos mosollyal bucsuzott, még egyszer elmondta, hogy „ugy éljen maga, ahogy csak ötezret keres“ s vette a kalapját, botját és elsietett. Weisz pedig bement az ebédlőbe, ahol már, nyilván mert az üvegajtón keresztül hallották a bucsuzkodást, föl is volt tállalva az ebéd.

2.

Weiszné a hosszú, viharos tárgyalás és férjének rekedt, dühös kiabálása után aggódva kérdezte:

- Miért civódott veled az az alak?
- Hagyd, kérlek, egy ronda vigéc.
- Talán kellemetlenséged volt vele?
- Na, nem éppen.
- Biztosan becsapott.

— Ugyan! Hát be lehet engem csapni? Ugy nézek én ki, mint akit valaki becsaphat? Te kis csacsi. Hát ilyen rosszul ismered engem?

És kacagva átölelte felesége derekát; a gyermekeik, egy szép, okos szemű fiúcska és egy

még szebb kisleány, mosolyogva nézték őket. Az asszony elhárító mozdulata közben a gyermekekre vetett egy pillantást, valamit gyöngédségtől előntve mondani akart róluk, de egy percre megzavarodott s azután mégis csak az üzletről érdeklődött.

— Na és végeztél vele?

— Hogyne. Megkötöttük az üzletet. Mégpedig nem is rossz üzletet.

Az asszony, megjegyzés helyett, megsimogatta az ura haját.

A férfi folytatta:

— Ha isten segít, keresek az üzleten tizenöt-ezer koronát.

Az asszony szeme fölillant és boldogan mosolygott. Azután megint csak aggodalmas képet vágott s mintha gyűlölködő érzéssel emlékezne az eltávozott kereskedőre, akinek csak a hangját hallotta; a heves civalkodást hozta újra szóba:

— Csunyán lármáztatok, fiam. Különösen te. Olyan kínos volt hallgatni; szinte félttem.

Weisz elkomorodott és hirtelen feledkezéssel, mintha a lelke mélyéből vetette volna ki, amit mondott:

— Ja, szívem, a pénzszerzés nehéz munka. Amivel titeket ellátlak, azt én az én idegeimmel szerzem meg: az agyammal és a szívemmel. Azért keservesen kell megküzdeni, mint zsákhordó napszámosnak az ő pár garasáért. Az a zsák alatt görnyed és nyög, én meg kiabálok, suttogok, rábeszélék, tagadok, ravaszkodok, fenyegetődzök, könyörgök még esküdözök is, úgy, ahogy éppen lehet, ahogy muszáj.

A kisfiu figyelt, a leányka az evőeszközzel babrálva türelmetlenkedett:

— Mama, együnk már! Éhes vagyok.

A szülők nevettek, az apa még pár szót mondott az ő munkájáról:

— Persze, asszonynak az ilyesmit még hallgatni is kellemetlen. Ugye?

— Jaj bizony. Én soha nem tudnék egy üzletet megcsinálni. Engem mindenki megesalna. Ha nekem azt mondaná valaki, hogy ez így van, vagy úgy van, én elhinném. Ha azt mondanák, ez ennyibe kerül, én szó nélkül kifizetném. Én, ha a boltban vásárolok is, akkor sem alkuszom.

— Azt rosszul teszed. Nem alkuszol, mert én keresem a pénzt. Te csak úgy kapod.

— Mennyi bajod lehet ezekkel a csuf kereskedőkkel!

— Na, ki lehet birni. Muszáj kibirni. Ez már így megy nálunk. Az angol kereskedők biztosan másképp csinálják.

A szobaleány behozta a levest. Az asszony először a kisleány tányérjába mert s amikor látta, hogy a gyermek kedves mohósággal, sietve mártja meg a kanalat, szeretettől áradozva megcsókolta és a férjéhez szolt:

— Wie süß ist diese Baby!

Weisz megszimogatta a leányka haját s bólkolt a feleségének:

— Schöne Leute haben schöne Kinder.

Az asszony nem állhatta meg, hogy a maga szépségének gondolatánál kissé ne időzzék:

— Ó, ha én szép volnék.

— Szép vagy, fiam, légy nyugodt, nincs még egy ilyen asszony Marosvárosban.

És rátüzte tekintetét felesége finom arcára és gyönyörködve hullajtotta a fehér nyakra és az enyhén emelkedő mellekre. De valamely belső inger egy gondolatot vetett az agyába, amelyet szinte szertartásos hangon, pózos képpel mondott ki, annyira fontoskodóan, hogy még a kanalat is letette egy percre:

— Nem a szépség fontos az asszonyban...

— Hanem, hogy kedves legyen.

— Nem, szívem. A tisztesség a fontos! Az asszonynak becsületesnek kell lennie.

— Én azt hiszem, a férfinak is.

Az asszony kacagással kísérté a maga észrevételét, de a férje nem nevetett, hanem szörnyű komolyan, szinte feddő hangon szötte tovább:

— Ez nem tréfa, ezen nem kell nevetni. Nincsen borzasztóbb, mintha a világ nyelvére veszi a házastársakat. Ismerek itt Marosvárosban családokat, férjeket és feleségeket, akiknek az ábrázatáról lesülhetne a bőr. Neveket nem mondok, mert neked még tudni sem szabad ilyesmiről. Eleget tudok én és mondhatom, meg vagyok botránkozva.

Csöngettek. A szobaleány jelentette, hogy egy fiatalember keresi a nagyságos urat. Weisz kiment. Küldőnc kereste, rosszruhás gyereke; Kaszás urtól hozott üzenetet, hogy Weisz ur azonnal menjen el a Rózsa-kávéházba, nagyon fontos közlenivalója van a borüzlet dolgában. Kaszás ur és borüzlet — ezek nem léteztek, Weisz egy pillanatra meghökkent, de rögtön tudta, hogy kinek kell lennie az üzenőnek. Nem tudta azonban elképzelni, hogy miért hívja ily váratlanul. Önkénytelen kutatással nézett a küldőnc szemébe és zavartan kérdezte:

— Kaszás ur?

A küldőnc arca merev volt és elszántan felelt:

— Igen, egy férfi.

Tehát bizonyos volt, hogy a nő hivatja.

3.

Tíz perc múlva már sietett Weisz a Rózsa-kávéház felé. Amikor a Fő-utra befordult, meg-

pillantotta Bendernét. Egy sarki kirakat előtt állt és várt rá. Sovány, csontostestű, bár karcsu és csinosarcu nő volt, fővárosi eleganciával öltözködött, kissé tulrakta magát ékszerekkel és bőditőan be volt parfümözve. Ez az orgiás parfümillat volt az, ami ellenállhatatlannul hatott Weiszra. Ebben érezte azt a nagyvilágiasságot, amelyre a pénz által, a pénzen keresztül tört. A parfümillat jelentette a pompát, a palotát, a fogatot, a másokkal rendelkezés, a magamutogatás, az irigylvetétes gyönyörüségét, szép nőkkel mutatkozást, a nagy színházak művésznő-prostituáltjait. Ez jelentette Budapestet, Párist, a kulturát, a mások rovására vitt jólélést. Talán a vágya minderre lelkének legmélyebb energiája volt, isteni és átkos erő a pénzért való harcban. Pénze már van, de még sok-sok pénz kell, tengernyi pénz ahhoz, hogy mindent elérjen, hogy innen, a vidéki város köréből kitörjön, föl, uj, színesebb, dusabb világba.

Az asszony beszélt:

— Borzasztó helyzetben vagyok. Most ne kérdezzen semmit, menjünk Klupkánéhoz, majd ott mindent elmondok. Csak kérem, ne kérdezen semmit, mert sirógöresöt kapok itt az utcán. Miért késett ilyen soká? Oly szörnyű izgalomban vártam. Nem tudom, hogy mi lesz most velem. Ezt nem élem tul.

— Az istenért, miről van szó?

— Csak ne kérdezzen! Siessünk.

A férfit meglepetése és hirtelen ijedtsége újabb kérdésre kényszerítette, de feleletet nem kapott. Gyors lépésekkel, szótlantul mentek egymás mellett. Az asszony sápadt volt, a férfit nehézaggodalmak lepték meg. A sietésben vérbő arca erősen kipirult és nehezen, szuszogva lélekzett. Kémlelő pillantásokat vetett a nőre s gyakran szétnézett, hogy nem látja-e

őket ebben a sietésben, az aggodalmukat eláruló helyzetben valamely rosszindulatu ismerős. Már szinte bizonyosan tudta, hogy a legkinosabbról, kettőjük titkolt viszonyának a kitudódásáról van szó.

Klupkáné manikűröző-üzlete felé tartottak. A Fő-úton ékeskedett az üzlet, fényes, festett portáléjával; hölgyek és gavallérkodó urak jártak ide a kezüket ápolni. Négy leány dolgozott az üzletben, mindegyik külön, diszkrét fülkében; szépek voltak és könnyüerkölcsűek; Klupkáné a kínálkozó anyagból ügyesen válogatta ki őket. Volt közöttük molett és volt sovány, volt szőke és barna, az egyik filigrántestű és babaarcu, a másik erősvállu, sasorru, szinte férfias szépség.

Az urak egy része azért járt ebbe az üzletbe, mert akkor már országszerte kezdett elterjedni a szokás, hogy férfiak is törekszenek a külső csinosásra s ápolják a testüket, félig-meddig parancsoló kényszer miatt is, mert a nőkről, e rejtelmeseknek tartott nagyon egyszerű lényekről különös titkok kezdtek kiderülni: például nem szeretik, ha a velük foglalkozó férfiaknak fekete a körmük. Vendégszeplő artistanők a marosvárosi férfiaknak szinte drasztikusan árulták el e női titkot, mert olykor-olykor megkérdezték a lovagjuktól, hogy kit gyászol.

Más része, talán nagyobb része a férfiaknak, az alkalmazott szép leányokért járt az üzletbe. Ezeknél csak ürügy, csak ismerkedési mód volt a kezük pucoltatása, mégpedig nem is egészen veszélytelen, mert otthon a feleségeknek és családanyáknak bizony árulóan gyanus jelenség lehet, ha a kedves férjük körme kifogástalanul tiszta és formásan körülnyírt s a műtét utáni órákban még rózsás fényben is ragyog.

A manikűröző leányok persze könnyű udvarlási anyag voltak, a velük kötött szerelmi üzletek csupán annyira differenciálódtak, hogy a kellemes külsejű fiatalemberek kevesebbet, az öregebb urak pedig többet fizettek. Klupkáné összeköttetésben állott olyan gyöngélelkű asszonyságokkal is, akik szükség esetén hajlékot adtak a szerelmes pároknak. Ami az üzleti részt illeti, Klupkáné volt a manikűrözés díjának nagyobb része, a leányok szerelmi honoráriumra felerészben s egy kis percent a szállásadó asszonyok keresetéből. Mivel az is megtörténhetett, legalább elméletileg lehetséges volt, hogy valaki még Marosvárosban is magáért a tisztaságért ápoltatja a kezét, általában nem volt kompromittáló, ha az embert Klupkáné üzletébe belépni látták. Egyébiránt köztudomásu volt az üzlet természete. A hivatalos körök elnézték, sőt jóindulattal viseltettek iránta, hiszen néhanapján a hivatali potentátnak is hasznos szolgálatot tett.

A vendég hölgyek nagyjából ugyanazokból az okokból jártak az üzletbe, mint az urak: ismerkedtek, viszonyokat szőttek a férfiakkal. A legelőkelőbb, tehát a legtöbbpénzü vendégek számára külön, diszkrét szoba is állott rendelkezésre, Klupkáné böles előrelátása és gondossága folytán.

Ebbe az üzletbe, ennek is a diszkrét szobájába igyekezett most szótlanul Weisz és Bendorné. Az üzlet közelében elváltak, az asszony előresietett az üzleten át, a férfi pedig az udvaron és Klupkáné lakásán keresztül jutott céljához.

— Miről van szó? Mi baj van? Beszéljen gyorsan! — sürgette a férfi izgalmas várakozással az asszonyt.

Az asszony mereven állt, nem szólt, úgy tett, mintha habozna és gondolkodna. És csakugyan habozott és gondolkodott. Az volt az érzése, hogy most előbb sirni kell egyet. Hadd lássa a férfi, mennyire le van sujtva. Hogy azután minden tőle telhetőt elkövessen a veszedelem elhárítására. De heves indulattal mégis kikiváncozott belőle a panaszáradat:

— Képzelve el, az az alávaló Dobsáné le akar bennünket leplezni!

Itt a hatást várva, kis szünetet tartott. A férfi szájtátva bámult rá, várva a többbit, az okot, a teljes történetet. Nem csodálkozott. Ugy érezte, hogy ennyit már eddig is biztosan tudott. Az asszony zihálva beszélt tovább:

— Ma délelőtt fölkerestem, hogy együtt menjünk a korszóra. Amint belépek hozzá, jókedvvel és gyanutlanul és mondom, szervusz Vilma, hát nem is fogadja az üdvözlést, hanem hallgat, elfordul, csodálkozva hozzálépek, még azt hittem, hogy valami baja van, még hirtelen meg is ijedtem, akkor egyszerre rám támad. Hogy én kivettem a hálomat Horvayra, ez becstelenség és ezt nagyon meg fogom keserülni. Még hogy én Horvayra! — ezt képezze el. Arra a kikent, festett majomra. Kérdelem tőle, hogy juthatott ilyen képtelenség az eszébe. Nem is felel a kérdéseimre, hanem kiabálni kezd velem, mint egy cseléddel és a gyalázatos sértések egész özönét zuditja rám. Egészen megállt az eszem, azt sem tudtam, hogy hol vagyok. Megjegyzem magának, én tudom, hogy miből keletkezett a gyanuja. Néhanyszor találkoztam nála Horvayval, aki valósággal udvarolt nekem. Én nem törődtem

a Horvay lángolásával, annyira nem törődtem vele, hogy még csak hideg és elutasító sem voltam, egészen fesztelenül viselkedtem. Most mégis megvádolt az az alávaló boszorkány mindenféle komisszággal. Hogy én bókoltam Horvaynak, hogy én fölkináltam magamat neki, én cirógattam őt, ha a szeme egy percre nem volt rajtunk; találkára céloztam, ha egy pillanatra nem hallgatott bennünket; sőt találkoztam is titkon vele. Mindebből az a valóság, hogy csakugyan találkoztam vele véletlenül s akkor, bár nem vettem szívesen, elkiért hazáig. Valaki bizonyára meglátott bennünket és sietett elmondani Dobsánénak. Csodálom, hogy maga nem tud róla. Rettenetes város! És képzelje, most már azzal gyanusít ez a szörnyeteg, hogy viszonyom van Horvayval. Hiába esküdtem neki, hogy nekem Horvay nem kellene, ha egyetlen férfi lenne a világon. Maga elhiheti nekem, hogy ilyen gyalázatos-ságot csak egy féltékeny bestia találhat ki. És egy olyan személy, aki olyan erkölestelen, mint ő. Még hogy nekem viszonyom! Igazán fölháborító. Még hogy nekem kell egy fiatal-ember, aki más nőnek udvarol, aki kosár-számra kapja a szerelmes leveleket, aki füzi magát és kárminnal festi az ajkát. De hát engem gyanuba vett az az asszony és most Horvay miatt bosszút akar rajtam állni. Azzal fenyegetődzik, hogy leleplez bennünket a világ előtt, engem és magát; elmegy az uramhoz, mindent elmond neki, elmegy a maga feleségéhez, mindent elmond neki, mindent elmond fünek-fának, tönkre akar engem tenni.

— Miért akar elmenni az én feleségemhez? Miért akar tönkretenni engem?

Ez az ijedtség tört ki a férfiből.

Az asszonyt nem lepte meg az önzés, zavar-talanul folytatta:

— Hogy ordított az a néember! Rikácsolt, talán még a szája is habzott. Rettenetes volt. Amilyen feneketlenül aljas, ahogy belé van örülve Horvayba, meg is teszi azt, amivel fenyegetődzik. Akkor pedig megölöm magam. Képzeld el, hogy az uram megtudja a mi viszonyunkat. Hogy mi lesz akkor?! Az egész város meg fogja tudni. Ezt pedig nem élem túl. A szégyent nem tudom elviselni. Mit tegyek? Mi lesz most velem?

És kétségbeesett tekintetét rá meresztette a férfirra, lesve annak valamely okos gondolatát, valami megnyugtató szavát, de az, hogy a férfi is ugyanabban a veszedelemben forog, eszébe sem jutott. A férfi tűnődött és gépiesen kérdezte mintegy önmagától:

— Mit lehet itt tenni?

— Én megölöm magam — erősítette a nő, öntudatlanul is sarkalni akarván a férfit arra, hogy mindent próbáljon meg, a legvégsőket is.

— Hát, mondja, mit csinálhatunk azzal az asszonnyal? Maga jobban ismeri, mint én, magának barátnője volt, maga talán a titkait is tudja. Magának kell kigondolnia, hogy mit cselekedjünk. Én nem riadok vissza semmitől.

A férfi ezt csaknem kiabálva mondta, hirtelen dühös energiára gerjedve.

Az asszonyt ez kissé megnyugtatta. Lassan beszélt:

— Itt csak egy ember segíthet.

A férfi lelkesen közbevágott:

— Igen, fölkeresem Ivanovicsot!

Az asszony beleegyezően hallgatott.

— Rögtön megyek a kávéházba és elmondok neki mindent. Meg kell akadályoznia ezt a tragédiát. Kettőnkéről van itt szó, sőt többről, két család pusztulásáról. Az én feleségem, ha ezt megtudja, megöli magát. És akkor én is véget vetek az életemnek.

E pillanatban az egymás szemébe néztek. Mintha mindkettőjüket valami zavar fogta volna el. A férfi, talán enyhítésül, sebe-sen hozzáfűzte:

— Mert én ragaszkodom a családi életem zavartalanságához. És imádom a gyermekeimet.

Az asszony hallgatott és sötét gondok közt nézett maga elé. A férfi egyfolytában akart beszélni, de elakadt és küzködött, nem talált új mondanivalót. Egy perc múlva folytatta csak:

— Nézze, kedvesem, nyugodjék meg, az az asszony talán csak meg akarta magát ijeszteni.

— Nem, nem, nem! — kiáltott az asszony, hevesen tiltakozva a veszedelem enyhébb megítélése ellen.

— És ha meg is akarja tenni azt, amivel fenyegetődzik, biztosra veszem, hogy Ivanovics tud rajtunk segíteni. Ivanovics jó ismerősük, neki is, a férjének is, sőt a férjének pertu barátja. Én bízom az Ivanovics ravaszságában, majd csak kitalál valamit. Jó fiu.

— Csak beszéljen a lelkére. Okvetlenül birja rá, hogy közbevesse magát. Ha kell, ígérjen neki bármiféle ellenszolgáltatást, talán pénzre is célozhat, elvégre bohém ember, akinek soha nincsen pénze és aki nem nagyon szégyenlős. Mindenképen hasson rá. Legyen kétségbeesve és panaszkodjék neki. Magát szereti. Egy kicsit tetesse magát, ne legyen olyan nyugodt, mint most. Mert valójában nem igen van kétségbeesve miattam. Persze, most én viseljem a következményeket. Ha ostoba voltam, most lakoljak érte.

A férfi heves mozdulatot tett tiltakozása jeléül. De az asszony elemében volt, beszélt és rábeszélt:

— Sirjon neki! Igyekezzék az esetet úgy elő-

adni, hogy dühbe hozza. Elég vad ember Ivanovics ahhoz, hogy bármely brutalitást elkövessen. Kutyakötelessége is magán segíteni, elégszer segített maga rajta, amikor anyagi bajai voltak.

A férfi újra ingerülten legyintett:

— Nem fontos. Ez jelentéktelen dolog.

Mindezt állva tárgyalták meg, az asszony most, az izgalmaktól testileg is elfáradva, leült a diványra. A férfi melléje ült, megfogta a kezét s azt érezte, hogy már néhány gyöngéd szót kell mondania. Szegény nő, milyen gyötrelmen kell átesnie, mekkora veszély fenyegeti. E percben már magáról megfeledkezve, mintha csak a nő miatt aggódott volna:

— Édes szívem, mennyi bajt okozok én neked.

És megsimogatta a nő kissé csontos keze-fejét. Az elhuzta a kezét:

— Ó, dehogy! Mindent magamnak köszönhetek.

A férfi megakadt ezeken a szavakon, de egy perc múlva újabb gyöngédségi hullám borította el. Nem szólt semmit, csak átfogta az asszonyt és megesókolta. Az asszony csak tűrte, semmi több. A férfi most már nyugtalanná lett. Nyugtalanlansága zavaros izgalommá fokozódott, amikor az asszony hirtelen fölállt melőle és közönyösen, de határozottan mondta:

— Menjünk!

— Na, ne még! Ül le még egy kicsit.

És a nő után kapva, megragadta a karját. A nő ingerült lett.

— Hagyjon most. Igazán nem vagyok olyan lelkiállapotban.

Alig leplezhető hirtelen ellenséges indulattal nézett a férfira s el volt rá határozva, hogy ma mindent megtagad tőle, anélkül, hogy pontosan számot tudott volna adni akár csak önmagának is elhatározásának okairól, arról, hogy

hadd szomjazza, hadd nélkülözze most őt a férfi, hadd küzdjön érte, nem miatta, hanem újra érte és hadd sarkalja új szenvedély arra, hogy mindent, amit csak lehet, elkövessen az érdekében.

— Én megyek, maga pedig siessen Ivanovicshoz.

A férfi bosszusan szólt:

— Még nem késtem el. Ül le egy kicsit, ne komédiázz.

— De nem. Mondtam már, hogy nem; én megyek.

— Drágám, nem értelek.

— Pedig nagyon egyszerű. Rossz hangulatban vagyok és megyek.

A férfi nyers haragra lobbant:

— Akkor hát menj, isten hírével!

Az asszony feléje fordult és sápadtan, élesen a szemébe nézve, fojtott hangon kérdezte:

— Mit jelent ez?

— Micsoda, hogy mit jelent?

— Azt, hogy: isten hírével.

A férfi kissé meghökkent:

— Csak azt, hogy ha menni akarsz, hát eridj.

— Értse meg, hogy nem vagyok olyan hangulatban...

— A férfi közbevágott:

— Ugyan kérlek, hagyj engem a te hangulataiddal. Nekem nem hangulat kell. Hangulatom az van nekem is. Igen nagyra vagy a hangulataiddal. Elvégre mi vagy te? Szíznésző, költő vagy zárdaszűz?

Az asszony összeszorított ajkakkal elindult az ajtó felé. Most már a férfi is ezt mondta:

— Menjünk!

Fölállt és indult az asszony után. Az asszony ingerülten juttatta eszébe, hogy maradnia

kell, amíg ő el nem távozott. Buesuzkodásuk ennyi volt:

— Kérem, okvetlenül menjen el Ivanovicshoz.

— El fogok menni.

A férfi el is ment rögtön a Rózsa-kávéházba, de Ivanovicst nem találta ott. Egy perccel előbb még ott ült, mondták a pincérek. A lakásán is kereste, de hiába. Nem marad más hátra, gondolta, mint hogy este, vacsora után, újra elmegy a kávéházba. Majd csak ott lesz, mindig ott szokott lenni, ott van a törzsasztala, ott lopja az időt féléjszakákon, sokszor egész éjszakán át, bolond vitákba keveredve a köréje csoportosuló fiatalemberekkel, szegényekkel, haszontalanokkal, az életre szomjazókkal, ködevőkkel, az ő tisztelőivel és megvetőivel.

Elindult az üzleti dolgaira.

5.

Ivanovics Antal, miután a „Gólyá”-hoz címzett kiskocsmában megvacsorázott s szerény vacsoraszámláját a gazdával fölíratta, lassú és sulyos léptekkel elindult a Rózsa-kávéház felé. Amint a kis görbe Nyul-utcán baktatott, a jó vacsora és egy pohár bor után való kellemes hangulatában, amelyet csupán annak a ténynek tudattalanul is megmaradt emléke zavart, hogy a számlát föl kellett iratnia, szeretettel legeltette szemét Marosváros házain és utcáin. Két elemből összetett hangulatában most a diadalmas elem került fölszínre, érezte, tudta, hogy ő, ha föl is iratta a vacsoráját és ha már gyakran tette is ezt, sőt végső elemzésben mintha mindig is efféléket tett volna, azért mégis csak ur ebben a vá-

rosban. Nem úgy ur, hogy sok a pénze, hogy mások dolgoznak érte s ő csupán duskál a földi javakban, hanem úgy, hogy félnek tőle, félnek a lesújtó kritikájától, a haragos szavától, a félelem nélkül való támadásától; számitásba veszik őt, még ha titkon is, önmaguk előtt is rejtve; tartanak tőle a seftelő, panamázó csufságokat elkövető emberek, amikor szerzik, sőt másoktól elszerzik a pénzt s amikor gyakorolják és élvezik, sőt a mások szenvedése által élvezik ki a hatalmat. Ezek az idomtalan kövek, ezek a sárgult házak, ez a kis görbe utca, meg a Fő-ut, az egész város sok-sok ütközet-csatatere, amelyeknek bizony nem mindegyikében maradt vesztes Ivanovics Antal. De hát azért az ellenség is él és virul, sőt végtelenül nagy és hatalmas, az egyes egyedein keresztül soha le nem győzhető.

Kellemes közérzetét hirtelen megzavarta egy látvány. Egyszerű látvány, olyan csekélység, amit mások észre sem vesznek, amely mellett, ha észreveszik is, gondolataikkal legföljebb egy percig időznek, akkor sem okoz nekik semmi kelemetlenséget, sőt lehet, hogy örömük telik benne. Embere válogatja. A jelentéktelen látvány az volt, hogy egy városi rendőr, tehát egyenruhás, kardos ember, pirosképű, fekete bajuszu és erős, bizonyára valamely környékbeli magyar falu egyik virága, kísért, sőt a balkarjánál fogva vitt egy másik embert. Ez a másik ember a maga civil rongyaiban jóval kevesebb gyönyörűséget adott a pusztán érzéki szemnek, gyöngébb és formátlanabb volt, mint a rendőr, ezenfölül kelemetlen tekintetű és viszontagságos arcu. Ivanovics szeme megakadt a látványon. Nézte a rendőrt, jól megnézte magának és nézte az embert, akit a rendőr vitt s akin kielégülően diadalmaskodott. Látta, hogy a rendőr erős,

hogy kardja van, hogy egészséges és megelégedett, talán most büszke is, a másiknak pedig nyugtalanul verhet a szive, megadóan megy a rendőr mellett s fakó kalapja alatt a rossz következményeken járhat az esze. Ivanovics arca megnyult és erősen komor lett, a szeme kigyulladt, csak nézett, meg is állt és úgy nézett, amikor már elhaladtak mellette, még akkor is nézett rájuk, utánuk, nézte a rendőr kezét, amint könyök fölött vékonyan fogta a másiknak a karját. Nem tudni, hogy cselekedni akart vagy szólni akart-e, vagy szeretett volna-e Ivanovics, de mintha indulásra mozdult volna, a szája is megnyílt, egy mélységes lélekzetet vett és azt kifújta magából. Azután megfordult és ment tovább, a Rózsa-kávéház felé.

Harc, küzdelem, ellenséges érdekek és erők ütközése volt az, amit látott; nem tudta, hogy mit követett el az ember, akit kísértek, nem tudta, hogy ki és mi volt, mit tartalmazott és miről tesz majd még a jövőben tanuságot, de két fél ütközött itt meg, igaza csak az egyiknek lehetett s ő, Ivanovics Antal, az ő elméjében és szívében ellenállhatatlan kényszerűséggel kelt pártjára annak, akit a rendőr vitt. Ugy látszik, parancsoló ösztöne az ő lelkének, hogy a gyöngébb mellé álljon, mert ő maga erős volt mindenképen. De lehet, hogy mélyebb, komplikáltabb és következményeiben is súlyosabb dologról van itt szó; ő maga érvekkel tudta volna állásfoglalását igazolni, de az érvek itt nem fontosak, nem az a fontos ebben a problémában, amit tanultunk és tudunk, hanem az és csupán csak az, hogy Ivanovicsban benne volt a pártosság, az egyik mellé állani, tekintet nélkül arra, hogy miért cselekszik a rendőr, hogy mit követett el az áldozat, tekintet nélkül bármire, amit a dolgok rendjébe bele-

nyugvók az esemény magyarázatául fölhozhatnának.

Ivanovics Antal megérkezett a kávéházba, letelepedett a törzsasztalához, dupla feketét rendelt sok cukorral s a pincért eközben atyámfíának szólította. Ezt a megszólítást, mint csaknem mindig, furcsa nevetéssel kísérte, amely nevetésben valamely élesszemű megfigyelő fölfedezhette volna, hogy valamikor régen részben kinos kényszerűségből fakadt, részben ravaszság csinálmánya s azóta lassanként egészen gépiessé válva, esetenként automatikusan ismétlődik. De ha ez az erőszakosnak is tekinthető lélektani kombináció teljes hitelt nem érdemelne, tény az, hogy Ivanovics Antalnak idők folyamán Marosvárosban is, máshol is több kávéházban maradt rendezetlen számlája. Ebből a tényből persze, mivel többre aligha alkalmas, csupán azt a következtetést vonhatjuk le, hogy gyakran voltak általában rendezetlenek a pénzügyei.

6.

Egy sarokban állott az Ivanovics törzsasztala. Alig, hogy leült melléje, sorban érkeztek társaságának tagjai. Megjött Barabás, a „Marosvárosi Közlöny“ munkatársa, Herrling vármegyei díjnok és Pentelei ügyvédjelölt.

— Gratulálok a vershez, nagyon szépen fordította le — mondta az újságíró Ivanovicsnak.

— Ha itt marad és szerencséje lesz, akkor majd megtudja, hogy milyen jól fordítottam le. Mert most még nem tudhatja.

— Ezt nem értem — mondta az újságíró megütközve.

— Nem baj az, fiam. Bizonyára sokszor meg-

esett már magával, hogy valamit nem értett. Nem is lenne jó újságíró, ha értelmes ember lenne. Akkor nem tudná csinálni a mesterségét. Ott hagyná és inkább elmenne követ törni. No, de ne menjünk olyan messzire, maradjunk csak a versnél. Ezuttal nem a maga értelmi fogyatékossága a baj. Valamit még nem tud, nem is tudhat, de ha szerencséje lesz, majd megtudja még a mai éjszaka folyamán, föltéve, hogy Huszka István szerkesztő ur ma is betér ide egy feketére.

A „szerkesztő urat“ Ivanovics gunyosan hangsúlyozta. A vers, amelyről beszéltek, a „Lobogó“ című helybeli irodalmi, kritikai és társadalmi hetilapban jelent meg, amelyet első számával most indított meg Huszka István, mint kiadó és mint szerkesztő. „Kara Achmed“ orosz költő verse volt, amelyet a „Lobogó“ számára Ivanovics Antal „Végítélet“ címen fordított magyarra és a lap rendelkezésére bocsátott, mégpedig eddig érthetetlen okból előre lemondva a honoráriumról, Huszka István szerkesztő nagy csudálkozására. A vers egy oroszországi szörnyű viharról és havazásról szólt, a lap harmadik oldalán, tehát főhelyen jelent meg, mindjárt a szerkesztő kétoldalas beköszöntője után.

Az újságíró egy szót nem értett abból, amit Ivanovics mondott neki, de mivel máris gorombaságokat kellett hallania, egyelőre nem akarta a dolgot firtatni. De azután mégis csak elővette a zsebéből a csak pár órával ezelőtt megjelent lap egy példányát, föllapozta a verset és rámutatott a csillag alatti jegyzetre, mondván:

— Hát ez mi? Ezt igazán nem értem.

Szólt pedig a jegyzet ekképen:

„Ezt a gyönyörű verset Kara Achmed orosz költő 1890-ben írta, amikor olyan óriási havazás volt Oroszországban, hogy az egész országot

10 méter magas hórétég földte, a hórétég alatt az oroszok alagutakat építettek és azokon át közlekedtek az egész országban. Szörnyű állapot volt, valóságos istencsapása az országra, éppen azért adta versének a költő ezt a címet: „Végítélet“.

Az ujságíró hangosan fölolvasta a jegyzetet és még egyszer kérdezte:

— Mi ez?

Ivanovics komoly képpel hallgatott és lopva kémlelte a hatást. A társaság tagjai, a díjnok és az ügyvédjelölt, erősen figyeltek, a jegyzet végével zavartan néztek egymásra, azután Ivanovicsra.

— Lehetséges ez? — kérdezte az ujságíró tűnődő gyanakvással.

— Na, hát hogyan gondolja? Lehetséges-e vagy nem? — tette föl az ellenkérdést Ivanovics.

— Szinte hihetetlen.

— Hihetetlen? A jegyzetet is én irtam! Tehát csakugyan hihetetlen-e?

Az ujságíró zavara teljes volt. Nem tudta, mit feleljen erre a kérdésre.

Ivanovics nekipirult és emelte a hangját:

— Szóval, én hülye vagyok vagy hazudok?!

— Ugyan ké-érem. Én nem magában kételkedek. Elvégre minden lehetséges.

— Nem, fiam, minden nem lehetséges. Ezt még maga is tudja. Például, hogy maga valaha is okos ember legyen, az nem lehetséges. Vagy hogy egy ujságíró igazat írjon, az sem lehetséges.

Az ujságíró bosszusan legyintett. Most már Ivanovics elnevette magát. Erősen, hosszan nevetett, a végén már a könnyei is hullottak, közben a kezével többször legyintett, intve, hogy csak maradjanak nyugodtan, várjanak, ebből még nagy komédia lesz. Most már egy-

másután vették kezükbe a többiek is a „Lobogó“-t, hogy saját szemükkel lássák a verset és a hozzá irt furesa jegyzetet. Nevettek, mert már látták, legalább is sejtették az egész dolog abszurd voltát s kíváncsian kérdezősködtek Ivanovicstől. De az megint elkomolyodott és szigorúan rájuk szólt:

— Tegyétek el azt a lapot!

Alig tudtak azonban csitulni és amikor új társuk érkezett, Jácint, a pesti kereskedelmi utazó, mindnyájuknak ismerőse, Ivanovicsnak pedig régi barátja, Ivanovics rájuk förmedt:

— Csönd! Elég legyen.

Az újságíró most már derüsen megjegyezte:

— Hallatlan egy ökör az a Huszka!

— Én csak azt mondom róla, hogy nagy számár. De maga még nem tudja, hogy mekkora — mondta Ivanovics. — De majd meg fogja tudni egész pontosan.

Jácint leült Ivanovics mellé, szeretettel átfogta annak széles vállait és vidám kedvvel, könnyedén kérdezgette: Mi ujság, hogy vagy, mit csinálsz mindig?

Az utolsó kérdésre ez volt a felelet:

— Léleketeket veszek.

Jácint tovább szőtte a tréfát, hogy legalább olesón-e, az újabb válaszra pedig, hogy ingyen, mert ha pénzbe kerülne, aligha vehetnék annyit, hogy öt percig éléljek, — elkomolyodott. És el is gondolkodott, mert ezek a tréfás feleletek komoly választ is adtak a kérdésére, azt mondták, hogy Ivanovicsnak nincsen álása, nincsen keresete, nincsen pénze, nem dolgozik, lopja a napot, hajnalig a kávéházban ül, haszontalan emberekkel beszélget, vitatkozik, pöröl, a nappalt átalussza.

— Érthetetlen! — mormogott Jácint.

Ivanovics keserűen mosolygott. Jácint a füléhez hajolva, halkán, de élénken beszélt:

— Szeretném már egyszer látni, hogy jól megy a dolgod. Hogy tele vagy pénzzel, vagy legalább csinálsz valamit, törekszel valami komoly célra.

Ivanovicsban belső, mély forrongás indult meg, de indulatát elfojtva, mégis a tompa hang által éreztetve, szólt:

— Mit tartasz te komoly célnak?

— Hogy pénzt keress! Hogy végre emberhez méltóan élhess.

Ivanovics tagolva, leckéztető modorban beszélt:

— Annyi pénzt, amennyiből meg lehet élni, szóval, amennyiből élni lehet, csak becsstelenséggel lehet szerezni. Munkával csak annyit kereshet az ember, amennyiből éhen nem hal. Éhen nem halni, — ez pedig nem lehet komoly cél. Megélni, — ez célnak kevés az én számomra.

— Hagyj föl már, kérlek, a szellemi bukfenccel. Azokból aztán igazán nem lehet megélni. Nem igaz az, hogy munkával nem lehet keresni. Lásd, én dolgozom és hála istennek, szépen keresek. Itt jártam a cégem képviselőjében Marosmegyében s egy hét alatt félezer koronát kerestem. Holnap utazom vissza Budapestre. Egy hétig nem dolgozom most, pihenek, mulatok, élek, nem cserélek a királlyal sem.

— Ez a becsstelenség jutalma.

— Nem áll. Tisztességes üzletekkel kerestem a pénzt, munkával kerestem!

— Mihelyt üzlet, már nem tisztességes. A kereskedelmi közvetítés nem produktív munka. Lássuk, mit adtál el, vagy mit vettél?

— Paszományárukat adtam el, zsinórt, gombot, pertlit.

— Te csináltad ezeket?

— Bolondság. Persze, hogy nem.

— Nem, ugye, hanem a gyár, pontosabban a

gyárban a munkás. Az a munkás pedig, akinek a munkája eredményével te vigéckedtél s egy hét alatt félezer koronát kerestél, egy hét alatt csak huszonöt-harminc korona munkabért kapott a gyártól, kevesebbet, mint amennyit te egy hét alatt cigarettára költesz.

— Ez természetes is.

— De *csak azért* természetes, mert *így van*.

— Ugyan kérlek! Mégis csak van egy kis különbség köztem és egy gyárimunkás közt. Más az én képességem, a tudásom, a szak-képzettségem, meg más azé a munkásé, aki egész életén át zsinórt csinál, mert mást nem is tud csinálni.

— De miért nem tud?

— Mert nem tud.

— Ez nem felelet. Majd én megmondom neked, hogy miért nem tud. Azért, mert nem tanították másra. Téged pedig tanítottak. Pénzért tanítottak, mert még ha ingyen tanítottak volna, akkor is pénzen tartottak el, az apád taníttatott pénzért, ő tartott el pénzen, mert volt neki pénze, ha pedig volt, hát ő is tisztességtelen uton szerezte, éppen úgy, mint te most a magadét.

Jácint bosszusan legyintett a kezével, de azután elnevette magát:

— Na, benne vagyunk a rendes kerékvágásban. Én nem tudom neked megmagyarázni, hogy nincs igazad. Mert ezt csüröd-csavarod te már egy egész életen keresztül. Meg aztán a legnagyobb baj az, hogy valami igaz van abban, amit te beszélsz. De még sincs úgy, ahogy te mondod. Ezt én érzem. A józan eszem tiltakozik ellene. Nem is kísérlem tehát meg, hogy veled vitatkozzam. Legyen igazad, hidd tovább is, hogy igazad van, élj boldogul a teóriáiddal.

— Az aligha fog sikerülni. Ezzel a teóriával,

ha annak végső konzekvenciáit is levonja az ember, csak boldogtalanul lehet élni a mai időkben!

— Hát azért vagy örült! Azért vagy ostoba, mert szántsándékkal rohansz a vesztedbe.

— A magam vesztébe esetleg igen, de nem az emberiségébe.

— Ugyan, emberiség! Mit törödsz te az emberiséggel, ha az emberiség nem törődik veled? És tudsz te az emberiség sorsán változtatni, amikor a magadén sem tudsz? Hagyd te az emberiséget békén, hidd el, az emberiség ezáltal semmit sem fog veszteni.

Ivanovics néhányat fujt, olyanokat, mint a haragos bika, de eléggé mérsékelt hangon mondta:

— A magad fajtáját már Jézus Krisztus biztosította az üdvösségről, amikor azt mondta, a hegyen mondott beszédében, hogy: boldogok az együgyűek!

— Jácint kissé megütődött.

— Hagyj, kérlek, engem. Nem vagyok én olyan buta, mint amilyennek te tartasz.

Ivanovics nevetve a combjára csapott Jácintnak, úgy, hogy az fölszisszent s a sujtó kézhez kapott. Azután, mintha csak tréfából mondta volna:

— Lehet, hogy igazad van. Lehet, hogy még butább vagy, mint amilyennek látszol.

— Ha számárnak is tartasz, annyit el kell ismerned, hogy jó ember vagyok, még téged is szeretlek.

Ivanovics nem bánta, hogy a vita megszűnt. Minek a meddő szóharc? Minek lenne az érvek sorozata az ellen, akit az érdekei páncélként védenek meg a gondolatok kinzó nyilaitól. Ők úgy mondanák, hogy: *mérgezett* nyilaitól.

Együttal valami megpendült, amibe bele kapaszkodhatott, éppen jókor:

— Hogy jó ember vagy-e? Majd mindjárt ki-
derül. Azt mondd, hogy félezer koronát keres-
tél egy hét alatt. Én ezen a héten még egy va-
sat sem kerestem. Lefordítottam egy verset
oroszról, itt áll a helybeli „Neue Rundschau“-
ban, vagy ha úgy tetszik „Nyugat“-ban s még
a honoráriumról is lemondtam. Látod, én ilyen
haszontalan ember vagyok. Adj hát ide egy kis
pénzt. Minél többet.

— Ja! Csak papiroson kerestem! A pénz még
nincs a zsebemben.

Ivanovics erőltette a nevetést:

— Kár. Igazán sajnálhatod. Most alkalmat
adtam, hogy annak, amit tisztességtelen uton
szerezted, egy részét becsületes célra fordítsd.

— Valami pénz, persze, azért van nálam.
Adok... adok, mondjuk: ötvenet. Elég lesz?

— Nem. De azért add ide.

Jácint kivett a tárcájából egy ötvenkoronást
és Ivanovicsnak nyújtotta:

— De most már állapotunk meg legalább
abban, hogy nem vagyok rossz ember.

Ivanovics megint nevetett, ugyanazzal a
furesa nevetéssel, amellyel a pincért atyám-
fiának szólította:

— Tudod mit? Gazember vagy! Engem nem
lehet megvesztegetni, ötven koronával nem vá-
sárolhatsz meg arra, hogy téged jóembernek ne-
vezzelek. Ötven koronáért talán a marosvárosi
rabbi, vagy ha úgy tetszik, plébános, kiállít ne-
ked egy „Jólelküsüi“ bizonyítványt. Tőlem
még szóbeli elismerést sem kaphatsz. Nálam az
ilyesmi jóval drágább.

Mindnyájan nevettek, a nevetésben minden
feszültségük föloldódott. Kellemes volt a tár-
saságnak látni az öreg „atyámfiának“ gyöngé-
jét. Efféle kis exhibíciók nélkül szinte elvisel-
hetetlen lett volna nekik Ivanovics energiája,
szellemi és testi fölénye, indulatos bátorsága,

nyers őszintesége s minden megbizhatatlansága és ingadozása mellett is valamiben, szinte kinyomozhatatlan, hogy miben, de mégis határozottan érezhető következetessége. Jól esett nekik látni, hogy néha-néha az „atyámfjának”, a vadembernek, meg kellett egy kicsit alázkodnia, bár ki tudja, hogy nem csinálja-e ezeket az apró megvágásokat minden érzés nélkül. Ezt elvégre is nem lehet tudni. Mert valósággal rejtelmes ember, jóból és rosszból, szépből és rutból groteszkül összegyurva, — ahogy azt köznapi bölcsességgel oly könnyen meg lehet állapítani. Azért mégis csak érezhető nála valami lelki elernyedés az ilyen esetek alkalmával, mert most is elgondolkodott, nem beszélt, nem is figyelt a többire, sőt dudolni kezdett.

Jó darabig csönd. Azután Ivanovics, nem lehet tudni, azért-e, hogy a figyelmüket valamire ráfordítsa, megszólalt:

— Adj a csak ide, fiam, egy percre azt a „Lobogót”.

Az újságíró odaadta a lapot. Ivanovics föllepazta a Kara Achmed-verset, végigfuttatta rajta fölülről lefelé a tekintetét és szörnyű haragra lobbant:

— Szentségét annak a gazembernek!

— Mi az? Mi az? — kérdezték egyszerre többen.

Ivanovics kipirulva, reszketve az izgalomtól, rekedtté vált hangon mondta:

— Egy szót kihagyott a gazember és mást irt a helyébe. Én azt irtam, hogy: „Nehéz halál”, itt meg az áll, hogy: Sötét halál. Na megállj, kutya!

— Nem olyan nagy baj az — mondta valamelyik csitító szándékkal.

— Neeem?! Rettenetes baj! — kiáltotta Ivanovics harsogva s az ajka már reszketett a

dühtől. — De megtáncoltatom érte! Ha idejön, még ma megtáncoltatom. Kegyetlen mulatság lesz!

A melle zihált, a szeme vésztjóslóan forgott.

— Megveri? — kérdezték.

— Ha hallgat és mukkanás nélkül zsebre-vágja amit kap, akkor nem. De ha kinyitja a száját, akkor megfopozom.

— Huh! — borzongott a vármegyei dijnok kéjes ijedtséggel. — Nem szeretnék magától egy pofont kapni.

És irigységgel vegyes tisztelettel legeltette tekintetét Ivanovicsnak az asztalon pihenő hatalmas öklén.

— Tudja — mondta az ügyvédjelölt —, hogy Csaplovics rendőrkapitány még ma is fájdítja a kariját, úgy megfogta neki, szegénynek!

Ivanovics nem ügyelt rá, hanem aggodalmas figyelemmel elkezdte olvasni a verset, vajjon nincs-e benne más javítás is.

Ez volt a vers:

VÉGITÉLET.

*Kara Achmed költeménye,
oroszról fordította: Ivanovics Antal.*

*Huj! de csuf idő, a szél süvölt,
Ugy vijjog, mint a vad boszorkány,
Szülfák kidőlnek és a föld
Keményet roppan és bedől
A gémeskut. És száll az orkán.*

*Igy riannak majd a hársonák,
Sötéten, míg a nap dereng fel,
Törüli Sors ember habarcs honát,
Védi amaz, ámde a harc fonák,
Arokba dől a bünös s ott mereng el.*

*Nagy, de bus dolog a téli hó,
Sötét halál, az esti vándor
Alatta jól pihen, nincs éji szó
Gyult életére. Erdőszéli tó
Szépen kimossa nyáron a halálból.*

*Arc, fagyott halál a hó alól,
Mig téli szél süvölt, ne bámulj
Árván az égre és ne várj új
Rebbenésre, míg a zord muzsika szól.*

Ivanovics egy kicsit tünődött, azután gu-nyosan mosolygott s a lapot a zsebébe tette.

Jácint alig várta, hogy szóhoz jusson:

— Hát te? Te még a rendőrkapitányokat is megvered? Ez aztán a vidéki csendélet! Mégis csak jobb itt, mint Pesten. Bodát még sem lehetne csak úgy zavartalanul és amint látom, bántatlanul megverni.

Ivanovics jót mulatott a Jácint csodálkozásán:

— Dehogyan verem meg. Csak egy kicsit megfogtam a karját. Kicsit erősen fogtam, nehogy elszaladjon.

— Hogyan? Miért?

— Sztrájk volt és a rendőrök megtámadták a munkásokat. Vagy mondjuk így: a rendőrök és munkások összeütköztek. Vagy: a munkások provokálták a rendőrséget. „És ekkor egy kódarab Hagymás II. Jánost” — amint azt Barabás atyánkfia oly rutinos újságírói tollal írta, gazdájának hű szolgálatában — „a homlokán találta, amire Csaplovics rendőrkapitány elrendelte a kard használatát.” Akárhogy történt, nem fontos; fontos csak az, hogy a rendőrök az ő harminceforintos fizetésükért vágták a munkást. Megjegyzem, hogy a sztrájkot én szerveztem és az összetűzésnél kötelesség szerint jelen voltam. Amikor a kardesapások suhogni kezdtek, ordítást, jajt hallottam, nekimentem a kapitány urnak, megkaptam a karját, megráztam őt és azt mondtam neki:

— Ha nem állítod meg a pribékjeidet, bőrtönbe juttatlak, te te... panamista!

Ivanovics még most is kigyult és égett a

láztól, a melle kidomborodott, a nyakán kidagadtak az erek.

— No és? — kérdezték utána a többiek is, akik pedig tudták már ezt a történetet.

Ivanovics várt a felelettel. Indulata lassan lecsitult és gőgös nyugalommal mondta:

— Hát... megretiráltak a rendőrök.

Jácint úgy nézett Ivanovicsra, mint valami hős rablóvezérre. Nem értette a csodát:

— Szóval, tudsz róla valamit. Valami szabálytalanságot.

— Nem én.

— Hát akkor?

— Nem tudtam én róla semmit, de most már, mondjuk, hogy tudok. Most is csak annyit, hogy panamista. Akkor ezt csupán csak föltételeztem róla.

És hatalmasan elnevette magát, zavartalan tiszta boldogsággal. E percben istenítették szívükben és elméjükben a hallgatói, kivéven talán az ujságíró, aki kormánypárti lap munkatársa volt, idomult tehát lapjának szelleméhez, politikai és társadalmi elveihez, tisztelte a hatóságokat. Nagy átalakulásokon ment át az ő lelke tavaly óta, amikor is még a „Marosváros és Vidéke“ című lapnál dolgozott, amely viszont ellenzéki politikával ügyeskedik.

7.

Már tizenegy óra elmúlt, nyilván most ért véget a Marosvárosi Színház előadása, mert egyszerre tömegesen érkeztek vendégek a kávéházba, férfiak és nők, egész családok.

— Vége az „Ármányos kis hadnagy“-nak — jegyezte meg az ujságíró.

— Hát az meg mi? — kérdezte Ivanovics kómikus csodálkozással.

— Még azt sem tudja? Alomvilágban él. Hát egy operett. Már egy hónap óta játsszák a színházban minden este.

— Fogalmam sem volt róla. Hiába, nincs érzékem az ilyen életbevágóan fontos dolgokhoz. Rossz ujságíró lennék. Nem tudom, hogy mik a Kis Maca legjobb szerepei; nem tudom, hogy mikor vendégszerepelt Bóghy Balambér, városunk ércshangu tenoristája Baromváron; nem tudom, hogy mikor volt a „Bánatos Pösze“ prömierje; nem tudom, hogy mi Zerkovitz legújabb szerzeménye és nem voltam még a „Tatárjárás“-ban sem. Viszont igaz, hogy ha a Marosvárosi Színház előadná a „Takácsok“-at, azt magam is megnézném.

— Pedig nagyon kár, mert nagyon kedves bolondság ez az „Ármányos kis hadnagy“ — szólt közbe az ügyvédjelölt. — Én már ötször láttam. Hallatlanul bájos benne Biry Piroška és csodaszép, mint mindig.

— Persze, ő az „Ármányos kis hadnagy“.

— Igen.

— Szóval: nadrágszerep. Ez kell a polgárnak. És Pentelei József ügyvédjelölt urnak, a kiváló intellektuelnek.

— Miért ne? Magának talán nem tetszik egy szép női lábszár?

— Éppen hogy tetszik. Egy ugyan nem, de kettő, a kapcsolt részekkel együtt, föl a hajig és le a kisujjig. Még a Biry Piroskáé is tetszene, de nem nézem meg.

— Én meg megnézem.

— U-ugy! És még büszke is rá, hogy megnézi. Szabad kérdezni, mennyi az ön havi fizetése?

— Száznegyven korona.

— Száznegyven korona. Szép. A megéléshez

pedig háromszázra van szüksége. A differenciát ne firtassuk most, csupán Jácint barátom figyelmébe ajánlom ezt a kis adalékot! Hanem fesszegessük most azt, hogy maga el van ragadtatva a Biry Piroska szépségétől, kedvességétől, a kerek combjától és a tapintásra termett gömbölyűségeitől és még tudja az ördög, mi jétől. Ezt a tényt piszkáljuk most egy kicsit, kapcsolatban a maga száznegyvenkoronás fizetésével. A száznegyven korona fizetés azt jelenti, hogy maga, lelkem, csak sóvároghat a Biry Piroskáért, csak epedhet, csak lelkesedhet, csak tapsolhat neki, csak a szemeit düllesztheti a feszülő ármányos kis hadnagyi uszónadrágjára, ennél többre azonban nem juthat. És maga a gondolkodásában, az erkölcsében, a karakterében olyan szegénylegény, hogy pár koronáért jegyet vált és elmegy sóvárogni, beáll a többi számár közé, esténként ezren sóvárognak ott, tapsolnak, lihegnek, fesszengenek, sóhajtanak és sziszegnek, mert ilyen szép a Biry Piroska, olyan kedves és gömbölyű és ruganyos és feszes és bűbájos, — Wallenfels gróf ur pedig ott ül nyugodtan a páholyában, ha Morphy Pál még élne és látogatásával megtisztelné, talán még egy sakkpártit is eljátszana vele, de lassanként fölveri érzéki vágyait a baromi tömeg izgalma s vacogó csodálata és előadás után Biry Piroska kisasszony, a *művésznő*, Thália papnője, a gróf ur kocsiján megy haza, persze a gróf urral együtt.

— Elég baj az, hogy vele és nem velem — mondta az ügyvédjelölt s nevetett.

A többiek is nevettek, de Ivanovics komoly maradt. A korholás még nem ért véget.

— Bizony, a szerelem rózsafájáról a gróf ur szakítja le a virágokat. Persze, nehéz ezresekért. Legyen boldog a rózsáival. Én két

koronával nem *honorálnám* a művésznőt. A szerelmet ingyenesen kell adni és kapni, máskülönben csak prostitúció az. És bűn. Gonosz bűnözés, megcsalása, kijátszása Afroditénak, a szerelem istennőjének. Tehát egy igazi istennek, annak, aki van, aki a természet! Az emberek egykor majd újra fölfedezik Afroditét, föl kell fedezniök, mert él, mert hatalmas és szép, *valóságos* istennő, akit érdemes tisztelni, imádni és félni.

Ebben a percben lépett be Huszka István szerkesztő a kávéházba, köszönt a társaságnak és egy közeli asztalhoz ült le. Papirost és töltőtollat vett elő, nyilván a színházból jött ő is és most kritikát ír az előadásról a „Lobogó” számára.

8.

Az ujságíró komor tekintettel nézett a szerkesztő felé és most elsőhajtotta magát:

— Nézzétek csak, a bajusza ki van pödörve, a haját hollófeketére festi, fehér szekfü a gomblyukában, a nyakkendője piros, benne egy öklömnyi csontdarabot magábafoglaló réztű, a manzsettája legalább huszonhetes, valóságos monoplán velük és általuk az egész ember, a kabátja szürke, a nadrágja is szürke, de őt árnyalattal sötétebb a kabátnál és a homlokáról fénylik, hogy mögötte állandóan ez a gondolat motoszkál: én művésziesen elegáns vagyok! Ez a magyar vidéki város! Egyetlen irodalmi hetilapja van, az is csak mától kezdve van s azt is a város legbutább embere szerkeszti. Á-ázsia! Á-ázsia!

Ivanovics át nézett a szerkesztőre, nézte egy darabig, mintha méregette volna, egyszerre

csak mély lélegzetet vett, az arca elborult, a szemefénye meglöbögött s tompa hangon szólt az újságírónak:

— Kedves atyámfia! Ugorjon át a szerkesztő urhoz és mondja meg neki, hogy kéretem, fáradjon át ide, mert egy kis beszélőnivalóm van vele.

Az újságíró engedelmesen fölállt, a szerkesztőhöz ment s rövid, halk szóváltás után visszajött.

— Azt mondta, hogy ha beszélni akar vele, hát fáradjon át hozzá ön.

Az újságíró leült és a kezével takarta el a nevetését. Mert most már menthetetlenül megkezdődött a muri. Ivanovics az asztalra tette a könyökét, képét tenyerébe fektette és duhaj tekintetét átvette a szerkesztőhöz. Az már letette a tollát és kakaskodó pózban, merészen az Ivanovics szemébe nézve ült. Ivanovics forrni kezdett. Megint oda szólt az újságírónak:

— Kedves atyámfia! Ugorjon át még egyszer. És mondja meg a szerkesztő urnak, hogy jöjjön ide, mert ha nem jön, én megyek oda s akkor még nagyobb lesz a baj. Mert baj lesz!

Az újságíró zavart lett, habozott s azután elszánta magát, hogy szabadjára bocsátja az ingerültségét:

— Hát mi vagyok én? Hordár? Én nem mászkálok és főként ilyen üzenetekkel nem.

— Azonnal keljen föl és mondja meg neki, amit üzenek, különben fölkapom magát és átvágom hozzá.

Az újságíró zavara fokozódott, de Ivanovics kegyetlenül, vadul nézett rá, az arca eltorzult, szinte siró, könyörgő indulat is mozdult meg a vonásaiban. Az újságíró fölállt és átment újból Huszkához. Egy pere múlva Huszka István szerkesztő ott állt az Ivanovics asztala mellett, sápadtan és reszketve.

— Üljön le! — mondta Ivanovics szárazon.

A szerkesztő, dacosságának utolsó lobbanásául, állva maradt. — Ivanovics mintha egy kicsit gondolkodott volna, mintha mérsékelni akarta volna magát. Mindenkinek megfeszült a várakozása, e pillanatban azt hitték, hogy Ivanovics enyhe lesz. De már beszélni kezdett:

— Mondja, szerkesztő ur, hogy merre maga az én versem egyik sorát megváltoztatni? Hogy mert maga abba, amit *én* irtam, belejavítani, helyesebben: belerondítani?!

— K-é-érem, hisz tudtommal csak egyetlen egy szót változtattam meg.

— Még ha egyetlenegy betűt változtatott is meg! Azt hiszi, hogy ehhez maga jobban ért, mint én?

— Én nem hiszem, hanem hát gondoltam, két szem többet lát s a jobb hangzásért talán megtehetem.

— Fenét, jobb hangzás! Hát az jobban hangzik magának, hogy: Huszka István *sagy* számár, mint ez: Huszka István *nagy* számár!? Mi?

És most már ordítani kezdett:

— Tudja maga, hogy micsoda butaságot és gazságot követett el? Nem tudja, mi? Sejtelve sincs róla, mi?... Ne beszéljen! Ne merje kinyitni a száját. Majd én beszélek, maga meg hallgasson és reszkessen. Ezt a verset én irtam és nem Kara Achmed orosz költő. Kara Achmed nevű orosz költő nincs, Kara Achmed török díjbirkózó volt, Pesten láttam a cirkuszban, több, mint tiz esztendővel ezelőtt. Éppen olyan derék, becsületes műbirkózó, mint akik itt Marosvárosban is viaskodtak, mint a Czája vagy a „Sárga Veszedelem“ nevű „kinai óriás“. Csak egy kicsit erősebb és egy kicsit híresebb, mert hát világghajnok volt szegény. Ez a vers elejétől végéig

értelmetlen zagyvaság. Szándékos együgyűség, otrombaság, a maga számára, a maga „Lobogó”-ja számára, azért, hogy magát a lapjával együtt kiröhögjék az emberek, úgy ahogy megérdemli. A jegyzet, amit a vershez irtam, szintén bárgyuság. Azért, hogy magára ujjal mutogassanak az emberek, hogy ime, ott megy az a nagy számár, aki egyszer szépirodalmi lapot szerkesztett Marosvárosban. Akkor a hóvihar, hogy alatta az emberek atagutakat építettek volna, még a jégkorszakban sem volt... Ebben a versben csak egy értelmes mondat van, az is kikerülte a maga figyelmét. Ezt a mondatot úgy kapjuk meg, hogy elolvassuk a sorok első betűit fölülről lefelé. Ez a mondat így szól: HUSZKA ISTVÁN NAGY SZAMÁR... No látja mármost, hogy milyen gazságot követett maga el? Maga megváltoztatott egy szót s most maga miatt az áll itt, hogy: Huszka István *sagy* számár. Maga megzavarta az én becsületes szándékomat. Ha nem is tette tönkre, de megzavarta. Ezért megérdemelne tőlem néhány pofont, de ezt most elengedem. Most menjen vissza szépen az asztalához és írjon tovább. Írja és szerkessze a „Lobogó”-t, amely, remélem, nem sokáig fogja megjelenésével éktelelni a világot.

A szerkesztő tátogott, szólni akart, de Ivanovics megragadta a mellényét, a jobb kezét ütésre emelte és az arcába mordult:

— Egy szót se!

A szerkesztő még egy ideig zavartan állt, azután sarkon fordult, az asztalához ment, fölszedte nagy sietséggel a holmiját, a kéziratpapirost és töltőtollat, s csaknem futva hagyta el a kávéházat. Ivanovics szigorú tekintettel nézett utána s amikor a becsukódó ajtó elfödte a szeme elől, harsogó ördögi

nevetésben tört ki, csaknem fuldokolt, eközben köhögési rohamot kapott s amikor a roham elállt, tovább nevetett. A többiek is egymásnak dőltek a nevetéstől. De az Ivanovics nevetéséből kifeketéllett megint valami rejtett keserűség, örömének és diadalának extázisában benne vonaglott egy elem, amelynek sok szörnyű gyötrelemből kellett erednie. És mintha most is, máskor is, ez a kis méreg az ő lelkében meg tudta volna fertőzni az örömét és sóhajra feketíteni azt s mintha ez ellen védekezne: az egész nagy, áradó, elhuzott fuldokló nevetést átfogta valamely eleve eltökéltség, bizonyos csináltság.

Az egész jelenetet hallgatták a kávéház közel ülő vendégei. Némelyek meg is botránkoztak, de a legtöbben mulattak rajta. A társasághoz egészen közel ült egy feszesképű katonatiszt, sört ivott és cigarettázott, mereven nézett maga elé s láthatóan azzal foglalkozott, hogy senkire ne nézzon, még a nőkre sem, hanem mások nézzék őt, csodálják az előkelőségét, tisztaságát, pompás színeit és hatalmát. Ezt a tisztet zavarta, sőt sértette ez a brutalitás, amelyet, bármennyire a bámultatásra volt is berendezve, mégis csak látnia és halania kellett. Valaki, más, bizonyos vonatkozásokban talán nagyobb erőt, hatalmat gyakorolt az ő jelenlétében! Ösztönszerű gyűlölettel tekintett néha Ivanovicsra, szinte figyelte és kémlelte, nagyon rosszképű embernek találta és hallatlanul föl volt háborodva az ellen az ostoba demokrácia vagy liberalizmus, vagy az ördög tudja mi ellen, amely lehetővé teszi, hogy az efféle embereket nem lehet csak úgy pofa után lefogni és egy patrullal a kaszárnnyába vitetni és legalább tíz esztendőre bezárni. Amikor Ivanovics fenytő kirándulása befejeződött, nem is volt többé maradása a

konstruktív léleknek, forrt benne a fölháborodás és az utálat, fizetett, vezényszavakkal diktálván be tételeit a főpincérnek és feszes tartással, göggel, megvetéssel ment el, lesújtó tekintetet vetve Ivanovicsra és léhűtő társaságára. Senki eddig ebből a társaságból észre nem vette a tisztet. De most egész lényé s a belőle áradó lobogó tűz föltűnt nekik, Ivanovics szinte megdöbbszent miatta, a megmutatkozás vakmerősége miatt és nem mulasztotta el, hogy meg ne próbáljon most már a tisztbe belekötni. Hangosan szólt:

— Ugy látszik, nem vagyok szimpátikus a k. u. k. hadseregnek!

Hangosan mondta ezt, úgy, hogy a tiszt meghallja. De az ment tovább az ajtó felé s nem lehetett tudni, hogy nem mert-e reagálni a kihívásra, vagy nem is hallotta azt; vagy talán osztrák, cseh, lengyel, német — s nem is tud magyarul? Persze, az sem volt lehetetlen, hogy hallotta, értette és még sem értette meg; úgy kell Ivanovicsnak, miért olyan cikornyás!

Most is nagy feneket kerítve a dolognak, a félóra előtti diskurzus folytatásául, így támadt neki Pentelei ügyvédjelöltnek:

— Hát hogy is állunk azokkal a tehetetlenül lezajlott vérnekibuzdulások okozta kedélyi zavarokkal, amelyeket költők, vigécek, nagyságos asszonyok egyazon észjárással szeherehelemnek neveznek, kedves Pentelei atyámfia?

Az ügyvédjelölt fanyarul mosolygott. Ivanovics nem hagyta békén:

— Ugye, száznegyven korona havifizetés, meg egy kis mellékkeresetnek nevezett szabadelvadás, mondhatnám csalás és sikkasztás, az együttesen háromszáz korona. No, ha ennyi van, akkor már nincs is nagy baj. Színház után, egy kis ideális lelkesedés után, el lehet

menni a Patak-utcába, *Hédiné* olcsó intézetébe. Mi?

Nem folytathatta tovább, mert ebben a pilanatban valaki rátette a kezét a vállára. Fölnézett, Weisz József állt mögötte.

9.

Ivanovics örömmel üdvözölte, magához ölelte és helyvel kínálta meg. Weisz nem akart leülni:

— Ha ráérsz, gyere ki egy kicsit sétálni. El akarok mondani valamit. Nagyon komoly dolgot.

Ivanovicsnak nehezére esett volna mozdulni és itthagyni a beszélgetést, amint ő nevezte: dumát. Mindjárt megy, — ígérte s erőltette a barátját, hogy pár percre üljön le.

Jácint rögtön a másik kereskedő iránt érdeklődött:

— Hogy mennek az üzletek?

— Az üzletek sohasem mennek elég jól. De azért mennek. Különben nem törődöm velük.

Mi lelhetette ezt? — figyelte Ivanovics. Lóg az orra és szaporán pislog. De csak bele vágott, kiméletlen bőbeszédűséggel:

— De a kereskedő csak csevegjen az üzletről, úgy látszik, így van „rendjén“. Én juniusi éjszakán, csillagos ég alatt, akácfa illatban halottam, amint két sétáló ügyvéd beszélgetett és az egyik ezt mondta:

— Mert a végrehajtási törvény értelmében!... Máskor egy orvos, szomszédságomban az „Aida“ előadásán, az egyik kóristanő szemét basedowosnak találta. Egy színésznőtől a kolleganője a Petőfi-Társaság ülésén, amelyen persze véletlenül voltam jelen, azt kérdezte, hogy: ki az a göndörhaju, kis feketebajszos...

a kolleganő azt felelte, hogy az egy niemand. Tehát: ki-ki a maga foglalkozásánál mindig és minden körülmények közt! Ugy látszik, ez a normális. Alkalmazkodjunk az élet kis törvényeihez. Én úgy sem alkalmazkodom hozzájuk — beszélj tehát. Weisz József, s mond el, hogy mi az ára a bőrnek, mennyiért adta el krumpliját Kohn a Schwarznak.

Weisz legyintett s újra kérte Ivanovicsot, hogy induljanak. Ivanovics látta a barátja lehangoltságát, de nem mozdult, mert jólesett ülnie.

— Mindjárt — ígérte.

Jácint bolygatta az üzleteket. Hátha valamit meg lehet tudni. Weisz nem felelt, de azután eszébe jutott, hogy egy kis dicsekedéssel meggronthatja a másik kereskedő perceit, elmondotta, hogy éppen ma bonyolított le egy üzletet, amelyen „huszonötezer“ koronát keresett.

Ivanovicsnak, amint ezt hallotta, megdobbant a szíve és szinte elszólva magát, indítványozta:

— Hát akkor menjünk!

Szótlanul mentek a Fő-utcán, befordultak a Galamb-utcába, hogy a folyópartra jussanak. Lent a parton enyhe nyárvégi szellő fújt. Tiszta volt az ég s a keskenysarlóju holddal az élén, az egész csillagsereg leragyogott a földre. Mintha csak ezt a helyet várták volna, hogy ügyüket megbeszélhessék, eddig alig szóltak egy-egy szót; Weisz ilyenekkel próbálta a történetet elkezdni:

— Haj, haj.

Ivanovics:

— Miféle üzletről beszéltél?

Weisz:

— Itt a szabad ég alatt olyan szomorú lesz az ember, mint egy ló.

Ivanovics:

— A májára léptél szegény Jácint barátunknak.

Weisz:

— No de van is rá elég okom.

Végre hosszas kerülgetés után Weisz győzött, az ő dolga volt a könnyebb. Elkövetkezett a bonyodalmas ügy minden részletével együtt, olykor kiabáló, dühös hangon, olykor nyugodt tárgyilagossággal, legvégén a végkövetkeztetés:

— Drága barátom! Csak te segíthetsz rajtunk. Én nem tudom hogyan, neked kell kitalálnod! Ha még nem látsz rá módot, törd a fejed. Meg kell akadályoznod, hogy az a némbér végrehajtsa a tervét. Barátságban vagy vele, az urával is.

— Ismeretség még nem barátság.

— Jó, jó. Csak vállald el. Te a legképtelebb feladatot is megoldod.

— Ivanovics kissé elszégyelte magát ettől a dicsérettől, ilyen ügyvel kapcsolatban. Hát ez ő? Hát csak ennyi ő? Itt, ezeknek az embereknek a szemében.

— Te vad vagy és kiméletlen. Ravasz vagy, dühös vagy, téged nem köt sem isten, sem ember, te nem törödsz a konvenciókkal. Mentsd meg, nagyon kérlek, négy ember boldogságát. Az én drága feleségem, ha megtudja, nem éli túl. Akkor pedig nekem is végem van, főbe-lövöm magam, mert én akárhogy is kívánom azt az asszonyt, mégis a feleségemet és a gyermekeimet szeretem. Ilyenkor érzem ezt igazán, amikor baj van, ilyenkor tudom, hogy minden egyéb csak hamisság. Nem akarom, hogy a feleségem én miattam szenvedjen. Nem bírnám el a szégyent. Csak a feleségemről van szó, magammal és Bendornével nem is törődöm. Bár őt sem illene cserbenhagynom... Beszélj

hát! Tudsz valamit tenni? Végtelen hálás leszek érte, barátom!

Weisz elhallgatott. Ivanovics zavart volt, sok mindenre gondolt határozatlanul, persze, a háláról szóló szavak sem kerülték el figyelmét. Még nem tudott szólni, nem tudott mit mondani. Különösen megzavarta pénzszerzési tervének a bukása. Mert most már vége, most már nem kérhet a barátjától pénzt. Hiába, van valami esztétikája a dolgoknak és ezt figyelembe kell vennie az egyénnek, legalább is neki, ha ez talán közönséges alkalmazkodás is. Pedig, a teremtetését, egyedül okosan úgy tenne, ha azt mondaná: Elintézném én ezt a kis boryodalmat barátságból is, de most, tekintettel zilált anyagi viszonyaimra, elintézem ennyiért és ennyiért. Igen! Ti bőrt árultok, buzát, marhát és paszományárut. Én meg szállítom a tragédiának induló családi színműhöz a komédiái befejezést. Olesó János vagyok: ezer koronáért. Ivanovics haragos volt s titkon kissé megcsöknyösödött ez ügy ellen:

— Hirtelenében fogalmam sincs róla, hogy mit tehetek.

— Gondolkozz csak, majd kitalálsz valamit.

— Egyelőre úgy érzem, hogy képtelenség, amit tőlem kívánsz. Bár hidd el, érted mindent megteszek. Mire gondolsz, mégis?

— Én semmire. Neked kell tudnod a módját.

Még jóideig beszéltek a dolgokról, Weisz lehetetlen tervekkel állt elő. Ivanovics védekezett. Azután más tárgyra tértek. Bucsuzkodásnál Weisz még egyszer panaszos szavakat nyöszörgött s Ivanovics már csak azért is, hogy végét vesse a rábeszélésnek, ennyit ígért:

— Jó, jó. Majd meglátom. Majd megpróbálom.

Benderné ezen az éjszakán nem tudott aludni. Sokáig olvasott, hogy szabaduljon aggodalmától. Egy Conan Doyle-regényt olvasott s félelmét valahogy kiélte az izgalmas történetben, amelynek, mint annyi más kísértelmű, igazi műveltség nélkül való olvasó, gyanútlanul át tudta magát adni. De hajnaltájban, amikor már elfáradt az olvasástól és letette a könyvet, újra csak megtámadta a veszély tudata. Kinlódott, vesződött, küzdött vele, el akarta üzni, próbált Weiszban és Ivanovicsban bízni. Végre mentő gondolata támadt. Kellemetlen és lealázó, de úgy látszik, szüksége volt lelkének az alázatra, mert amikor végleg elhatározta terve keresztülvitelét, lassan lecsitult és elaludt. Terve az volt, hogy másnap délelőtt ő maga elmegy Dobsánéhoz, még egyszer beszél vele, sir neki, lába elé teszi a lelkét és úgy esdekel a bocsánatáért.

Másnap későn, tíz óra tájban kelt föl, bágyadtan, csaknem összetörve. Sajátságos érzése volt, az, hogy őt nem is fenyegeti semmi baj s Dobsáné csak meg akarja ijeszteni, lehetetlen, hogy beváltsa örült fenyegetését. Ahogy tegnap óta ő, úgy bizonyosan Dobsáné is megnyugodott már. Kár is volt szólni Weisznak, vagy ha az még nem is baj, mert hát hadd tudja „Józsi“, hogy mit szenvedett miatta, — nem árt azt neki tudnia, de mindenesetre kár, hogy talán már Ivanovicsot is beleavatta a történetbe. Ő mindig is félt attól a csunya Ivanovicsától. Pedig elég jóképű ember. Kár, hogy olyan pénztelen.

Felöltözött s mégis, most már talán erős elha-

tározásának engedve, vagy talán a kíváncsiságtól és új izgalom vágyától üzve, elindult Dobsánéhoz.

Lihegve sietett volt barátnője lakásáig. Utközben szinte kéjelegve képzelgette, hogy milyen őszinte lesz, gyónni fog, ki fogja engesztelni, hogy újra jó barátnók lesznek. És végén bizonyára egymás nyakába borulnak majd és sirni fognak és mindent nagyon megbánnak. Hevesen, mintegy drámaian tört be a másik asszonyhoz és gát nélkül ömlöttek a mondatai:

— Szivem! Nem maradhatunk mi úgy, ahogy tegnap elváltunk. Nem bírom elviselni azt a tudatot, hogy te megvetsz engem. Egész éjjel nem aludtam, egész éjjel *sirtam* miattad. Most úgy keltem föl az ágyból, ahogy lefeküdtem és rohantam hozzád. Azért jöttem, hogy még egyszer beszéljünk Gusztiról. Higgy nekem, drágám, hidd el, hogy én nem szeretem Gusztit, nekem nem kell, nekem nem is tetszik, én ki nem állhatom őt, hisz te tudod jól, hogy egészen más az én zsánerem...

Dobsáné, aki utálattal hallgatta eddig, most hirtelen kacagásban tört ki.

— Nem a te zsánered! Ha-ha-ha! Azért jöttél, hogy ilyen ostobaságokat mondj nekem? Neked, szivem, minden férfi a zsánered.

— Nagyon kérlek, ne bánts engem. Hallgass meg. És kell, hogy megbocsáss nekem!

— Soha az életben.

— Emma, kérlek, ne kinozz. Hát most *megesküszöm* neked, hogy nem történt köztünk semmi.

Dobsáné, aki eddig ellenfele vergődését és a maga fölényét élvezte, végtelenül ingerült lett.

— Hallgass! Egy szót se beszélj. A lakásán is voltál.

— Igaz. De csak... egyszer.

— Iga-az? Te átkozott! És mégsem történt köztetek semmi. Talán imádkoztatok, mi? Mondd, hogy csak imádkoztatok. Oly szép lenne, oly jól állana neked, ha ezt hazudnád. Sokkal kedvesebb lennél, pedig így is nagyon kedves vagy. Te... te... kutya.

Benderné összeomlott, megsemmisült, csön-desen kezdett sirni. Majd a sirás hullámlásától meg-megakasztva, beszélt:

— Azért jöttem, hogy mindent megvalljak neked. Guszti erőszakoskodott és én gyöngé voltam. Igen, vétkeztem ellened. De, bocsáss meg.

Dobsáné elsápadt a dühtől. Beszélni, kiáltani akart, de nem talált szót. Vijjogni kezdett, mint a vércse. Rávetette magát a másik asszonyra, megkapta a karját, beráncigálta egy székbe és hörögve kezdte gyötörni, tépni:

— Te szemét, te aljas, te elvetemedett, te ringyó! Te asszony vagy? Te egy gyermek anyja vagy? Urinó vagy? Neked az utcán a helyed! Ezt érdemeltem én tőled? Ezért segítettek mindenben? Ezért szereztem én neked a jó palit? Ezért hordtam egymásnak az üzeneiteket, kioktattalak, hazudtam a férfinak, egyengettem az utaitokat, megvédtetek benne-teket, eltereltem rólátok a gyanakvók figyelmét. Te átkozott, te! Azért, hogy amikor jól tudod, majd megőrülök egy férfiéért én, é-é-én, aki úgy forgatom az ujjamon a férfiakat, mint a gyűrűt, én megőrülök egyért és te jössz és rámered vetni a szemedet, azt a piszkos szemedet... Te mondd rá, hogy neked nem tetszik, hogy neked nem kell, te, te közönséges rongy, egy férfira, akit én *imádok*, aki legszebb ebben a városban, akinek a lehellete virágillat, akinek a kezeérintésére remegni kezd minden nő, akit te csak erőszakkal, csak aljassággal csábíthattál el, mert nem kellesz neki, mert egy jelentéktelen pulyka vagy. Ezt a férfit akar-

tad te tölem elesábitani!? Hát tudd meg, hogy ő az enyém, csak az enyém, mert te csak futó-kalandra szerezhetted meg. Tudni sem akar többé rólad, ő elmondott nekem mindent, ő lenéz és megvet téged, ő félrenéz, ha az utcán meglát téged.

Benderné örvöngő ellenfele kezébe kapaszkodva, védekezett, jajgatott, kérlelte, végül segítségért kiáltott. Ebben a pillanatban Dobsáné eleresztette őt, kimerülve lihegett és ijedten pillantott az ajtóra, nem tör-e valaki be hozzájuk. Azután lassan, értelmesen beszélt, szinte méltóságteljes kegyetlenséggel végezte ki teljesen a másik asszonyt:

— Én bosszut állok rajtad. Olyan bosszut, amilyent csak tudok. Meg foglak semmisíteni. A vén zsidónak nem leszel többé a felesége. A vak, a jámbor, a számár vén zsidónak. Elmegyek hozzá és leleplezlek. Megfosztlak a szeretőtől is, most elmegyek annak is a feleségéhez, amint már tegnap megigértem neked. Nyugodt lehetsz, hogy én szavamat állom. Nekem *kell* a bosszu, mert megőrülök, meghalok, ha téged tönkre nem teszek. El kell pusztulnod. Még a városban sem szabad, hogy maradásod legyen. Ujjal kell, hogy mutassanak rád. — Ki foglak innen üldözni, közmegvetés tárgyává teszek. A gyermekedről is megfosztlak, mert azt a törvény az apjának ítéli majd.

— Az isten szerelmére könyörgök neked.

— Meg fogom tenni.

— Emma! Hát nincs benned irgalom!? Hát a halálba kergetsz?

— Igen. A teljes pusztulásba. A pokolba. Az örültek házába.

— Irgalmazz!

— Nem. Meg fogom tenni. *Esküszöm* neked, hogy meg fogom tenni.

— Nem lehet. Nem teheted meg. Nem lehet ember ilyen kegyetlen.

— Majd meglátod... De most takarodj! Menj, állj föl és menj, amig újra el nem önt a düh, mert amikor ránézek a szepegő arcodra és a pislogó szemedre, meg akarlak fojtani. Te átkozott! Ugy utállak, úgy gyűlöllek, mint az ördögöt, mint a legundokabb bűnömet.

Benderné még rimámkodni próbált, de ellenfele lesújtóan mosolygott és úgy mutatta neki az ajtót, miként a marosvárosi színházban láthatta valamelyik tragédiában.

Dobsáné, amikor a megalázott asszony elment, a boldog kielégülés izgalmában járt föl alá a szobában, majd az ablakhoz futott, fölnyitotta és a távozó levert nő után nézett, hogy tekintetének tüzes nyilait mégegyszer rá lövelje, hogy mérhetetlen gyűlölete mégegyszer rá sugározzék. És amint látta, hogyan szaporítja az a lépteit, hogy meg van hajolva, hogy takarja az arcát s leng siető lábai körül a szoknyája, új ingerültség lepte meg, utána akart kiáltani, utána akart futni, ráugrani, újra megtépázni, a vérét látni, sebet ejteni rajta, meg akarta ölni, de már elfáradt, már talán elég is volt, már csak ernyedten lobbant meg eszében a gondolat, hogy elmegy az urához. Talán el sem megy. Ugyis lakolt már, de csak hadd féljen még. Hadd tudja meg a rémületben egészen, kicsoda ő, akinek a szerelmét akarta összetörni.

11.

Benderné rohant az utcán. Megaláztatásának égő gyötrelmét érezte csak és semmire sem gondolt. Ész nélkül rohant, hogy minél

hamarabb, minél messzebb legyen attól az asszonyi szörnyetegtől, a háztól, gyalázata színhelyétől. Csak amikor a Fő-utra érkezett, akkor tért kissé magához, meglassította lép-teit, mert itt már sokan jártak, itt nézték és figyelték egymást az emberek. Igyekezett az arcát megkeményíteni. Most újra elfogta a fé-lelem, menekülni akart tőle, de nem tudta hová. Haza, nem! A férje, a gyermek, szörnyü helyzet, idegenkedve kell most rájuk gondol-nia! Weisz, otthon van, de oda ő nem mehet. Különben is... De Ivanovics! Hisz ő itt szo-kott járni. Milyen boldogság lenne vele talál-kozni. Valakivel, akinek mindent elmondhat. De a züllött ember nincs itt, nem lehet itt, hisz az ilyenkor még alszik. Kétszer járt föl-alá a Fő-uton, lázas sietséggel szemével ku-tatta Ivanovicsot. A Rózsa-kávéház ablakaín is benézett, hiába. Elhatározta, hogy elmegy a lakására, Weisztől tudta az utcát és a ház-számot.

Negyedóra mulva kopogtatott az Ivanovics ajtaján. Kétszer-háromszor kellett kopogtat-nia, mindig erősebben, amíg végre kihangzott belülről egy idomtalan hang.

— Én vagyok — kiáltotta az asszony. Belül-ről mormogás, de Ivanovics nem kérdezte meg, hogy ki is az az: én.

Egy perc mulva — rettenetes lassu ember! — megnyílt az ajtó, az asszony besurrant rajta. Ott állt előtte nyitott hálóínggel, meztelen mellel, rövid alsónadrágban, mezitláb, borzas nagy fejjel és bamba álmosággal Ivanovics. De csodálkozás nélkül bámult az asszonyra. Az asszony elnevette magát. Rögtön a tárgyra tért:

— Na, nincs is meglepődve? Nem baj. Hisz tudja, hogy miért jöttem. Beszélt magával Józsi?

— Beszélt.

— Rettenetes. Tud *mindent!*?

— Többet, mint kellene.

— Nem tud mindent. Borzasztó, ami velem történt. Most jövők Dobsánétól.

És elmondta gyalázatát. Panaszos hangon, de most már szinte csodálatos nyugalommal, csak helyenként lobogott meg benne a gyűlölete és ekkor megerősítette a hangját s izzóvá tette a szavait. Ivanovics gonosz nyugalommal hallgatta végig a történet legújabb részletét, itt-ott mosolygott, néha a fejét csóválta s elhuzta a száját, annak a lesujtó gondolatának jeléül, hogy:

— No, ez egészen erkölcsös!

A történet végén elkezdett nevetni. Furcsa, szinte bárgyunak tetsző részvétlenséggel, annyira, hogy maga az asszony is, talán kinjában, vele nevetett:

— Bocsásson meg, muszáj nevetnem, ha elképzelem magukat, mint amazonokat. Ha-ha-ha!

— És mit fog tenni értem?

— Még magam sem tudom.

— Mert magának meg kell akadályoznia, hogy az a bestia tönkretegyen bennünket.

— Majd megpróbálok valamit. Nem kell félnie! Fő az egészség, ha az van, akkor nincsen baj. Ezt egészen őszintén mondom és most, hogy kimondtam, eszmélek csak rá, hogy maguk nekem folyton tragédiáról, halálos veszedelemről beszélnek, meg vannak rémülve mind a ketten az ostoba konvenciók, a maguk erkölcsi törvényeinek terrorjától. És ha kitudódik minden? Hát aztán? Igazán csak azért hallgattam látszólag részvételt eddig ezt a vészjósló siránkozást, mert, úgy látszik, félig máson járt az eszem. Nem szégyelik magukat? Kiki állja cselekményeinek a következményét... Mondom, nem kell megijedni sem-

miképen. Én azt sem hiszem, hogy az az asszony el fog menni a maga urához, vagy a Józsi feleségéhez. Ha bármelyikben van becsület, az kirugja. Az az asszony, nagy a gyanum, csak ijesztette magát. És ha talán komoly is volt a szándéka, most már nem megy el, mert kidühöngte magát, jóllakatta a bosszuvágyát. Maga fölment hozzá, helyes női ösztönét követve, meghozta neki az engesztelő szent áldozatot.

Itt újra nevetni kezdett. Az asszony durcás hangon szólt rá.

— Ne nevéssen hát! Micsoda komizság ez!

— Muszáj nevetnem, bocsásson meg. Ahogy magára nézek, újra csak elképzelem magukat, a két uri hölgyet, amint vijjognak és tépik egymást, közben vitatkoznak is egy kicsit, talán barátságosan is diskurálnak, néha meg olyan tónusig emelkednek föl, mint a Patk-utcai lányok, amikor részegek. Higgye el, ez örülden mulatságos. A korzó ékességei, városunk előkelőségei odahaza, negligzésben! Tudja, hogy milyen szép lenne ez mozifölvételnek! Persze, nem drámában, még csak „kacagató“-ban sem, hanem egyszerűen ezzel a fölrással: a természetből. Hahaha!

— Ivanovics, ne komédiázzon! — kiáltotta az asszony ellenállhatatlan velenevetéssel és amint végignézte az ágyon ülő férfit, az egész testét, megakadt a szeme a hatalmas, izmos, fénylő lábaszárán. Azután, mintha a látvány elől menekülne, vagy talán, mintha fölhivná a férfi figyelmét arra, hogy a lábaszárát látta s az gondolatokat vert föl benne, szétnézett a szobában. Rend volt mindenütt, minden gondosan a helyére rakva, a ruha a széken összehajtva, nem úgy, amint ettől az embertől várni lehetett volna. Meg is jegyezte:

— Hiszen maga nem is bohém! Maga egy rendes ember.

— Rendes ember, az ugyan nem vagyok. Legalább a maga fogalmai szerint nem. De bohém sem vagyok. Ha bármelyik lennék, szígyelném magam.

Az ablak közelében, a fal mellett egy könyv-állvány állott, tele könyvekkel. Az asztalon is hevert két könyv, gondosan a közepén, egymásra téve, az ágy melletti éjjeliszekrényen a biblia és egy kis kékfödélű füzött könyvecske, a címe: „Indiai evangélium Jézusról“.

Az asszony vidám csodálkozással kérdezte:

— Hát maga csaló, hát maga bibliát is olvas? Maga Jézusról olvas? Talán titokban templomba is jár és imádkozik? Kis kapesos imakönyvvvel a kezében... Az ember nem is hinné róla. Az ember azt hinné, hogy..., hogy hogy is mondjam, hogy csak szocialista könyveket vesz a kezébe.

— Ha az ember azt hiszi, akkor jól is hiszi, mert amikor én olvasom, akkor a biblia is meg ez az „Indiai evangélium“ is szocialista könyv.

— Ez nekem magas.

— Azt tudom. De aligha fejezhetném ki magamat úgy, hogy megértsen. Tudja, afféle uriasszonynak, mint maga, egy kis előtanulmányt kellene végeznie, ami eltartana legalább két esztendeig.

— Tulságosan lenézi az uriasszonyokat.

— Az uriasszonyokat nem lehet tulságosan lenézni, talán még eléggé sem. És azután lenézem ám én az uriembereket is. Legalább úgy, mint az uriasszonyokat.

— Engem is ostobának tart? Öszintén!

— Gyerekes kérdés.

— Hiszen előbb még a magyarázatot is meg-

tagadta a kérdésekre, azt mondta, hogy ugy sem érteném meg.

— Legalább is nehezen. De ha akarja, tesszünk egy kísérletet. Keljen föl szépen a székről és adja ide a könyvvállványról, fölülről a második polcra, a bal legfelső könyvet... Nem ott. *Fölülről* második polc!... Ugy, azt.

12.

Ivanovics föllapozta a könyvet, amely az ember származásáról szólt. Egy képet mutatott az asszonynak, amely egymásmellett két ősemberi koponyát ábrázol, lapos homlokuakat, erős szemöldökdudorokkal. Megbökte ujjával a felső koponyát és beszélt:

— Ez az ugynevezett neandervölgyi ember koponyája. Amint látja, egészen lapos, csaknem homlok nélkül való. Jelentékenyen különbözik tehát a mai ember koponyájától, amit maga bizonyára ismer. Hogy fölfrissítse az emlékezetét, nézze meg az én fejemet s az én homlokomat. Azután nézze meg újra a rajzon ezeket a kiálló erős csontdudorokat itt a szemöldök táján, ilyen dudorai ugyebár a mai embereknek nincsenek. Most megint nézze meg az én homlokomat és hasonlitsa össze a kettőt, a neandervölgyi emberét s az enyémet, a ma élő emberét. A két koponya lényegesen különbözik egymástól, mégpedig olyanformán, hogy a neandervölgyi emberé sokkal jobban hasonlít egy emberszabásu majomnak, például a gorillának a koponyájához, mint az enyém... Ezt a neandervölgyi koponyát 1856-ban találták egy németországi barlangban és kétségtelenül bebizonyították, hogy egy ősember koponyája. Mármost figyeljen ide! Bizonyára

hallott már Darwinról, a nagy angol természettudósról, aki fölfedezte vagy legalább is tüzetesebben kifejezte azt a természettudományi igazságot, hogy az ember állati eredetű, fokozatosan fejlődött a többi emlősből, legközelebbi őse pedig a majom. Ez a neandervölgyi lelet, ez a koponya, megerősíti ezt a tételt. De az egyháznak nem kedves a darwini igazság. Tehát harcol ellene. Ecclesia militans... ez annyit tesz, hogy a spanyol inkvizíciónak több százezer áldozata volt; több százezren haltak kerékbetörés és máglya által kinhalált, hogy kenetteljes emberek szadizmusa kielégüljön... Egyház és állam és az egész társadalom, sohasem rokonszenveznek az új igazságokkal, még ha azok ártatlannak látszanak is; ösztönösen félnek tőlük, mert tudják, mi kerekedhetik belőlük. Az élet mai formája hazugság és az életnek a mai formák között kell maradnia. Mi történt tehát a neandervölgyi koponyával? Az történt, hogy több tudós megvizsgálta és véleményt mondott róla. Egyik legkiválóbb antropológus, Virchow Rudolf nevű német tudós is megvizsgálta és ő azt mondta, hogy ez a koponya nem származik egészséges embertől és a rajta levő elváltozások kétségtelenül valamely betegség nyomai. Ennek a véleménynek igen nagy, csaknem döntő súlya volt, mert Virchow elsőrangú szakember és egyuttal orvosprofesszor is volt. Ez a Virchow tehát hű fia volt az államnak és az egyháznak, engedelmes szolgálja a létező társadalmi rendnek. Ezért, mondhatnám, hamis véleményt mondott, hogy azzal is késleltesse az ember származásának kiderítését, a mesével szemben az igazságnak diadalra jutását. Nem tudatosan hazudott ez a Virchow, mert ő maga is bizonyára hitt abban, amit mondott, de hát ilyen volt az ő vé-

leménye, az ő belső hajlandósága miatt. Persze Virchow véleménye, mivel hamis volt, csakhamar megdőlt. Megdőlt azáltal, hogy a neandervölgyi lelet után nemsokára megint találtak ugyanolyan régi vagy még régebbi korból való koponyákat, itt láthatja egy másiknak a rajzát, — ezt Spyben, Franciaországban találták, ugyancsak barlangban és találtak egy egész tucatot a horvátországi Krapinában. Ne nevéssen!... Ezeknek a koponyáknak szintén lapos a homlokuk és szintén nagy homlokdudorodások láthatók rajtuk. Na, most mondja azután Virchow ur, az akasztófára való, hogy a neandervölgyi ember homlokdudora betegség maradványa, hogy mindezeknek a különböző időkbeli és helyekről eredő koponyáknak a homlokdudorai betegség maradványai! Virchow ur most már elhallgatott, véleménye megdőlt... No de, most figyeljen! Ha ugyan ért egy betűt is abból, amit én itt magyarázok.

— Értem, értem. Hogyne érteném!

— Sehogy sem tudom elhinni, hogy érti. Azt látom, hogy erősen nézi a számát, de éppen ez a gyanus. Bizonyos, hogy másra gondol, mint a mi a szavam értelme.

Az asszony nevetve mondta:

— Azért mégis értem. Mit szól hozzá, én egyszerre többfelé tudok figyelni.

Ivanovics a fejét vakarta:

— Na jó, én nem bánom, folytatom. Tehát Virchownak, mivel ő reakciós volt, a neandervölgyi koponya nem hirdette az igazságot. Ő nem kívánta az igazságot, ő, amíg csak lehetett, elzárkózott előle és igyekezett azt mások szeme elől is elzárni. De *nekem* a neandervölgyi koponya is az igazságot hirdeti. *Nekem minden* az igazságot hirdeti. A biblia is! A biblia azért, mert *én* olvasom! Itt van például

a hegyi beszéd. Maga zsidó, az újtestamentumot nem ismeri, de talán mégis hallott valamit a hegyi beszédéről. Jézus a köréje gyűlt sokaságnak prédikált egy hegyen, tanításait a biblia reprodukálja; többek közt ezt mondta:

„Boldogok a lelki szegények, mert övék a mennyeknek országa.“

— Igen ám, de én olvastam apokrif evangéliumokat is, azokat, amelyeket a niceai zsinat nemhiteleseknek mondott ki s olvasásukat megtiltotta; éppen ezért olvastam őket. A berlini városi könyvtárban jutottam a nemhitelesekhez, amikor Németországba menekültem, hogy távollétemben itthon egy kis sajtó útján elkövetett bűncselekményem elévüljön. Ezekben pedig a hegyi beszédnek most szóbanforgó része így hangzik:

„Boldogok a szegények, mert övék a mennyeknek országa.“

— Így áll egyértelműen, szavakkal egyezően valamennyiben, pedig negyvennél több nemhiteles evangélium van... Hát, istenem, ki-ki hajlandósága szerint; Virchow ur szerint a dudorok betegség maradványai, én már csak azt tartom, hogy Jézus Krisztus a hegyen a szegényeket vigasztalta.

— Rendkívül érdekes! — kiáltott az asszony hévvel. — Meséljen még valamit.

Ivanovics elnevette magát:

— Ha az én nagy hitem miatt hazudok, hát akkor csakugyan mese ez.

De változatlanul félszegnek érezte a helyzetet, hitetlennek a tanítványt és szabadkozott:

— Eh, ezeket csak úgy mondtam, példának okáért.

— Engem ez mind rendkívül érdekel.

— Rendkívül? Lehetetlen. Ezt ne mondja, mert ha igaz, se hiszem. Akkor is talán én érdeklek magát és nem a témám.

— Talán mind a kettő, talán maga is.

Ivanovics öngunnyal nevetett. Az asszony fürkészve nézte őt, különössége, szellemi és különösen testi ereje izgatta őt. Átült a szék-ről az ágy szélére s hogy, a látszat miatt, ne kelljen mindig a férfi meztelen nyakát és izmait látnia, a közeli tárgyakon legeltette szemét s beszélni is kezdett róluk:

— Mi ez a kis níp? Jé, de szép.

— Egy japán baba. Berlinben kaptam egy leánytól. Nagyon szép és értékes, a kislány maga tervezte és öltöztette föl. Mondjuk tehát, hogy ez egy lírai emlék.

Az asszonyban ez zavart érzést keltett.

— Érdekes.

És a legközelebbi gondolatát hangosan ki-mondta:

— Vajjon milyen nő lehetett?

És erősen nézte az Ivanovics ajkát. A férfi megérezte és értette a gondolatok és érzések játékát, nyers tekintettel nézte végig az asszonyt, de szemében láng lobbant föl:

— Én sem vetem meg a nőket. Szüksége van rájuk az ember fiának.

— Kissé közönséges fölfogás.

Ivanovics megfogta a nő kezét, belenézett a szemébe, ravaszul mosolygott, azután föl-emelkedett fektéből, átfogta erősen a nőt és ledöntötte magához:

— Ne, ne... ne bolonduljon!

— Dehogyan ne. Már hogyan ne bolondulnék. Lelkem, amit maga most beszél vagy tesz, arra én nem adok semmit. Legfőljebb, ha segítségért kiált. Akkor eleresztem, de akkor aztán meg is haragszom... Ne hadonásszon!

Rátette kezét az asszony képére és úgy magához szorította a fejét, hogy annak az arca egészen eltorzult.

— De Ivanovics! Várjon legalább egy

kicsit... hát... vá-ár-jon! Ne ugorjon rá az emberre, mint egy ... tigris.

Az asszony, akinek tekintete az éjjeliszekrényre esett, most hirtelen ingerlő komiskodással fölkiáltott:

— Jé-é! Milyen helyes kis óra!

A márványlapon egy kis ezüst női óra hevert, amelyet csaknem egészen elfödött egy rádobott notesz.

— Hát maga női órát hord?

Utána nyult, a kezébe vette, forgatta, nézte a peremutató gyors kis szökkeléseit, meg is hallgatta a ketyegését, aztán csaknem szerelmesen ömlengő tekintettel tüzött az Ivanovics izgult arcába. Ivanovics elfojtotta mozduló nyugtalanságát és felelt a kérdésre:

— Van egy másik is, de az jobban jár.

A nőből elemi hévvel robbant ki:

— Akkor adja ezt nekem! Ha magának kettő van.

A férfi tekintete megmerevült. Az arca lassan, belső mélységes megdöbbenés idomító ereje által komorrá változott. Nem szólt, nem mozdult, elnézett az asszonyról. Az, egy kis arroganciával a hangjában és az indulatában is, sürgette:

— Na?!

Ivanovics a kezébe vette az órát, megnézte és ezt mondta:

— Félitzenkettő! Elbeszéljük az időt, pedig nekem dolgom van. Most magát egyszerűen kidobom, kedves nagyságos asszony, mert mosdok, a mosdást pedig Ádám-kosztümben szoktam végezni és azt hiszem, a maguk erkölcase szerint ezt nem illenék végignéznie. Különben engem egy csöppet sem feszélyezne.

Az asszony mindent megértett, vagy inkább csak megérzett. Leplezni akarta zavarát.

— Szent isten, oly későn van? Hisz nekem

akkor rohannom kell haza. Drága Ivanovics, egészen megfélekedtünk mind a ketten a komoly ügyeinkről, sőt az én kinos ügyemről is. Ugye, nem felejtí el? Ugye, megteszi, amire kértük én és Józsi.

Ivanovics morogva, kedvetlenül felelt:

— Majd meglátom. Semmit nem ígérek. De sokszor ne kérjenek, mert unom már a dolgot és ha megharagszom, semmit nem csinálok.

Az asszony ennek a változásnak is megérezte a belső rugóit, tudta, hogy ő maga most nagyot rontott a saját ügyén, ez ingerelte, megzavarta, elvesztette a tájékozódását, kapkodott, ravaszkodó kis eszével kutatta, hogy mivel lehetne most már hatni erre az emberre és dadogva megkísérelte.

— Kérem, Ivanovics, legyünk őszinték egymáshoz! Kéz kezet mos. Kiki úgy segít magán, ahogy tud és a másikat abban segíti, amiben éppen segítségre szorul. Maga ugyis szükségben él most és ha sikerül... de ne sértődjék meg az őszinteségemen, örömmel kölesönzők magának egy nagyobb összeget. Köztünk nincs semmi lealázó abban, ha elfogadja, hisz mi leplezetlenül állunk egymás előtt... más pedig nem tudja meg.

Ivanovics mereven ezt mondta:

— Kedvesem, most már menjen, mert bolondokat beszél. Siessen. — De az asszony nem tágitott: Hogy miért nem! Semmi értelme nincs a visszautasításnak, ez sértő is rá nézve, Ivanovics olyan pózt vett föl, ami nem áll jól neki. Csak fogadja el, miért ne fogadná el?

— Hogy miért nem fogadom el? Azért, mert maguk, maga is, meg a barátja is, meg az egész város tulságosan becstelenek ahhoz, hogy én ezért a szivességért pénzt fogadjak el magától. Nem azért tehát, mintha én kevessebbre becsülném magamat, ha most pénzt fo-

gadnék el, hanem mert egy kicsit igazodom a maguk erkölceihez. Nem hagyom, hogy engem megsemmisítsenek. Azért! Ingyen kapják tőlem a szivességeket... De most már menjen, siessen, mert már elég kellemetlenséget kellett elszenvednie, én már nem lehetek szigorubb magához... De még egyet! Ha csinállok valamit a maguk ostoba dolgában, nem magáért teszem, talán a Józsiért sem, hanem azért, mert fölláztat az a harmadik!

13.

Ivanovics késő délután kísétált a Fő-uti korzóra. Krémszinű nyári ruhájában, jobb időkből maradt panamájával és csaknem új, formás sárga félcipőjével olyan figurát mutatott, mintha valami környékbeli zsentri lett volna, hatalmas termetű, büszke tekintetű ur, azok közül való, akik még abban az időben is, 1912-ben, néha-néha belovagoltak valamelyik marosvárosi étterembe vagy kávéházba s a méltatlanlankodókba belekötve, snájdig párbajokat vívtak karddal, vagy — ha pofont adtak vagy kaptak — pisztollyal.

Késő délután volt, a levegő tiszta, a déli hőség már enyhülőben. Ivanovics néhány huszfilléressel a zsebében sétált, kissé szorongó hangulatban, mégis derűs képet vágva. Kedves szórakozása volt a korzón: kutatni a sok ember között és pózos örömmel nézni azoknak a szemébe, akik barátságos mosollyal üdvözölték és igazi barátsággal azokéba, akik valamely kinos kaland emlékét hordozva lelkükben, ijedt gyűlölettel kapták le róla tekintetüket. Láta most Csaplovics rendőrkapitányt, néhány városi hivatalnok társaságában; nem köszön-

tek egymásnak, ellenben farkasszemet néztek. A rendőrkapitány valamit mondott az uraknak, meg is állt és Ivanovics után nézett; Ivanovics is hátra fordult, a tekintetük birkózóan akaszzkodott össze. Most már Ivanovics is megállt és hideg merevséggel tűzött a rendőrkapitányra; az elfordult és ment a társaival tovább.

Szemközt jött a helybeli primadonna, Biry Piroska, rikitó eleganciával, lovagjai kíséretében, szünet nélkül beszélt, kacagott, mintha a lovagok egyike abból a naiv világszemléletből adott volna elő tételeket, amelyeket az iskolában szittunk magunkba s a Biry Piroska e tételeken mulatna. Három huszártiszt és a civil Wallenfels gróf voltak a kíséret; a huszártisztek büszkén és rajongó ábrázattal lépdeltek, a gróf pedig álmos könnyel; a huszártiszteké volt a remény, a gróf valóságos haszonbérelője volt ezidő szerint a művésznő valamennyi testi és lelki bájos tulajdonságának. Férfiak és hölgyek tartózkodás nélkül bámulták meg a primadonnát, különféle gondolatokat forgatva elméjükben, vágyat vagy megvetést hordva a szívében; egy tisztességes matróna egész komolyan gondolta és öreg bárátnője előtt ki is mondta:

— Szegény teremtés, sajnálom az ilyeneket.

A *Muresán*-cukrászda terrasán hölgyek fagyaltotztak s az örökzölddel kirakott ráccsal körülbástyázva, mint valamely biztosságos várból kémlelték vetélytársnőik toalettjét; de megnézték a férfiakat is, utálattal a szürke civileket, ha csak nem Horvay Gusztáv sétált el a terras elött, vagy Bársonyfi, a marosvárosi színház hősszerelmese; persze, a kemény lábszáru huszártiszteket, azoknak arcán az életkedvet, testükön a rugalmas erőt, ruhájuk élénk színét, nevük ipszilonját, csaknem oly

heves erotikával falták, mint a férfiak a sétáló nők csipőjének pazar látványát.

A cukrászda terrasán ült Benderné. Ivanovics megpillantotta őt, de rögtön elkapta róla a szemét s észrevétlenül akart továbbmenni. De az asszony rákiáltott. Kénytelen-kelletlen odasétált az asszonyhoz; az csinos volt, mosolygott, semmi nyoma rajta az előző viszon­tagságoknak.

— Hol sétál, maga vadember?

A vadember nem felelt. Ott állt a terras elött s szinte bamba tekintettel, de leplezetlen utá­lattal bámult az asszony arcába. Az asszony nem törődött ezzel s minden zavar nélkül, mintha el is felejtette volna már a vadember­rel való kis kalandját, faggatta őt:

— Mi van velünk? Tudja már, melyik ügy­gyel. Kieszelt már valamit?

— Még nem — felelte Ivanovics nyersen.

Az asszony hívta a férfit, hogy menjen be hozzá a terrasra, üljön le egy kicsit; az nem mozdult, de nem is mentegette magát. Most az asszonynak ingerkedő kedve támadt: a férfit, akút e percben kissé bárgyunak talált, bosszantani akarta; megkérdezte tehát:

— Hány óra? Nincs megint sürgős dolga? Mutassa csak azt a kis női órát!

Ivanovics dühös lett, de mérsékelte magát. Elővette az órát:

— Hat óra. Kedves, nagyságos asszonyom, eltalálta, csakugyan sürgős dolgom van. Kezét csókolom.

Azzal sarkon fordult, törtetett a Rózsa-kávéház irányában.

Már csaknem befordult a kávéház ajtaján, amikor egy éles női hang ütötte meg fülét:

— Ivanovics ur!

Dobsáné sietett lihegve utána, látszott, hogy minden áron el akarja fogni. Ivanovics udva-

riasan barátságos képet vágott, csaknem bájos mosollyal üdvözölte az asszonyt:

— Á—á—á, á, kezét csókolom. Minek köszönhetem a szerencsét?

— Jöjjön, kísérjen egy kicsit visszafelé.

— Parancsoljon.

Lassu lépésben indultak el. Ivanovics a földet nézte maga előtt; ugyan mit akarhat tőle ez az asszony? Ő is ugyanarról a tragédiáról beszél majd? Ha ő is bizalmával tiszteli meg, akkor a hármaskör tragédia türehtelenül kömikussá kezd már válni. Vagy valami más? Új ügy, kényes, amelyet megint csak ő intézhetne el?

Az asszony vitte magával s jó ideig szótlan maradt, Ivanovics felé lesett és az érezte pillantásának kémlő erejét. Azután lassan, mintegy előre kicirkalmazott terv szerint érintette meg a témát:

— Hát... mondja csak, mit csinálnak a szerelmek?

Ivanovics eddig is kényelmetlenül érezte magát, de most! Az asszony puhatolódzást, sőt inkvizíciót akar tartani. Az asszony, őrajta!... De csinált csodálkozással válaszolt:

— Kedves asszonyom, honnan tudnám én azt?

— Ugyan, ne tettesse magát. Hisz' hallom, hogy védőszárnyai alá vette őket.

A hangból rikoltott a kötekedő guny. És már úgy tetszett, mintha az asszony alaposan meg akarná leckéztetni a férfit. Ebben az ügyben! Még ő hozza szóba, fesztelenül, keményen, sőt szigorúan, uram, bocsáss, még fölényesen hozza szóba ezt a rá nézve talán mégis szegényletes históriát.

Ivanovics megzavarodott. A kötekedésnek erre a mértékre nem tudott és talán nem is akart reagálni. Egy-két percig hallgatott... Azalatt befordultak, az asszony dirigálása

mellett — ami szintén feszélyezte Ivanovicsot — a Fő-utat keresztező keskeny Szombat-utcába, amelyben az asszony lakott.

— Na-a? — kérdezte az asszony vallatóan.

Ivanovicsnak össze kellett szedni az eszét, mert már csaknem fölrobbant, de nem tudta, mégis mekkora az az arcátlánság, amely anyyira sérti. Birkózott magával, ötlete nem támadt, egyszerűen csak ezt mondta:

— Én azt hiszem, boldogulnak azok egymással, anélkül, hogy az én védőszárnyaimra szükségük lenne.

Az asszony türelmetlenkedett.

— Ne tagadjon, kérem, mert ez bosszant. És...

Itt megváltozott a hangja és elnyujtva, szinte szeliden pajtáskodó jóindulattal, mégis ravaszul aláhuzva, hogy teljes megsemmisítő erejével hasson, mondta:

— És hoz valamit a védelem a konyhára?

Ivanovics levegőt szippantott, megállt, furesa grimaszt vágott és keményen az asszony szemébe nézett. Az állta a tekintetét, szemében vakmerőség tüze lobogott, reszkettek a cimpái. Ivanovics kezdett megkönnyebbülni, mert már megereszthette haragjának árját:

— Hm! Hogy én kerítő lennék! Hogy én kiütöttem magát a nyeregből, elvettem a maga jó állását, mert hisz — maga volt a kerítőnő, aki összeboronálta a párt. Így érti?

Az asszony elsápadt, szaporán, vijjogva beszélt:

— Elöttem ne kerteljen! És ne legyen durva, mert ez nem segít magán. Ismerem én jól magát. Lássa, én már értesültem róla, hogy magának gyóntak, mindent elmondtak és maga meg akarja őket védeni tőlem, meg akarja akadályozni, hogy én leleplezhessem őket. Megint bele akarja magát ártani a maga tökéletes ne-

veletlenségével olyan ügybe, amihez semmi köze, amihez nem is ért, amit megítélni nem tud. De biztosítom róla, hogy vállalkozásának nem lesz sikere. A vadember nálam csődöt mond, nem funkcionál. Amikor most meglátam magát — különben láttam az előbb magukat együtt haditanácsban! — elöntött a düh és elhatároztam, hogy magát alaposan megleckéztetem. Amint látja, voltam olyan vakmerő, hogy magának, a híres nagyszájúnak, a verekedőnek, a gorombának, a vadembernek, megmondjam a véleményemet... Ehhez az egész ügghöz magának semmi köze, ez a mi dolgunk és én, akár tetszik magának, akár nem, igenis le fogom azt a nőt lep-lez-ni az ura előtt, a világ előtt, az egész Marosváros előtt. Elmegyek az urához, elmegyek a maga kiváló Weisz barátjához, ahhoz a hűséges és ártatlan feleségéhez és tönkreteszem őket. Ezt én elhatároztam és ezt maga, ha a feje tetejére áll is, akkor sem tudja megakadályozni.

Ivanovics most erősen megfogta az asszony gesztikuláló kezét, dühét leszorítva, tompán, de fenyegető határozottsággal csak annyit mondott:

— Most már meg fogom akadályozni!

Az asszony vadító rikácsolással hadarta:

— Igazán? Igazán? És ugyan mivel? Nagyon kíváncsi vagyok.

Ivanovics szeme elborult, ziháló mellel kezdett beszélni:

— Azzal, kedves nagyságos asszonyom, hogy... azt a fehér, puha nyakadat megfogom és úgy kitekerem, mint egy nyavalyás csirkéét.

Az asszony a meglepetéstől szinte megdermedt. Kinyitotta a száját, de csak idomtalan hang szakadt ki a torkából, szót kimondani nem tudott, egy percre még az esze is megbé-

nult. Aztán falfelhéren, reszkető testtel a kezét emelgetve, szétnézett, nem hallotta-e ezt valaki. Majd lassan erőre kapva, kétségbeesetten kezdett rikácsolni:

— Gyalázat!... egy uriasszonnyal szemben! Rettenetes. Maga gazember, jöjjön csak velem, jöjjön rögtön az uramhoz.

Ivanovics elkapta a cikázó kezét és erősen megszorította, úgy, hogy a csontjai szinte töredezték. Az asszony fölsikoltott és segítségért kiáltott. Ivanovics rekedten, leszorítva, ordításban kitörni akaró szavait, lihegte:

— Hall-gatni fogsz, mint a sir! Kü-lön-ben kutyakorbáccsal verek rajtad végig a korzón. Te leszel majd a város szégyene! Most már nincs ám előttem nagyságos asszony, most nincs ám előttem nő, most már csak feneketlen aljasságot látok és boszorkányt és ördögöt, akiket tüzes vassal szoktak irtani.

Nem messzire közeledett feléjük Dobsa Frigyes, az asszony férje, Ivanovicsnak jóismerőse, félig-meddig cimborája. Ivanovics, mint vérengző vad vetette rá magát. Vérig sértő szavak és szitkok kíséretében mondta el a történeteket, tekintete irtózatossá volt, szeme véres ködbe borult, a melle zihált, vasöklei rettentően meglobogtak, a mellét verte, mint a megsebzett gorilla, csak úgy csattogtak csuklóján a kemény manzsettái.

A férj halálsápadt volt és remegett a szégyentől. Torz dadogásán kívül: hogy kérlek, miről van szó, nem értelek, ilyent nem lehet mondani! — és efféléken kívül semmit sem mert mondani.

A történetek után harmadnap újra fölkereste Weisz József Ivanovicsot a kávéházban. Késő este volt, ott ült Ivanovics a törzsasztalánál, körülötte öt-hat fiatalember. Heves vitában állott Káveckyval, a „Marosváros és Vidéke“ című helybeli lap munkatársával, egy magas, sápadt, hosszúhaju fiatalemberrel, aki verseket, még pedig eléggé hangulatos, formás verseket írt. Ivanovics végtelenül lenézte a lírai költőket, sőt haragudott rájuk. Az est folyamán már sok kompromittáló dolgot mondott a lírai költőkről. Elmondta, hogy a görög rege szerint kecskepásztorok találták az első lant-szerszámot: egy teknősbéka kivájt hátát s arra ráerősítve egy számarbórból sodort hurt. A szerszámmal nem tudtak semmit sem kezdeni, tehát Apollóhoz vitték, aki azt megszólaltatta. Azóta is mindig belezeng a lírába: a számár.

— Ad vocem teknősbéka! — kiáltott harsogó nevetéssel Ivanovics. — Tudja-e maga, kedves Kávecky atyámfia, hogy mi a különbség a teknősbéka és a lírai költő között?... Hát az, hogy a teknősbéka, ahogy élettani kísérletekből kiderült, hónapokig élél agyvelő nélkül, a lírai költő azonban egy egész életen át él el, ugyancsak agyvelő nélkül! Hiszen nem mondom én, hogy egy szép lírai költemény nem szép, sőt magam is éppen úgy, mint maga, kedves költő ur, ha elolvasom és tetszik, azt mondom rá, hogy szép. Csak egy kicsit másképp mondom, mint maga. Mert maga, ugye, azt mondja, hogy: juj de szép! — Én pedig azt mondom, hogy: fuj de szép!... Hiszen tagadhatatlan, hogy egy mesterien megcsinált költeményen keresztül valakitőan ragyog a költő elméje, az a hisztériás szegény beteg, vizkura alá való kis központi idegrendszer, — de hát Istenem, ez a ragyogás olyan, mint amikor

éjjel a trágyadomb foszforeszkál... És tudja-e, atyámfia, hogy lényeges különbség van a költő és az ember között? (Még nagyobb, mint a teknősbéka és a költő között!), mert az *ember* az, aki a barna kislányt megcsókolja, megöleli és vele is hál, a *költő* pedig az, aki a barna kislányt meg nem csókolja, meg nem öleli, nem is hál vele, de — verset ír róla... Ugye, maga még nem is hallott arról a költőről, aki egy szép nővel együtt kivetődött egy magányos szigetre, ott nem volt más férfi, tehát a nő beérte volna a költővel is, az azonban mindenét elajándékozta a nőnek (hiába, a nőt mindig meg kell fizetni!), csak hogy ne kelljen szeretkeznie és így *szép* verseket ír hasson róla. Így tett a költő, mert bizony vége ám a versnek, mihelyt megvan a boldog szerelmi kielégülés... A költő a megtestesült cselekvőképtelenség. A költő abból él, hogy boldogtalan. A költő kedélybeteg, aki eszményíti a maga betegségét, erényt csinál a hibájából... Ismertem Pesten egy különben kiváló fiatalembert, aki verseket írt a „Nyugat“-ba. Egy versének az volt a címe: „A siró kutnál“. Rettentően szomorú vers volt, én persze nem tudom reprodukálni, csak annyit tudok, hogy a vége valami bus sóhajjal végződött, így:... „Megállni gyáván feleutnál. És sirni, sirni, a siró kutnál“... Hát a vers megjelenése után néhány nappal csak beállit a fiatalemberhez vidéki családja képviselőjében a nagybátyja és elkezdti faggatni az ifjút: Hát neked mi bajod? Van állásod, van pénzed, ha nem elég, küld az apád, amennyi csak kell, beteg sem vagy, nekünk sincs hál' Istennek semmi bajunk — minek akarsz már megint sirni?! Ha valami bajod van, ha valami kell, mondd meg!... Bizony, atyámfia, ez egyszer a vidéki nyárspolgárnak igaza volt... A versírás, ezt valami vidéki viccelapban olvastam, de

helyeslem: olyan betegség, amelybe minden fiatalember beleesik, de míg a tehetségesek kigyógyulnak belőle, addig a tehetségtelenek megmaradnak benne... És eleinte, amíg igaz szenvedések gyötrik a szegény költőt, addig csak megérdemli, hogy szánja az ember, de később, amikor már professzióvá fajul nála a „költés“ és úgy csinálja a verseket, mint a suszter a cipőt, az már bosszantó és ellenszenves. Ebben a foglalkozásban határozottan van már valami orcátlanság... Nem régen nálam aludt Cinkei, a maga kollégája, aki szintén „költ“. Amikor lefeküdtünk és elfujtam a lámpát, rám szól, hogy ne fujjam még el. Miért? — kérdezem. Mert ő még el akar szívni egy cigaretta. Mondom: én is cigaretta. a sötétben is lehet cigaretta. Azután még, talán csak évődésből, hozzátettem: sötétben hangulatosabb, sőt romantikus. Erre ő gunyosan nevetett és lenézően mondta: Ro-man-ti-kus? Mióta ad maga a romantikára? Mióta vannak magának hangulatai? Erre azt feleltem: Barátom, nekem mindig voltak és vannak hangulataim, de az én hangulataimat a szemérmesség leplezi, nekem a hangulat szent ügyem, mert én nem vagyok ám lírai költő, aki úgy vájkál a *virág*-ban és a *világ*-ban, mint az irattári díjnok az aktákban!... Költő az, aki az élet valóságához, érdekes igazságaihoz, nagyszerű tényeihez rövideszü. Mert vessük csak össze a költeményt és a valóságot. Ime egy legenda, tehát költemény, a bibliából: Anániás és Sáfira története: „Egy ember és pedig, kinek neve Anániás vala, Sáfirával az ő feleségével, eladá az ő örökségét... és megtart valami részt az árában, mely dolog az ő feleségének is tudára vala és valami részt előhozván, az apostoloknak lábaiknál letevén... Mondá pedig Péter: Anániás, miért foglalta el a Sátán a te

szívedet, hogy hazudnál a szent lélek ellen, és a mezőnek árában megtartanál?... Nemde, ha megtartottad volna a mezőt, nem a tied volna, és minekutána eladtad, nem a te hatalmadban volt-e az ára? mért gondoltad ezt a te szívedbe? Nem embereknek hazudtál, hanem Istennek... Minekutána hallotta volna pedig Anániás a beszédeket, leesék és meghala. S mindenekben nagy félelem támadta, akik ezt hallják vala... Felkelvén pedig az ifjak, fogják azt és kivívén, eltemetik... És lőn mintegy három óra múlva, mikor az ő felesége is, nem tudván mi esett vala, béméne... Mondta pedig néki Péter: Mondd meg nekem, ha ennyi pénzzel adtátok-e el a ti örökségeket? és azt mondta: ugya-gyon, annyinadtuk el... Péter pedig mondta néki: Mi dolog, hogy egyekké levétek ebben, hogy az urnak lelkét kísérténétek? Imé azoknak lábaik, akik eltemették a te férjedet, az ajtó előtt vagynak és tégedet is kivisznek... Azonnal pedig leesik az ő lábainál és meghala; és bemenvén az ifjak, találták azt halva, és kivívén, eltemették az ő férje mellé... És támadta nagy félelem az egész Gyülekezetben és mindenekben, valakik ezeket hallják vala...“ Így áll a bibliában, az Apostolok cselekedeteiről írott könyvben. Ez a költemény magának szép, nekem azonban rettenetesen érdekes a valóság, az, ahogy a dolog csakugyan történt, történhetett, ahogyan az apokrifokban megírva találjuk ugyanezt a történetet. E szerint, a gyülekezet maga elé idézte Anániást és feleségét Safirát, törvényt ült fölöttük s mivel az eladott birtok vételárát nem teljes egészében szolgáltatták be a vagyonközösségben élő gyülekezetnek, hanem valamit abból maguknak megtartottak, halálra ítélték és ott nyom-ban ki is végezték őket. De nem ám, hogy: „minekutána hallotta volna a beszédeket, le-

esék és meghala!“ Ugy ám, költő ur! Erről a ténnyről azután sokat lehetne beszélni. Ez mond valamit a kutató, elmélkedő ember számára. Legelőször is megtárgyalhatnánk, hogy miért áll ez a história a bibliában úgy, az apokrifokban pedig így. Megjegyzem, hogy a legenda maga is elárulja magát ebben a sorában: „Imé azoknak lábai, akik eltemették vala a te férjedet, az ajtó előtt vagynak és tégedet is kivisznek.“

Kávecky két kezét a füléhez kapta és befogta azokat, hogy ne halljon és indulatosan, szinte vakmerő bátorsággal tört ki:

— Elég! A bibliánál vagyunk és mindjárt következik a világot megváltó szocializmus!

— Valóban! — mondta Ivanovics szilárdan, de azért kellemetlenül meglepődve.

— Ez a maga szörnyű vesszőparipája. Talált egy kulcsot, amellyel a mindenség valamennyi zárt ajtaját ki akarja nyitni. Van egy kidolgozott rendszere, amelybe erőszakkal belegyömöszöl, beletör mindent. Csak ebben a rendszerben tud gondolkozni. A bibliáról beszél, teljes tudás nélkül. Valamit olvasott, állítólag olvasta az apokrifokat, talán nem is olvasta, csak kitalálja blöffjeit. Ananiás és Safira története... Ugyan, kérem, Az csak úgy ment volna, ha régen is, csak úgy lehetett volna egy fönnálló és hatalmas állam és létező, uralkodó törvények keretein belül a gyülekezetnek valakit halálra ítélni és kivégezni?...

— Az apokrifokban részletesen benne van a tárgyalás és a védekezés is.

— Nem igaz! Nem hiszem. Addig, amíg nem látom, nem hiszem. Ha pedig látom, akkor is *nem szentírás* az apokrif evangélium. Sőt, éppen azért apokrif, mert *nem szentírás*. Akkor is a „*szentírás*“ a szentírás... De hagyjuk

ezt! Azonban beszél ön művészetről, költészet-ről, holott, ha eszes ember is, a művészethez nincs érzéke. Ahogy vannak a zenéhez botfülű emberek, úgy maga botfülű minden művészet-hez, mindenhez, ami nem csupán értelem. A maga rendszere teljesen hasonlatos a para-noiások téveszmerendszeréhez. A maga visel-kedése a vitákban olyan, mint a tébolyulté, soha nem tágit, semmiről meg nem győzhető, magával vitatkozni olyan, mint megkísérelni egy mániákussal azon az alapon tárgyalni, hogy nem ő a kínai császár, holott az ő rögeszmeje az, hogy ő a kínai császár. Reménytelen!

Ivanovics meglepő nyugalommal reflektált ezekre:

— Megint tudatlanságban szenved, kedves költő ur. Észrevett egy *külső* hasonlóságot az én teljesen kiépített világszemléletem és a paranoiás téveszmerendszer közt és azt hiszi, hogy leleplezett. Persze, mert magának nincs semilyen világszemlélete. A hasonlóság nem új és nem kompromittáló. Freud azt mondja, hogy a paranoiás téveszmerendszer a filozófiai rendszer karikaturája. Csak ennyi igaz abból, amire maga — vak tyuk is talál szemet! — rájött.

15.

Ebben a percben érkezett meg a kávéházba Weisz. Leült Ivanovics mellé, egymásra néztek hosszan és egyszerre elkezdtek nevetni ellenállhatatlan erővel, hatalmasan, lelket-tes-tet rázóan nevetni. Amikor Weisz végre is szólni tudott, ezt mondta még mindig fuldokolva:

— Te ő-rült! Mit csináltál már megint, te vadállat!

— Pedig, szavamra, semmit sem csináltam. Csak megmutattam magamat az asszonynak és ez elég volt. Mert az önmagam megmutatása megadta a relációt köztem és köztük, tehát magára és aljasságára eszmélt... De most legalább megnyugodhattok! Nem akariátok már egymást és önmagatokat megölni? A komédia ugy alakult már, hogy tragédiává válik s a végén még a sugó is előmászik odujából s főbelövi magát.

Weisz elvonta Ivanovicsot a szomszéd-asztalhoz:

— Micsoda egy vadember vagy!... De most boldog vagyok nagyon, elmúlt a veszedelem. Egyet azonban tanultam, máskor óvatosabbnak kell lenni. Egy kis vigyázatlanság s ilyen vidéki városban halálos veszedelem fenyegeti az embert.

— Nem volt veszedelmes az eset. Az a szerencsétlen némben nem tett volna semmit. Bizonyos vagyok benne, hogy csak a száját jártatta. Dobsáné nagyságos asszony egy kicsit beleeresztette a körmeit Benderné nagyságos asszonyba, egy kicsit megtépázta a haját, ezzel a szadista és mazochista szenvedélyek kölcsönösen kielégültek, a további bonyodalmak tárgytalanná váltak... Nekem különben az a gyanum, hogy Dobsáné nem sokra ment volna a denunciálással, nyitott ajtót döngetett volna; az alamuszi Benderrel, a bőrkereskedővel semmi ujat nem tudott volna közölni. Persze, nem szölok a feleségedről, akit hogy megcsalsz, azért testvérek közt megérdemelsz huszonöt botot, te betyár!... Ámbár... ni, hová jutottam! Ugyancsak nagy kisiklást követtem el. Védem a házassági hűséget. Nem is tudnám hirtelenében megmagyarázni, hogyan keletkezett ez a vétkes indulatom, ez a hibás gondolatom.

Weisz azalatt, amig Ivanovics beszélt, magához intette a pincért és két üveg pezsgőt rendelt a törzsasztalra, ahová visszatelepedtek, és üzleteiről kezdett beszélni.

A pénz kedves témája a kereskedőnek, vagy amint némelyek tévesen hiszik, a zsidónak. De különösen a sokat kereső nyers ember beszél szívesen a pénzről olyanok társaságában, akik éhesen, kopott ruhában, testben és lélekben nyomorogva, fogcsikorgató kinban elmélkednek az élet rejtelmein. A pénzesek szembeállítják a rongyosak törekvéseivel a maguk reális céljait és eredményeit. Azok elméjének meddő játékaival azt, hogy mégis csak ők az okos emberek. Ivanovics érdeklődéssel hallgatta a barátja üzleti sikereit, arra gondolt, hátán tudattalanul is, hogy mostani nagy szorultságában végül mégis csak hozzá kell fordulnia. Káveczky, a költő, unalommal és némi megvetéssel fogadta a pénz szerzéséről szóló történeteket.

Weisz újabb pezsgőt rendelt. A költő szeretete az italt, mert mámort okoz és a mámort szépnak találta és becsülte. Bár most éhgyomorral ivott, mert este nem volt pénze vacsorára. Ivanovicsnak eszébe jutott egy üzleti próbálkozása:

— Pesten történt, alkalmmal kínálkozott valami szesz-adásvétel lebonyolítására. Nekem volt eladóm, szereztem hozzá egy vevőt; véletlenül akadt az utamba egy kávéházban valami Krausz nevű ügynök, aki a vevőt hozta. Az üzlet sikerült, első és utolsó üzleti kirándulásom, kerestünk ketten 600 koronát. Igen ám, de Krausz ur vette föl a pénzt és amikor az a zsebében volt, nem jelentkezett többé. Kerestem a kávéházban, a Terminusban, reggel, délben, este, éjjel, de csak nem találtam. Egyszerűen kimaradt, hogy rá ne

akadhassak. Szóval, nem kerestem az üzleten. Az üzlet sikerült és gyümölcsözőtt, de nem nekem. Hetek mulva azonban, ugy déltájban, betévedek a *Magyar Világ*-ba, ahol is találkozóm volt két idevaló ismerősömmel: már vártak is reám. Leülök melléjük, beszélgetünk, hát amint szétnézek, meglátom ám egy asztalnál Krausz urat, amint éppen gyanutlanul olvassa az ujságot. Szólok a két földinek, hogy most figyeljenek. Azután odasétálok Krausz ur asztalához, megállok és mereven nézem őt. Nem mondok tulsokat, de legalább öt percig néztem, Krausz ur azonban nem volt hajlandó föltekinteni, nem akarta sehogy se, hogy találkozzék a tekintetünk; egészen belemélyedt a lapba, szóval, már észrevett engem, már tudta, hogy ott állok mellette, azaz valaki ott áll mellette s az én vagyok; már észrevett és nem sikerült szégyennek idejében meglépni. Rászóltam: „Hogy van, Krausz ur?” Szomoruan nézett föl. „Mi van a 300 koronámmal?” — firtattam. Valamit dadogott, már nem is tudom, mit. Azzal odaintem a földieket és hangosan, hogy az egész kávéház hallja, ezt mondom: „Ez az ur megkárosított 300 koronával. A pénzről ezenel lemondok, nehogy zsarolásnak lássék az a néhány pofon, amit most mindjárt kiszolgáltatok neki.” És megfogtam a Krausz ur mellényét, fölemeltem ültéből s vagy tíz kemény pofont lemértem a képére. Ordított eszeveszetül segítségért, meg rendőrért kiabált, de az egész kávéház, becsületére legyen mondvá a szemtanuknak, csak úgy dőlt a nevetéstől. Amikor befejeztem a kis büntető expedíót, még azt mondtam Krausz urnak: „Ez csak részlettörlesztés! Valahányszor meglátom, mindig törleszttek majd valami csekélységet, addig, amíg az egész 300 koronányi tarozáso-

mat le nem rovom“... Amint pedig eleresztettem Krausz urat, fölkapta a kalapját és ész nélkül kirohant a kávéházból. De nekem nem fizetett. Azóta, amíg Pesten tartózkodtam, egyszer láttam csak a Japán-kávéházban, egy barátommal együtt mentünk oda be; a barátomnak véletlenül már elmeséltem a történiát. Hát ennyit mondtam most neki: „Nini, ott a szeszes!“ — és már indultam is feléje, hogy törlesszek, de most több szerencséje és ideje volt, mint a multkor, már meglátott, fölugrott és mint a nyul, kiszaladt a kávéházból a másik, a Liszt Ferenc-térre nyíló ajtón. Nagyon jól mulattunk rajta.

A társaság boldog örömben kacagott, különösen Weisz, aki rendkívüli érdeklődéssel kérdősködött a történet szenvedő hősről.

— Miféle Krausz volt? A másik nevét nem tudod?

— Bizony, már nem emlékszem rá. Talán akkor sem tudtam. Elég az ilyen emberről annyit is tudni, hogy Krausz.

— Hogy nézett ki? Nem egy fekete nyírott bajuszu, kopaszodó, olyan sárgás pergament-szerű...

— De igen, igen az.

— Óriási! Nagyszerű! Hisz' azt én ismerem! Azzal kötöttem üzletet. Hát az egy ilyen utolsó csirkefogó svindler? No, de jól ismerem én az embereimet.

Weisz boldog volt, szeretne volna Ivanovicsot a történetért megölelni és megcsókolni. Ugy látszik, hogy ha arravaló is az ember lelkiismerete, hogy minden cselekedetét igazolja, ezt a funkcióját nem tudja mindig tökéletesen elvégezni.

Weisz megint pezsgőt rendelt. Biztatta a társaságot, hogy igyanak, különösen Ivanovicsot, aki az első pohár óta csak egy-egy kortyot

hörpintett. Ivanovics nem-et intett a fejével:

— Nem vagyok én, barátom, uriember. Sem inni, sem kártyázni nem tudok és az sem ambícióm, hogy a szerelmet megfizessem. Különösen az ugynevezett „szerelmet“ nem becsülöm sokra. A sóhajtozó szerelmet megvetem. A boldogtalan szerelmest, aki azt hiszi, hogy csak az az egy, az egyetlenegy, aki által ő üdvözülhet, azt, aki az imádott nő nélkül nem élhet, azt utálom.

A költő gunyosan szólt közbe:

— Milyen büszkén mondja ezt! Mintha ez is erény lenne. Vajjon a szerelmesek, a boldogtalanok általában, nem utálják-e az értelmetlen embereket? De hát így vagyunk mindnyáján: Nem erényeink és hibáink vannak, hanem tulajdonságaink vannak, amelyek megnyilvánulásukkor az érzéklő személyben erénynek vagy hibának tűnnek föl. Azt a Krausz nevű ügynököt maga megpofozta, erre valaki azt mondhatja, hogy erős akaratu ember, nem hagyja magát; más viszont azt mondhatja: rabiátus ember, izléstelen ember, durva ember... A lírai költőket ócsárolta; erre valaki azt mondhatja, hogy bölcs beszéd, olyan ember beszéde, akinek tiszta a logikája, aki életrevaló, egészséges szemlélettel nézi a jelenségeket, de más viszont azt mondja: nyers, primitív, hideg és színtelen lelkű ember, a dolgok tulajdonságainak finom árnyalatát nem érzi, nem veszi észre; egy mészáros a mészárszéken kívül, rá nézve idegen világban, profánul.

Ivanovics úgy vélte, hogy a költőnek tulajdonságosan megoldódott a nyelve. Hirtelen átfutotta elméjével, amiket az mondott és neki gyürkőzött, hogy most az egész társaság szórakozására megegye:

— Kedves atyámfia! Lágy lírai hangján nagyon finom, sőt tulságosan finom gondolatokat méltóztatott elfuvalázni, ezek a meghatóan finom gondolatok nyilván csak részletei egy filozófiai rendszernek, amelyet talán, mivel a hivatalos nevét nem ismerem, „ha akarom vemhes, ha akarom nem vemhes“-nek neveznék. De az istenit az olyan agyvelőnek, amelyik e szerint a rendszer szerint termi a gondolatait!

— És itt öklével úgy az asztalra csapott, hogy ugrottak, csörömpöltek a palackok. — Mert a Rózsa-kávéház Marosvásárban van, még pedig ott is a Fő-ut és Wesselényi-utca sarkán és a négy sarok közül az északkeletin, itt és nem máshol! Azaz a dolgok, valamint a tények, csak egyféleképpen vannak, nem pedig nekem így, neked úgy. Egyféleképpen — és aki nem úgy látja, ahogy vannak, az ostoba ember, ha pedig ki meri mondani a véleményét, akkor gonosz is.

Itt kezdett nekihevülni, a szemei már kidülledtek, az öklét hevesen rázta:

— Nem igaz az, hogy amikor én megpofoztam azt a vigéct, akkor némelyeknek erős akaratot mutattam, másoknak meg, nyilván magának is, finom lélek, durva voltam és izléstelen voltam és csirkefogó voltam és paraszt voltam és gazember voltam... mert az olyan barmot, aki nem úgy ítéli meg ezt a történetet, hogy nekem föltétlenül igazam volt, taglóval kellene agyoncsapni. Mert az ba-rom, az sza-már, az lírai költő!

A költő bosszusan hallgatott. Ivanovics kis szünetet tartott, látta, hogy a költő még állhatatosan tűr, vitte a támadást tovább:

— Persze, ha valaki lírai költő is, meg polgári újságíró is, mint minden valószínűség

szerint való ideálja: Chesterton, az chester-tonista; dafke-gondolkodó, ahogyan mondanám, ha zsidó volnék. Minden becsületes emberi akarásnak észrevenni a nehézségeit, az akadályait, a fonákját, annál fogva piszkálni azt, diszkreditálni, kompromittálni. Megingatni az emberben az igaz dolgokban való hitet. És ezt tenni: „mindennek föltötte állok, mindennek a visszáját is látom“ — kiáltással. Ezek az urak a dolgok mindkét oldalát látják. De... majd kiverjük a szemüket, hogy egyiket se lássák! Mert látja, kedves költő ur, amit maga művel, amikor kerülgeti, szaglássza az igazságot, de beleharapni nem mer, nyegle filozofálás. Pardon, rosszul mondtam, mert minden filozofálás nyegle. Tehát csak filozofálás. De hallgassuk csak meg, mit mond Marx a filozófiáról...

Most — szörnyű vakmerőség, bizonyára az ital okozta — a költő csapott öklével az asztalra és reszketve rikácsolva öntötte magából heves indulatát:

— Most már helyben vagyunk! Már megint Marx! És a világot megváltó, stb. Osztályharc, kizsákmányolók és kizsákmányoltak, a magántulajdonon fölépült termelési rend és az eszmei fölépítmény. Mi mindnyájan bér-rabszolgák vagyunk, az ujságírók azonban a tőke ideológiájának hirdetői, a kapitalizmus tetvei. Az intuitive fölbukkant tétel a tudás retortáján szűrődik keresztül, amikor a művész alkot. A tájkép nem művészi alkotás, mert nincs rajta ember, olyan ember, aki osztályharcot folytat. Szinyey-Merse Pál nem festő, Jókai ponyvairó. Mi fontosabb, a szerelem vagy a babfőzelék!... Ré-emes! Tudja micsoda örültségek ezek? Micsoda keréktörése ez a végtelenül komplikált valóságnak?

Még ha az eszme és rendszer helyes lenne is, micsoda ad abszurdum-vitele, tehát hibás alkalmazása ez a saját rendszerének. Micsoda... De nem is folytatom. Rögeszmék ezek, amelyek patológikus következetességgel ismétlődnek. Én azonban megtaláltam a védekezés módját. Nem hallgatom meg őket. Megyek.

Azzal fölállt s hirtelen megszelidülve mosolygott:

— Megyek Hédinéhez. Nem szerelem ugyan, nem is babfőzelék. De fontos! Sőt több ennél, nélkülözhetetlen. Pezsgő után Hédinéhez megyünk a Patak-utcába; előkelő családapák és fiaik találkozóhelye.

Mindnyájan nevettek, maga Ivanovics is elnevelte magát, hadd olvadjon föl barátságos tréfálkozásban a harc. Különben is szokása volt indulatait vagy a végletekig fokozva teljesen kiönteni, vagy hirtelen, mintha csak tettetés vagy csak komédia lett volna a nagy hév, váratlan nevetéssel elvágni.

Weisz fizetett, százkoronások zöldeltek a tárcájából, csaknem megsemmisítő volt tehát fölénye a kedélyek fölött. A költő, szinte megremegett és kinzó vágy mozdult meg szívében: Istenem, ha nekem pénzem lenne. Az érzések, a tekintetek, a figyelés központja egyszerre Weisz lett s Ivanovics mintha nagyot zuhant volna.

16.

Fölkerekedtek és elindultak a Patak-utca felé. Weisz és a költő együtt mentek elől. Ivanovicsról beszélgettek. A költő, mintha okvetetlenül folytatnia kellett volna, valamely

belső kényszer miatt, a kávéházban megkezdett és a pénzzel is megzavart támadását, boncolgatta, bírálta, ócsárolta Ivanovicset:

— Egyáltalán nem lehet őt komolyan venni. Egy érdekes figura, akit elfogulatlanul, lélektani szempontból kell nézni. Nem azt kell bírálni amit mond, nem kell a cselekedeteivel törődni, vizsgálni kell az egész jelenség lelki összetevőit. Nincs képessége az engedelmesre. Ez a legfontosabb. Valószínűleg amiatt, mert másfél éves korában elvesztette apját s az anyja nevelte. Az ilyen apátlan félárvákkal, csaknem annyira, mint a törvénytelen gyermekekkel, mindig baj van. Nem szerzi meg a lelkük azt a tréninget, amely a tekintély, a hatalom eltűréséhez okvetetlenül kell, már pedig az élet valamennyire mindig katonai, a hierarchikus fokozatok eltörölhetetlenek, parancsolni, de engedelmeskedni is kell tudni, anélkül, hogy a szubordináció megalázza bennünket, anélkül, hogy a lelkünk konfliktusává válna. Mindnyájunknak kell tudni engedelmeskedni, még a legfőbb urnak is, mert engedelmeskedni kell mindenkinek, nem csak személyeknek, hanem a jelenségeknek, az időnek, a betegségnek, az egészségnek, a természet törvényeinek. A lélek kulturája: képesség az élet elviselésére... Ivanovics példája egy olyan típusnak, amelyik alapján véve végtelenül önző, tehát antimorális, ezt a tulajdonságát pedig öntudatlanul is — erénnyé léptetve elő a hibáját — úgy fogta föl, hogy: engem eltölt a nagy emberi szolidaritás érzése és minden erőmmel küzdök a *fönnálló* társadalom ellen. A hangsúlyt itt a *fönnállóra* helyezi s hogy kiélhesse társadalomellenességét, állítja a lehetőségét egy más, egy jobb, egy igazságosabb társadalomnak. Én bizonyos vagyok benne, hogy egy szocialista társadalomban is ugyanez

az embertípus lenne a leginkább társadalom-ellenes... Azután kérem, nagyon meglátszik Ivanovicsen, hogy munkás volt, hogy alulról jött, hogy alacsonyabb osztályból akart föl-emelkedni egy magasabba, hogy minden tudása mellett is autodidakta, tele hiányokkal, az autodidakták valamennyi fogyatékoságával és félszegségével. Nem vált neki vérévé a saját műveltsége, nem vált igazi nemes tulajdonságává, hogy jóformán csak ruha rajta, annak is rosszul szabott... Emlékszem, már többször elbeszélte, hogy mennyi baja volt a katonasággal. Más ember, ha nem is szívesen csinálja, de átesik ezen is, nála ellenben valószínűs lelkü tragédia. Pedig a teste öserejü, hideget, meleget, fáradságot, éhséget és nyomorúságot jobban tür, mint bárki más, a katonaságot mégsem bírta elviselni. Ó maga azt mondja: Szívesen éhezem egy hétig, nem eszem azalatt egy falatot sem, ha magam tüzőm ki a célt, amiért ezt teszem, vagy ha helyeslem a célt, ellenben nem tudok egyhelyben állani tíz percig, ha azok az emberek követelik ezt tőlem! Még szerencséje, hogy minden konoksága mellett van benne egy jó adag ravaszság is, például fegyvergyakorlatra többé soha nem kell berukkolnia, mert öt forinttal elintézte, hogy az ezred törzskönyvében odairták a nevéhez: meghalt... Vannak azután más bajok is nála. Vannak, kérem, elemi erejü törvények, amelyeket, mielőtt egy percig is gondolkodunk rajtuk, föltétlenül be kell tartanunk. Ilyen törvény az, hogy dolgozni kell. Ivanovics pedig nem dolgozik! Miért nem dolgozik?... Sokszor úgy tünik föl nekem, hogy egyetlen tulajdonsága, hogy nem szeret dolgozni, a többi mind: valamennyi nézete, gondolata, egész viselkedése nem más, mint egy hosszú és folytonos, kinos, kényszerűen következetes igazolási ki-

sérlet mások előtt, de egyuttal önmaga előtt is, leplezése a lesújtó valóságnak: züllött ember vagyok, hibás ember vagyok, valami rejtélyes, gyógyíthatatlan szörnyű baj van velem, mert dologra, rendes munkára képtelen ember vagyok. A forradalmisága pedig: a dolgozók, a munkájuk által boldogulók iránt való kétségbeesett irigység, örök tünete a természetnek, a pupos viszonylata az ép emberhez... Valahol olvastam, hogy a négerek azt tartják a gorillákról, hogy azok tulajdonképpen szintén emberek, de nem akarnak dolgozni és ezért inkább megmaradtak majmoknak. Nos, így fogom én föl Ivanovics vadember voltát. Nekünk kultur-embereknek ő vadember, de ugyanazért, amiért a négereknek majom a gorilla. Nem akar dolgozni, tehát megmaradt inkább vadembernek... Miért nem maradt meg munkásnak? Ha harcolni akar a fönnálló társadalom ellen és küzdeni akar egy igazságosabbért, miért nem gyári munkás és szakszervezeti tag, egy számot tevő energia a munkásság szervezett küzdelmében? Vagy ha kiemelkedett az egyszerű munkások közül, miért nem valamely funkcionáriusuk nekik, miért nem... nem bánom, miért nem betegpénztári hivatalnok? Mi?... A költők iránt való különös ellenszenvéből azt gyanitom, hogy ő maga is titkos költői ambíciókat hord a lelkében, de a költészethez nincs tehetsége. Azt gyanitom, hogy odahaza egész láda kész verse van. Ezt a gyanumat megerősíti az a stiklije is, amit a „Lobogó“-ban elkövetett Huszka szerkesztő ellen. A tréfás vers külső alakjára nézve jó és erős rutint árul el. Itt valóban jó a kifejezés, hogy: „árul el“. Leleplezi előttem a szerzót, a titkos poétát.

Ebben a percben érkeztek a Patak-utcai nyilvános ház elé. Itt megálltak és bevárták a többieket. Weisz bucsuzott, hogy elmegy haza.

Nem is erőltették, hogy velük maradjon. Iva novics, mielőtt távozott volna, azt mondta neki:

— Ne hogy higgy a költőnek! Félek tőle, hogy kissé megagitált téged, mert bizonyára rólam beszélt. És én nem magamért, hanem az igazságért jegyzem meg, hogy nem csak az igazság hódít, hanem a hamisság is, ha jezsuita ésszel találják föl. És költő barátunk, ha kis költő is, de nagy jezsuita. Na, szervusz.

17.

A Fő-uttól nem messze, egy mellékutcát keresztező, kis görbe utca kanyargott, a Patak-utca, benne földszintes ócska házak között egyemeletes, olajzöldre festett épület szorongott, a Hédiné nyilvános háza. Ez volt a legkülönb és legelegánsabb ilyenmü üzlet Marosvárosban. Az urak jártak ide. Tisztek, nőtlen férfiak és a tisztos nős polgárok közül azok, akiknek csunya, fenynyadt volt a feleségük, akik közismerten érdekházasságot kötöttek. A nőtlen urak rendes programjához tartozott este a vendéglői vacsora és egy kis kávéházi beszélgetés után egy órára ide is ellátogatni. Valóságos viszonyok keletkeztek itt a lányok és a vendégek között, amelyek az igazi szerelmi viszonyokat igyekeztek utánozni. A kizárólagosság enyhébb kritériumával, hűséggel a férfi részéről, féltékenységgel, hűtlenség esetén sirással, haraggal, bosszuval kicifrázva a nő részéről. A városban állomásozó katonatisztek számára külön kis szalon szolgált. Bár a kisebbbranguak a közös szalont is fölkeresték. Magasabbrangu tisztek és exponált állású civil urak is, a lakásukra kértek egy-egy leányt. A zongoránál esténként egy rendes

külsejű, nagyhaju, kissé degeneráltan érdekes és sápadt fiatalember ült, volt orvosnövendék, aki abbahagyta a tanulást, nyilván pénztelenség miatt. Ugyan a fiatalember polgári családknál zongoraleckéket is adott, ami némelyek szemében különös lehet, de hogy a marosvárosiak a zenész kétféle foglalkozását nem találták összeférhetetlennek, az talán még dicseretükre is válhat.

A nagy szalon négyszögletes, virágtapétás, parkettes terem volt, köröskörül a falak mentén bordópiros plüssel bevont diványokkal. A diványok előtt kis asztalkák állottak, vasvázsal és a vázra helyezett kerek márványlapokkal, mindegyik asztal körül fehérre mázolt vasszerkezetű két, három székek, olyanok, mint a kávéházi terraszokon szokott lenni. A terem egyik sarkában állott a zongora, amely most, amikor Ivanovicsék érkeztek, a késői idő miatt már le volt zárva... A leányok színes csipkés ingekben libegtek ki és be a terem nyitott nagy ajtaján, kettő egymásba kapaszkodva táncolt, mások a diványon ültek, beszélgettek, nevettek, cigarettáztak vagy unatkoztak. Kevés vendég szórakozott a szalónban, egy-két civil, az egyik sarokban egy civil úrral két katonatiszt.

Amikor a leányok Ivanovicsot meglátták, fölujjongtak. Hárman, négyen elébe futottak, rávetették magukat, az egyik valósággal neki ugrott, átölelte a nyakát, csókolni kezdte. Ivanovics boldogan nevetett s Herrlingnek, a megyei hivatalnoknak, aki mámoros dülöngéssel cibálta egy asztal felé, fulladozó nevetéssel mondta:

— Nem engednek, megesznek.

— Drága Ivanovicskám, medvém, aranyom — szólalngatták a leányok, kérdezték, hogy hogy van, miért nem volt náluk már négy nap

óta, azt hitték már, hogy beteg, azt hitték, hogy megnősült, azt hitték, hogy meghalt, valaki talán, akit megpofozott, orvul lelőtte.

A többiek leültek egy asztalhoz, éppen a tisztek mellé. Ivanovics indult feléjük. De a leányok cibálták, utját állták, egyik a haját borzolta, a másik az ajkát szorította meg a két ujjával, úgy, hogy majdnem kiserkedt belőle a vér.

— Mit csinálsz, te kis csacsi? Az fáj!

Most fölkapott két leányt, egyiket az egyik, másikat a másik hóna alá, odavitte őket az asztalhoz és letette, egyiket a költő ölébe, a másikat az asztalra.

— Egyétek meg őket! A költőnek is hoztam egy kis hangulatlecsapolót.

Aki a költő mellé került, Lonei nevű, ott is maradt, átölelte a költő nyakát és a képét erősen hozzászorította annak nagy, hullámos hajához. Szép leány volt. Pompás termetű, fekete ingben, amelyet áttetsző csipkesávok szeltek hosszában. A szomszéd asztalnál az egyik tiszt, nagy szemöldökű, szurós szemű, rosszképű férfi, a velük ülő lányokhoz hajolt, valamit halkan kérdezett, azután átkiabált emide:

— Lonei, zu mir!

Lonei odanézett, de közönyösen elfordította tekintetét a tisztről. Ivanovics ezt észrevette s halkan, gunyosan mondta Herrlingnek:

— A költő találkozott a női hűséggel. A kis-leány tehát *még nem* tudja, hogy lovagja „pas un kopek“ ül mellette, azaz: nem rendelkezik a belépti díjjal.

Uj leány lépett a terembe, nyilván most távozott tőle a vendége; amint Ivanovicsot meglátta, hozzárohant, az ölébe vetette magát és faggatni kezdte:

— Hol voltál ilyen soká? Azt hittük már,

hogy hűtlen lettél hozzánk. Már nem is érezzük jól magunkat, ha nem vagy itt. A költő közbeszólt:

— Rokonlelkek!

— Azt hittük már, hogy elcsábított valami tisztességes nő.

— Engem nem lehet! Én nem szeretem a tisztességes nőket. Nekem ti vagytok a tisztességesek.

— Lonci, zu mir! — hallatszott újra a szomszéd asztaltól éles hangon, száz baka reszketett ennek a hangnak a fölesendülésétől.

Ivanovics odapillantott, egy kicsit megnézte a tisztet és az egész társaságot, a másik tisztet és a civilt is, akinek szemén monokli csillogott. Beszélt tovább a leányhoz, hangosan és mivel a teremben csönd volt, mindenki hallotta és lassanként figyelni kezdte a szavait:

— A tisztességes nőket nem szeretem. Nektek legalább szabott áratok van. És ti nem hazudtok szerelmet a férfinak. Ti nem mutatjátok az ártatlant. Ti néven nevezitek a dolgokat, előttetek és köztetek nincs etikettje a szavaknak. Ti nem pirultok el néha azzal a céllal, hogy megdrágítsátok magatokat. Ti lemondtok arról, hogy valakinek a nyakába varrjátok magatokat uzsoraáron, holtig való teljes ellátásért, beleértve még a mosást és a világítást is. Ti nem csaljátok meg az egyik férfit a másikkal, mert szabad vásári tárgyul szolgáltok mindenkinek. Ti nem titkoljátok azt, amit tesztek, ti valóban át is adtátok magatokat annak a hivatásnak, amelyre a természet a nőt rendelte, legalább is a nő egyik hivatásának.

— Még jó, hogy ezzel a kis javítással megtoldotta — szólt közbe a költő.

— Brávó! Ez beszéd! — hangzott metszően

a szomszéd asztaltól. A rosszképű tisztt kiáltott, a fejével is helyeslően bólintott Ivanovics felé és arca egyszerre barátságosabb lett.

Ivanovics ránézett keményen, indulatos tekintettel. A monoklis civil feszesen ült, az arca sötét volt, tekintetéből megvetés sugárzott. A rosszképű tisztt nevetett és tovább beszélt, a bajtársa felé fordulva:

— Kolosszális egy alak, mi? Ugy prédikál, mint egy pap. De igaza van!

Ivanovics nekitüzesedve beszélt:

— Rajtatok kívül majdnem minden nő hazudik. Szavamra mondom. Mert bűnnek tartja, amit tesz és titkolja. Ha pedig erkölcsös, akkor még beestelenebb, mert csak arról szolgáltat bizonyosságot, hogy szenvedélytelen, hideg árusítója önmagának; üzleti érzékkel, nyugodt számításal latolgatja, hogy vajjon érdemes-e már, hogy elérkezett-e már a lehető legjobb üzlett, vagy még várni kell. És e leg-tisztességtelenebb „tisztességnek“, kis szere-tőim, ti vagytok az őrei.

— Brávó! Valóságos Shakespeare! — kiáltott a rosszképű tisztt és bajtársával együtt hatalmasat nevettek. A civil levette monokliját és sápadtan, mereven nézte Ivanovicsot.

Ivanovics egy percre megakadt, most nem nézett át a tisztekre; mintha valamin gondolkodott volna; az ajka megrándult, mintha el akarná magát nevetni; kissé küzködött az elejtett fonálért.

— Igen... hogyis... Rátok szüksége van a városnak, azért eltűr, de kiközösít a társasági életből és megvet benneteket. Megkülönböztett rosszindulattal bánik veletek.

— Nem is igaz — okvetetlenkedett a költő.

— De igen! De igen! Beszéljen! Nagyszerű! — kiáltottak mindenfelől a leányok, az egyik azt kiáltotta: Éljen Ivanovics Antal!

Ivanovicsot megrázta az indulat, az arca föllobogott, mozdulatai nekilendültek, de egy kissé elakadt, majd rászólt a költőre:

— A költőnek pedig kuss! Mert megfogom a gallérját és kihajítom.

— Brávo! — hangzott újra a tiszt szava, de nyomban utána mintegy más hangon az éles kiáltás:

— Lonci, zu mir!

Lonci oda sem hederített. Ekkor a másik tiszt fölállt, pár lépéssel a leányhoz ment, kezét rátette a vállára, s így szólt némi ingerültséggel az arcán s a hangjában:

— Miért nem jössz, ha hívnak, te pulyka!?

— Mert nem akarok!

Most, hogy a tiszt állt, most lehetett látni, hogy milyen magas, erőstestű, nagylábu és hosszukaru férfi, keményen harcias jelenség s Ivanovicsban egyszerre föllobogott a gyűlölet.

A tiszt csodálkozva, de még ingerültebben mondta:

— Ahhoz kell menned, aki hiv! Mi vagy te?

Nagy csönd lett a teremben, mindenki feszülten figyelt. Némely leány, irigyei a szebb Loncinak, szinte ugrásra kész örömvárással leste, hogy mi lesz most a makacsodóval. Másokat düh öntött el, amint a tiszt szájából a nyers igazságot hallották.

Ivanovics hallgatott, némi ravaszság mozdult meg benne, módot keresett, hogy meghátrálhasson a tulerő elől, — társaira nem számított.

Egyszerre, mindenkinek nagy meglepetésére, a költő megszólalt, elszánt, nekilendített, bár kissé reszkető hangon:

— Kérem, uram, ezt a leányt hagyja békében, mert most velem van.

A tiszt elvörösödött, szemei vadul feszültek ki az üregükből. Egészen közel hajolt a fiatal-

emberhez, a mellét csaknem annak az arcába bökte. A költő halászápadt lett s mintha szélhűdés érte volna, sem szólni, sem mozdulni nem tudott. A tisztt most hirtelen, mindenkinek meglepetésére, elnevette magát:

— Pardon! Önnek igaza van. De bocsásson meg, eddig nem is vettem önt észre. Vészfý Ervin császári és királyi főhadnagy vagyok.

És hatalmas nagy kezét odanyújtotta a költőnek, aki gyámoltalan zavartsággal illesztette bele a maga sovány ujjait. A tisztt meg-
rázta a vékony kezét, még egyszer mondta, hogy pardon és visszalépett az asztalához.

Ivanovics sötéten nézett maga elé. A tisztt most valamit halkán mondott a bajtársának és harsogva elnevelték magukat. Ivanovics, hirtelen kitöréssel kezdte legyőzhetetlen belső kényszerből fakadó új mondatait:

— A költő atyámfia egyet-másra azt jegyezte meg az előbb, hogy: nem igaz! Már hogy nem úgy van, ahogy én mondom. Hogy én tévedek, én rosszul tudom a leckét... Tüzetesebben szeretném neki megmagyarázni a dolgokat — szerelemről, nőkről, erkölcsről vagy miféle-
ről volt szó, egy kicsit megzavart ez az incidens. De hát maradjunk csak ennél az incidensnél! Hiszen a tőkés termelési rend jelenségei szépen összefüggenek egymással, bármelyiket vizsgáljuk meg, rögtön rábukkanunk a feneketlen aljasságra. Térjünk hát át erre a kis incidensre, azaz maradjunk meg emellett. A költő most a saját gyöngye kis idegrendszerén tapasztalhatta, hogy mi az a militarista szellem... Hát a kizsákmányolók érdekeik védelmére egy jól szervezett fegyveres társaságot tartanak, amely az első parancsszavukra kész a moccanó kizsákmányoltak közé lőni... Mivel pedig ennek a fegyveres társaságnak a szolgálata terhes és veszedelmes, ezt a társaságot is a kizsákmá-

nyoltak közül szedett emberek alkotják. Van-
nak benne ugynevezett közkatonák, akiket
veszedelmes föladatakra tisztek vezetnek, ha
kell, izznek.

A két tisztt meghökkenve ütötte föl a fejét.
Egymásra néztek, az egyik méltó fölháboro-
dással hördült föl:

— Á-á-á!

Ivanovics oda sem hederített:

— A legénység néhány fillér napibérért tartja
kordában a civil véreit, a munkásságot és a
paraszságot, bár a fegyvert honvédelem
ürügye alatt viseli.

Az egyik tisztt, csodálatos türelemmel, még
félíg-meddig vitára készen, de már mégis
indulatosan kiáltott közbe:

— Hát a külső ellenség! Micsoda ostobaság
mindaz, amit ön itt beszél? Hiszen *mi* magukat
mindnyájukat védjük. Mi az egész országot
védjük. Mi a saját életünket visszük a vásárra,
amikor erre kerül a sor. És ha kell, föl is
áldozzuk!

Ivanovics féktelenül, bódultan, a nagy rend-
szerbe részegülten, feléjük sem nézett:

— Ők beszélnek. Ők az országot védik,
minket védenek a „Gesammtmonarchie“ baj-
nokai. — Akkora fizetésért védenek, mint
amennyiért a dijnok a pennáját rágja. Ha
akarom dicsőség, ha akarom szegény. De ők
udvarképesek. Ők Ferencz József előtt állhat-
nak haptákban. Ők egy szent kaszt, a legény-
ség sorából közük senki föl nem emelked-
hetik, még ha többet tud magánál Hannibál-
nál is.

Az egyik tisztt, most a rosszképü, fölállt és
közelebb jött, kihívóan nézett Ivanovicsra, aki
feléje fordult és állta a tekintetét. A monoklis
civil az asztalra csapott, sápadt volt, a képét
beszitta, összeszorult ajka keskeny volt és

kemény, mint a kés éle. Az ülve maradt tiszt dühösen, de még mindig vitázó jóindulattal is, kiáltott:

— Ezt nem értettem! Halljuk még egyszer!

Ivanovics most már a tisztek felé fordulva ült, úgy is maradt; szavait sötéten, hévvel, rejtelmes rosszindulattal, ördögi szenvedéllyel ontotta:

— Urak ők, aminek jeléül vasalják a nadrágjukat és miderezik magukat, kenik a bajuszukat, a ruhájuk tarka, mint a braziliai madarak tollazata, arany zsinórok ragyognak rajtuk, piros, zöld, kanáriszinű és gyopárszinű, égcsínű és pokoltüzeszinű parolijuk mosolyog, kacag, sir és rikolt róluk a nyavalyás szürke és fakó, napszitta, molyette civilre... Itt sétálnak köztünk csörömpölve, pengve, dobogva, fesisen, mintegy nyelt kardokkal..., ők védenek bennünket és ők... igen, maguk, ha a szánkat kitátjuk, már kardot rántanak és kettéhasítják a fejünket. Már akiét tudják...

— Ez már otromba szemtelenség!

— Hagyja abba, mert baj lesz!

— Provokálni akar bennünket mindenáron?

A költő rémületében heves könyörgéssel kapaszkodott Ivanovicsra:

— Kérem, Ivanovics! Már megint őrzöng! Nincs semmi értelme ennek! Ha mindebből kilene szó igaz lenne is és csak a tizedik nem, akkor már téboly.

Ivanovics parancsoló indulattal kiáltotta:

— A költő, most már hallgasson! Ne zavarja köreimet! Most én tettem le a garast! Most mindenki hallgasson és tátsa a száját, mert azt akarom, hogy ezek itt meghallják az igazságot, hogy egyszer az életben úgy szóljon hozzájuk valaki, ahogy megérdemlik...

A másik tiszt is fölugrott, egyszerre kiáltot-

tak, már mintegy ijedten, hogy elhárítsák azt, aminek azután történnie muszáj:

— Egy szót se!

— Megőrült ön?!

— Ez az igazság hatása! Fáj, mint az operáció. De meg is lehet tőle gyógyulni, mint az operációtól. Én azonban most nem gyógyítani akarok, hanem metszeni, vágni, szurni, ölni és pusztítani, kiirtani a világból ezt a népet, mert gyűlölöm őket, irtózom tőlük, annyira irtózom, hogy talán *már félek is* tőlük...

A tiszték tanácstalanul álltak, mert itt már nincs más, mint kardot rántani és levágni a megvadultat! De oly különös, indokolatlan, szinte alig hihető, ami történt, hogy tisztára elmebetegnek látszott ez az ember, valami dühöngő roham tört ki rajta, hiszen a szája is habzott, a szeme véres, irtózatosszenvedően forgott és dőlt ki üregéből, fuldokló, panaszos és rikácsoló volt a hangja és szinte sántítottak, amint örült iramban rohantak ki a torkából a szavak. Ivanovicsnak volt még ideje beszélni:

— Gyűlölöm őket, minden fegyveres embert, mint beteg az egészségest, mint a gonosztevő a becsületest, mint testvér a testvért, ha gyűlöli, mint a tüzet, amely megégette a testemet, mint a bűzös pocsolyát, amelyben fuldokoltam, gyűlölöm eszeveszett féktelenséggel ezeket az embereket... Mert ezektől kellett nekem félnem, reszketnem, mert nem bírok semmiféle börtönt, mert nem bírom a szabályt, a bilincset, az ígát, mert őszállat vagyok, mert lélek vagyok, ezek miatt kellett sóhajtanom, szinte már-már imádságra vetemednem, ezek parancsoltak nekem, ezek, például egy ilyen éktelen műve az istennek, azt merészelte nekem egyszer mondani, hogy számár vagyok, én, hogy

é-én, fuj, ti latrok, takarodjatok innen, mert kiverlek benneteket, kiverem a velőt a koponyátokból, kipofozom a szemeteket az odujából.

Ivanovics már állt, egész testét rázta a vészett düh, évtizedes, el nem mult, eltett, fölhalmozódott düh, valami fullasztó béklyóbavertség őrvjögő lihegése, mintha most minden, minden és mindenki egyszerre fölszabadult volna. És kezével megkapta a nehéz vasszéket, fenyegetően hátralendítette és huzva maga után, egyet lépett a tisztek felé. Ekkor a nagyobbtestű tisztt villámgyorsan hátraugrott, kirántotta a kardját és előrelendítve Ivanovics fejének sujtott. Ivanovics a bal karját vetette a feje fölé. A csapást ezzel fölfogta. Egyidejűleg a jobbájával óriási lendülettel nekivágta a széket a tisztnak. Azt vállon érte s az fölordítva a falnak esett. Vakultan hőrögvve, idomtalan hanglávát okádva ugrott rá és ököllel többször az arcába vágott, ezalatt a rosszképű fürgén és alattomosan kardot vont és hátulról, mielőtt a fölsikoltó leányok rávetették volna magukat, Ivanovicsot fejenvágta. Ivanovics megállt, a karja elernyedtt, mintha fordulni akart volna, mintegy hirtelen kijózanodva és elesodálkozva, nehéz zuhánással hanyattvágódott.

Néhány leány kifutott a tereméből, ordítottak segítségért, rendőrért, Jézust és Istent emlegették, az egyik elájult, mások bent álltak a teremben és némán bámultak. Ivanovics barátai elmenekültek, félve a tisztek dühétől; a költő ott maradt. A monoklis civil még mindig mereven ült és sápadtabb volt, mint valaha. A költő reszketve lépett Ivanovicsához és letérdelt melléje. A tisztek is sápadtak voltak. Kardjukat hüvelybe tették, a nagyobbik még egyet káromkodott, a rossz-

képü, kémlelő tekintetet vetve Ivanovicsra, így szólt éles, rendelkező hangon a költőhöz:

— Fusson és hívjon orvost!

Azután a bajtársa felé fordult:

— Menjünk!

A monoklis civil is fölállt.

Lonci, aki eddig némán állt, rávetette magát Ivanovicsra és zokogni kezdett. Egy leány nagy kancsóban vizet hozott. A gazdaasszony a terem ajtaja előtt állt, háttal a teremnek, nem mert bemenni, befelé sem nézett, a kezét tördelte és többször ezt mondta:

— Szörnyűség.

18.

Ivanovics a lakásán feküdt. Komoly baja nem történt, sem agyvelőrázkódást, sem seblázt nem kapott, ellenben a már hegedő sebe talán fertőzés következtében kilobosodott s két napig, különösen éjjel, rettenetesen fájt. Az orvos tanácsára ólomvizes borogatást rakott rá. A fájdalom nagyon meggyötörte s két kinos éjszakán át alig aludt valamit, csaknem szünet nélkül nyögött és jajgatott, a fogai vacogtak gyötrelmében. Különös gondolatai voltak, valahányszor egy kissé elszenderedett. Irtózatos és kérlelhetetlen ellenséggént jelent meg képzeletében egy katonatiszt, s ajátságon nem az, akitől a sebet kapta, sem annak a társa, hanem egy másik, akinek a szeméből és nyugodt arcvonása mögött is halálos gyűlölet volt érezhető. Nem tudta emlékezetében megtalálni ez alak élő mását, bár csak néhány nappal előbb látta a kávéházban, amikor egész más állapotban, életkedve teljében, Huszka

szerkesztőt megleckéztette. A fájdalomtól és az alvás hiánya miatt csökkent a lelki ereje, néha csaknem gyermekké vált, aki éjszakai ijedtségében az anyjáért nyöszörög s az a szörnyű gondolata is támadt, mintha szinte megsemmisülve, a kín által emberi méltóságától megfosztva, jajgatásai és sóhajai esdeklőn a tiszt felé szállanának, az pedig mereszti rá a szemét, a két csillogó, hideg, kocsonyás gömböt... Mit tud a természet kiróni az emberre! És milyen megalázó a szenvedés! Akármiféle, ha mindjárt közönséges fogfájás is. Amikor már oly erős a fájdalom, hogy mintegy tüzes vasfogak közt fetreng már a lelkünk, akkor megmutatkozik valami, magunkból magunknak, *akkor* mutatkozik meg, pedig állandóan bennünk van, csak hogy mi megfeledkezünk róla. Ez a valami, ha szóval kell illetni, halálfélelemnek nevezhető és a halálfélelem, amely olyan a mi lelkünkben, mint testünk tiszta és szép szekrényében a szenny s feledhetetlenül lefokoz bennünket, valósággal diszkvalifikál, mert a létezése és mindenkor minden lelki működésünk mögött való jelenvolta miatt minden ékes gondolatunk önmagunkról és mások gondolatai is rólunk, a bátorságunkról, az okosságunkról, a becsületességünkéről, általában a jellemünkéről, merő illúziókká törpülnek. Elviselhetetlen megismerés ez és ha csak lehet, el kell felednünk.

— Maga nagyon ideges, kedves Ivanovics — mondta az orvos.

— Nem hinném. Vagy abból talán, hogy nem a hetedik mennyországról ábrándozok, amikor a fejem be van hasítva, az következik, hogy nem vagyok egészséges idegzetű ember?

— Nem, nem, ne tullozzunk. Maga egy kissé idegbeteg. Szó sincs róla, hogy teljesen egészséges idegrendszerű ember lenne.

— Hát vajjon az emberi ökör a teljesen egészséges ember?

— Körülbelül úgy van, barátom. Az egészséges idegzetű ember nyugodtabb, megelegedettebb, önzőbb, könnyebben tűrő, alkalmazkodóbb. Én ismerem magát, kedves Ivanovics, maga nem olyan.

— S vajjon bennem volna a hiba?

— Föltétlenül. A gyöngébb idegrendszer örökli az ember. Ezt szépen bebizonyították már: Lombroso, Charcot, Möbius.

— És hogy *szerzi* az ember az „idegbetegséget“, azt nem bizonyította még be senki?

— Na, azt is.

— Látja, kedves, jó doktorkám! És ha talán szerezni is lehet az „idegbetegséget“, akkor nem lehetséges-e, hogy a hiba nemcsak bennem van, hanem a rajtam kívül eső tényezőkben is? Szóval: Én jól vagyok megszerkesztve, de a kívüllág hibás!

— Ezt nem igen értem.

— Ugye, nem. Azt talán még kevésbé fogja megérteni, hogy esetleg így állván a dolog, talán nem is nevezhető az én állapotom idegbetegségnek; csupán az a viszonylat a beteg, amelyben én és a kívüllág állunk egymással és ebben az esetben vajjon engem kell-e megváltoztatni, engem, aki *jól* vagyok megkonstruálva, vagy inkább a *hibás* kívüllágot?

— Értem önt, de ez nagyon messze vezetne.

— Ugye, messze, doktorkám. Maradjunk csak úgy, ahogy vagyunk, ne is lássunk tovább az orrunk hegyénél.

— Pardon! Én talán egy kissé tovább látok, megerőltetés nélkül. Ez a vita vezetne messze és meddő lenne, legalább is az ön aktuális állapotát illetőleg. Én pedig orvos vagyok. Egy megjegyzést azonban még hozzá fűzhetek

az ön elmélkedéséhez. Hajlandó vagyok akceptálni azt, hogy az ön állapota így is meghatározható: Az a viszonylat beteg, amelyben ön és a külvilág egymással szemben állnak, vagy helyesebben: egymáshoz kapcsolódnak. Az a megállapítás azonban, hogy most már rosszul funkcionálván a dolgok, ön a hibátlan és a külvilág a *hibás*, merőben önkényes. Mi az, hogy hibás és mi az, hogy hibátlan? — mint-hogy semmi sem tökéletes amugy sem. Honnan veszi ön a kritériumát annak, hogy valami hibás vagy nem? Honnan veszi a mértéket, amivel mér? Nem önkényes fantázia-e ez, amelyhez a külvilágnak aligha van köze?

Beszélgetésüket kopogtatás zavarta meg. Bogdán jött el, a cipész. Ujra eljött kérni Ivanovics urat, hogy fizessen valamit, mert nagy nyomorúságban él a családjával együtt. Ivanovics sóhajtott, azután keserű mosollyal jelentette ki, hogy egy krajcárja sincsen. Hitelesség céljából fölnyitotta az éjjeli szekrényen heverő pénztárcáját, amely most üresen tátongott.

— Hogy lehet valaki teljesen pénz nélkül?! — kiáltotta az orvos csaknem bosszusan. — Hát miért nem szól nekem? Én szívesen kölcsönzök... mondjuk, husz koronát önnek, addig, amíg fölkelhet és a dolgai után járhat.

— Nem ellenzem — mondta Ivanovics nevetve —, de nincsenek dolgaim, amelyek után járjak.

— Nem baj, majd lesznek. A külvilágot, a hibás külvilágot képviselem, amely ezuttal önnek segítségére siet.

— Köszönöm, akkor nem fogadhatom el, nem akarok harmóniába jutni a külvilággal. Hová tegyem akkor a bennem rejlő indulatokat?

Az orvos erőltette, de Ivanovics konokul

visszautasította a kölesönt. A cipész bánatos képpel fordult ki a szobából. Az orvos is menni készült, Ivanovics megállította:

— Doktorkám, azt a husz koronát ide adhatja.

— Mégis meggondolta magát? Meglepő, de helyes.

— Nem meggondolás. Amikor ön a pénzt följánlotta, abban a pillanatban tudtam, hogy elfogadom.

— Kezdem érteni.

— Jól érti, kedves doktor. A cipész előtt nem akartam. Szégyeltem, mondjuk. De majd küldök neki a huszból tizet.

És ismét nevetett, erőltetve, a legkeserűbb nevetésével.

Az orvosa pénztárcájából kivett egy husz-koronást és letette az éjjeli szekrényre:

— Fölrírnám receptre, de a gyógyszerár nem szolgáltatná ki. Tehát természetben adom, a kézigyógyszertáramból.

— Panacea! Minden betegség ellen jó.

— A maga betegségére mindenesetre jó szer. Csak egy kicsit több kellene belőle.

— Ha tudnám, hogy teljes a hatása, nem is élnék vele. Ön betegnek mond, de én ebből a betegségből nem akarok kigyógyulni. Én ilyen akarok maradni, amilyen vagyok. Persze, kissé kellemetlenek a tüneteim. Ha például a Fő-utcán végigdübörög az orrom előtt Vörös ur, a fakereskedő, akkora autón, mint egy hadihajó, az én zsebemben pedig egy korona lézeng, akkor még a csontjaim is elesavarodnak az igazságtalanság érzésének rettentő kinjaitól. Ha egészséges lennék, nyilván örülnék annak, hogy a fakereskedő ur milyen jó színben van. No hát, én inkább ragaszkodom a tüneteimhez!

— Pedig könnyebb megváltozni, mint az egész világot megváltoztatni.

— Attól függ, hányadmagammal állok azzal az egész világgal szemben.

— Kevesedmagával, kedves Ivanovics.

19.

Betegsége alatt sűrűn látogatták Ivanovicsot a barátai és jóismerősei. Járt nála Herrling, a megyei díjnok, aki együtt siránkozott Ivanovicsal a pénztelenség miatt. Borzasztó, borzasztó — mondta Ivanovics helyzetére, de mielőtt elment, két koronát kért tőle kölcsön. Persze nem kapott.

Barabás, az újságíró, hírül hozta, hogy a rendőrkapitány, amint vele bizalmasan közölték rendőrségi barátai, nagy kárörömmel nyilatkozott Ivanovics esetéről s vésztjósloán jelentette ki, hogy annak a bakonyi betyárnak most kitöri a nyakát. Ivanovics nevetett, de kissé mégis elmerengett a veszedelmen.

Weiszné szobalánya levelet hozott és két üveg befőttet. A levélben közli az asszony „Kedves Ivanovics“-csal, hogy a férje üzleti uton van, tehát nem látogathatja meg; ő maga, sajnos, szintén nem teheti ezt, mert nem illene. Ezért hát a lánnyal küld egy kis befőttet és jobbulást kíván; ha fölgyógyul, keresse föl őket.

A költő minden nap eljött. Most is, az orvos távozása után negyedórával, megérkezett. Eddig még egyszer sem beszéltek a történetekről. Mintha szándékosan kerülték volna ezt a témát, tudván, hogy minden idevágó véleményükkel csak újra szembekerülhetnének egymással. Az első két napon a költő valóságos ápolója volt Ivanovicsnak, együtt buzgólkodtak a beteg gondos háziasszonyával. Már a sebe-

al
sülése alkalmával ő hívott hozzá orvost, ő szállította haza bérkocsin, utközben leszállt a „Rózsa“ előtt a kocsiról, befutott a kávéházba s ott szerezte meg kölesönként a viteldíjat. Ő hozta meg később a gyógyszerútból az ólomvizet... Most, amikor jött és kopogtatott az ajtón, Ivanovics éppen álomba szenderült, mert ha nem is töltötte már napok óta az éjszakát a törzskávéházban, azért éjjel volt ébren és ami keveset aludt, azt nappal aludta; az elmúlt éjszaka, mivel már fájdalma nem volt, hajnalig olvasott és elmélkedett. Jókedvűen és csaknem frissen, bár kissé sápadtan, nyitott ajtót a költőnek. Azután már nem is feküdt vissza az ágyba, hanem csakhamar mosdani és öltözködni kezdett, hogy ő már nem őrzi tovább a szobát, nem bírja a mozgás hiányát s az agyszorongató unalmat:

— Olyan így élni a szobához kötve, mintha börtönben lenne az ember. Borzasztó! Már majd beleőrülök.

A költő elgondolkodott s csöndesen mondta:

— Drága Ivanovics, mindenki tartozik azal önmagának, hogy a börtönt elkerülje.

Ivanovicsot megragadta ez a mondat, de nem válaszolt rá. Lehuzta magáról a hálóingét, leeresztette alsónadrágját s a mosdóhoz lépett. A költő most látta először meztelenül a barátját. Széles, nagy háta domborúan felerlett, a karjai vastagok voltak s bár kidolgozatlanok, mégis oly izmosak, mint egy atlétáé. A nyaka oszlopszerű és különösen az alsó karjai és nagy, husos keze voltak erősek, az éveken át végzett nehéz testi munka eredményeképpen.

— Hány kiló maga? — kérdezte a költő.

— Száz körül. Voltam már több is, százon jóval fölül.

Ezzel a testtel akár nehézsúlyu birkózó is lehetett volna. Most tudom már, miért írta a „Végítélet“ alá szerzőül éppen Kara Achmedet s nem Blondint vagy Vasco di Gamat.

— Igaza lehet. Bizony, erős voltam én, de most már kissé elpuhultam. Kezdek már pocakosodni is.

— Ja, öregszünk.

— Igen, én már elhagytam azt a kort, amikor még fölfelé megy az ember. Nálam már elkezdődött a testi esés, a lassu deformálódás; a hajam kezd hullani, a pocakom kezd nőni, az izmaid petyhüdekké válnak. Így járunk mindnyájan, már élve kikezd bennünket az enyészet. Azután majd — szép halottak leszünk.

— Csuf halottak leszünk! Kár. Irtózom az oszlástól, a haláltól, a temetőtől, a szortyogó barna lében fehéren nyüzsgő kukacoktól, a halálos betegség sárga színétől, a fonnyadástól. Szörnyűség!

Ivanovics a lavór fölé hajolt és kezdett mosakodni. Viharos művelet volt ez nála, lihegett, fujt, nyögött, néha el-elbódult, prüszkölt és egy-egy, tenyerével a nyakára zuditott, víztömeg csapása alatt kéjjel bömbölt: oáh, á-áhh! A fél szobát telefröcskölte vízzel, a falról, tükörről, butorokról pörögtek lefelé a rájuk vert vizesöppek. A költő, mintha e művelet közben új megvilágításban látta volna Ivanovicsot, úgy érezte, hogy valami szertelenség jellemzi elsősorban is ezt az embert, talán *csak* abban különbözik másoktól, hogy minden megnyilvánulásának sajáttságosan mammutszerűek a méretei, szinte csodálatos, de elriasztó is; jó kedély kell hozzá, hogy az ember csupán kómikusnak lássa. Talán kétméteres emberek közt, azoknak lelki méretei közt is, egészen ren-

des ember lenne ez az Ivanovics — gondolta a költő —, úgy talán még verseket is tudna írni; persze a kétméteres uraknak és hölgyeknek való verseket.

— Mi az a sebhely a karján? — kérdezte Ivanovicsot, amikor az feléje fordulva éppen törülközött s fölemelt karján nagy forradást pillantott meg.

— Szurás nyoma.

— Csak nem? Hogyan szerezte?

Ivanovics megmutatott még néhány sebhelyet a testén: egyet a hátán, egyet a keze-fején. A költő csodálkozva nézte a sebhelyeket és rámeresztette Ivanovicsra a szemét. Ezekről, ennyiről nem tudott, Ivanovics előtte soha nem beszélt a sérüléseiről, ő maga még a keze-fején levő sebet sem vette észre.

— Maga mégis csak egy rosszindulatu, kötekedő ember lehet.

— Nem én. Csak nem hagyom magamat.

— Ezt mindenki így gondolja magáról, talán még a rablógyilkos is.

— Ugy van, ahogy mondom. Én soha harcba nem kerekedtem önmagamért. Mindig másokért. Például most ez a legutolsó kis kalandom is maga miatt történt.

— Én miattam? Ugyan miért? — tört ki a költőből a csodálkozás.

— Maga miatt. Maga ezt nem érzi?

— Miattam igazán fölösleges volt.

— Ne értsen félre. Nem akartam magát lekötelezni, sőt nem is a maga személye, a maga elintézetlen konfliktusa volt az igazi ok, hanem mert maga volt a gyöngébb, akit az erőszak igazságtalanul sújtott s ez nekem elég volt, hogy az erőszakkal szembeszálljak...

— Igaz! — kiáltott a költő, hirtelen letérve a reménytelen utról, — a „Lobogó“ megszűnt. A második száma már nem jelent meg. Ver-

sének óriási hatása volt, az egész város beszél róla, Huszka nem mer az utcára menni, mert az emberek a szemébe kacagnak.

Ivanovics boldogan nevetett:

— Itt a gyöngébbet támadtam meg! Irgalmatlanul eltapostam, mert ugyancsak gyöngé, azaz ostoba volt szegény. Pedig csupán az a bűne, hogy irodalmi lapot akart szerkeszteni, tehát olyasmit, amit csak okos embereknek szabad csinálniuk. A költő Ivanovics könyveihez lépett, nézegette azokat, azalatt Ivanovics lassan, tulkomótosan öltözködött. Meglepő volt az az ügyessége — ezt a költő véletlenül látta és irigyelte is —, ahogy egy kis nyakkendőt csokorba kötött.

— Milyen szép lenne — sóhajtott a költő —, ha az embernek egy kis vagyona lenne, a könyvek közé temetkezni és folyton olvasni s néhanéha valami nagyon szépet írni.

Ivanovics otrombának tartotta ezt a vágyat, de nem szólt semmit. Hadd beszéljen egyszer már a költő is szíve szerint. Nem jó emberanyag!

— Mehetünk — mondotta, amikor elkészült s nyomban el is indultak.

Szótlanul haladtak a Fő-ut felé. Napos idő volt, kissé túlmeleg, a tornyokban éppen delet harangoztak. A Fő-uton sokan sétáltak, hölgyek és urak bámultak és bámultatták magukat, a nők a szépségüket és a ruhájukat, a hivatalnokok a rongyaikat, a kereskedők és vállalkozók a pénzüket, a katonatisztek a parolijukat és telt combjukat. Most a szabad napfényben látni lehetett, hogy Ivanovics arca milyen sápadt, a tekintete pedig dult és kinzó gondolatoktól megviselt. A költő figyelmeztette Ivanovicsot, hogy talán jobb lenne másfelé menniük, mert itt nagyon megbámulják most már egészen hirhedté vált figuráját, sőt valaki

gunyos megjegyzést is tett rá. Ivanovics nagy nemtörődéssel intette le.

Lépten-nyomon találkoztak ismerősökkel, köszöntötték egymást, némelyek megálltak és tréfálkozva, részvételt vagy gunnyal érdeklődtek Ivanovics hogylétéről s balesete részleteiről. Ő tréfás szavakkal háritotta el a hosszabb tárgyalást. Valaki, egy ügyvéd, akinek a jogrend és a megtorlás körül jártak a gondolatai, mint kellemes hirt ujságolta, hogy a két tiszt ellen vizsgálat indult. Ezen mulatott Ivánovics. Komédia!

Éppen a megyeházához értek, ezen túl két házzal már kanyarodik a Fő-ut, onnan kezdődőleg keskenyebb is, eddig terjed a korzó. A költő megállt s a sarkon álló nagy csoport felé, tarkán diszló katonatisztek felé nézve szólt:

— Menjünk visszafelé.

— Csak menjünk végig!

— Minek? Nem érdemes. Ne menjünk el mellettük, biztosan ismerik már magát.

— Hát aztán?

— Jöjjön, ha mondom. Ne akadékoskodjék mindig. Nincsen annak semmi értelme.

Ivanovics csökönyös maradt:

— Csak végigmenni!

— Akkor itthagynom magát. Ajánlom magam.

Ivanovicsot egyszerre elfutotta a düh, nem fogadta el a költő feléje nyújtott kezét, hanem vad hévvel támadt rá:

— Hála istennek, hogy már elmegy! Éppen elég volt magából. Tovább már nem birom el. Mint valami felsőbb hatalom kiküldöttje, mint az ördög nunciusa járkal, settenkedik körülöttem, beszél, vitatkozik, érvel, kiforgatja a valóságot a formájából. Fékként akar rátapadni a gondolataimra, a szándékaimra, a szívemre, eszemre. Hát nem! Kedves költő ur.

Nem és nem! Mi nem tudunk összekapcsolódni. Nekünk nincs érintkezési fölületünk. Mi az ég színéről is más véleményen vagyunk. Én nem tudom magát meggyőzni, a maga eszére viszont én nem vagyok kíváncsi; nem akarom hallani magát, nem akarom látni, éppen elég volt már magából. Menjen, siessen, tűnjön el. Nem viselem el a maga megelégedettségét, a maga lelkének összedrótzott harmóniáját, az alkalmazkodni próbálkozását, az egész perfid gondolkozásával, árulásával együtt. Menjen a pokolba!

A költő meghökkent, csaknem elállt a szíverése. Azt hitte ebben a percben, hogy az ember, akivel szemben áll, teljesen örült. Mégis a séreلمen és haragon túl fájdalom ömlött el mellében. Állt, csodálkozott szó nélkül; hirtelen elernyed, elbusult és csaknem könnyezve megfordult és elment. Ivanovics megvetéssel, szánakozás nélkül nézett utána, azután folytatta az útját, elhaladt sápadtan és összeszorított ajakkal a tiszték hangos csoportja mellett, vad tekintettel nézve maga elé.

Alig ment vagy száz lépést, amikor hirtelen kifordult két derüsbereu, mosolygószemű nő a Kaplony-utcából s bekanyarodtak a Fő-utára. Siettek a korzóra, sebes lépésekkel, összehangolt energiával, mintegy közös fontos célra, egészen egybeforrva. Dobsáné és Bendorné volt. Ivanovics megdöbbenve csodálkozott, majd hogy nem elfelejtett köszönni Bendornének. Azután megemelte a kalapját, Bendorné pedig föltűnő hüvösen fogadta a köszöntést. Ivanovics megállt, hosszan nézett a két nő után, nézte, amint azok arcai egymás felé fordulnak s nyájas, nevető beszélgetést folytatnak, az esze csaknem megzavarodott, furcsa riasztó érzés lepte meg, rejtelmes megsejtése annak, hogy ő ezen a világon elveszett ember.

Körülbelül két hónap telt el ez események után, amely idő alatt Ivanovicesal semmi különös nem történt. Nyár volt, maga az egész marosvárosi élet is eseménytelenül, valamely lomha folyam vizéhez hasonlóan hömpölygött. A korzó elnéptelenedett, mert tulságos volt a déli meleg, meg az asszonyok és a helybeli előkelőségek elutaztak nyaralni. Némelyek külföldi szórakozóhelyekre, Abbáziába, sőt Ostendébe is, másokat, az éltesebb kereskedők feleségeit erdélyi fürdőkre küldték a házi-orvosok; a kereskedők fölvtették már a bankból a nyaralás költségét, a házi-orvosok fölszámították a fürdőknek a províziót a küldött betegekért. A színház is nyári szünetet tartott, kópalotája zárva volt; a társulat kisebb része a deszkabódés nyári szinkörben rípacskodott; Biry Piroska szabadságon volt, barátjával magasabb légkörbe: Budapestre utazott. A mozgóképszínházat csak este látogatták, akkor is kevesen. A mulató férfiak leginkább a *Kaszás*-vendéglő kerti helyiségében gyülekeztek, ahol egy pesti kabarétársulat tartott előadásokat, nem valami szigorú mellőzésével a pikantériáknak. Minden mozgás megcsappant, a kedv elbágyadt, a marosvárosi ujságírók, Barabás, Káveczky és a kartársaik ugyancsak törték a fejüket, hogy mivel töltsék meg lapjukat. A *Rózsa*-kávéház vendégeinek száma is kisebb lett; a vendégek a meleg nyári estéket a teraszon töltötték, a kávéház maga üres volt, legföljebb a kártyaasztalok környéke feketéllett.

Ivanovics Antal a *Gólyá*-ban elfogyasztott vacsora után a *Rózsa* terraszán üldögélt s új-

ságokat olvasott. Átböngészte a helybeli és a pesti napilapokat, majd egymás után hozatta magának a pikolóval a képes hetilapokat, valamennyit; ha egyet nem kapott meg hamarosan, akár azért, mert más olvasta, akár, mert a kisfiu amerikázott, akkor szitkokban tört ki és megfenyegette a pikolót. Ha azután a pikoló durcásan, de félve, mindennel kiszolgálta, négy fillér borraivalót adott neki s megsimogatta a fejét... Éjjeltájban Ivanovics nagyobb sétát tett, séta közben hol ezzel, hol azzal akaszkodott össze egy kis vitára, vagy csupán beszélgetésre; hivei ilyenkor emberek-ről és eseményekről informálták, ő mindent figyelmesen meghallgatott, erkölcsi ítélkezést tartott a távollevőkön, minden eseményhez, minden cselekményhez volt valami, az ő külön szemléletéből fakadó megjegyzése... Néha el-sétált a Patak-utcába s betért Hédiné leányai-hoz, néha pedig kisebb kocsmákba tévedt s a borozó társaságokkal elszórakozott, anélkül, hogy ő maga ivott volna. A dumák persze most, a nyári szezonban is megtörténtek, hajnali idő-ben, egész reggelig, benn a Rózsa-kávéházban, a törzsasztal mellett.

Egyszer szombati estén, mert esős idő volt, egészen megtelt a Rózsa-kávéház. Különösen a a kártyaasztalok körül hemzsegték az emberek, élénk pártik folytak, izgalmasan harcoltak a játékosok, az alsós, a tartli és a kaszinópárti-
kat a kibicek rajai lesték. Játszott a *kaszinó-
király*, az *alsós-pápa* és a *fejedelem*, azaz a ha-
misjátékosok fejedelme, akiről azt állították
tisztelői, hogy Magyarország legkiválóbb
hamisjátékosa, aki nála hamisabban kártyá-
zilk, az már csal. A kibicek között ott lézengtek
a *hiénák*, a *cápák*, a *delfinek*, lesve a nyertők
által elejtett hulladékot. Egy szenvedélyes
párti mellett kitartóan várt a végső győze-

lemre Barabás, a hirlapíró, mert győzelem esetén szinte kötelezően járt ki neki a „sajtpénz”.

Igy nevezték a Rózsá-ban s általában Marosvárosban az ujságíróknak, azaz a „sajtnak” adott kibicpénzt... Egyik asztaltól a másikhoz ténfergett Gyenge bácsi, egy öreg, nyugalmazott állami hivatalnok, aki abból tengette életét, hogy a kártyásoktól koldult... Kaszinót játszott Zubek, a középiskolai tanár, aki délelőtt a magyar irodalom és a magyar nemzet történetére oktatta a marosvárosi ifjakat, délután levetkőzve aludt, éjjel pedig kártyázott, vagy inkább a kártya körül lézengett; ha játszott, gyakran elütötte a pikk nyolcast a treff tizessel s ha lehetett, a zsetonlopást sem tartotta megvetendőnek... A kibicek közt ólalkodott Barth, egy életerős, kövéres ember, aki egész életét kártyások között töltötte, anélkül, hogy ő maga gyakrabban játszott volna; föl járt a *Kereskedelmi Csarnok*-ba is, ahol nagy *chemin-de-fer*-játzmák folytak. Probléma volt Marosvárosban az, hogy Barth egzisztenciáját senki problémának nem tartotta, pedig vagyona nem volt, hivatala nem volt, nem kereskedett, nem is igen kártyázott, de bécsiszeletet evett vacsorára, a kávéházban palackbort hozatott, egyiptomi cigarettát szítt. Pompás vacsora után, bor és cigaretta mellett szuggesztív erejű magyarázatokkal kísérté az országos és városi politika eseményeit, amely magyarázatok úgy festettek, mintha egy szegény ember szívének érzéseiből fakadtak volna, de egy gazdag ember esze már revideálta, megnyeste, megkorrigálta volna azokat. *Világszemléletes* ember volt Barth, elvben ellensége a „mai” társadalmi rendnek, különben pompásan érezte magát a „kapitalizmus” valamennyi „kinövé-

seinek“ közepette, holmi „demokrata“ lehetett.

Tul a kommersziátszmaikon, a szeparé négy fala által elfödve a világ és a rendőrség szeme elől, tilos hazardjáték folyt, makaópárti, négy játékos közt, nagy pénzben; a játészókon kívül még néhány érdeklődő tartózkodott a szeparékban. A négy játékos közül kettő Nagyváradról való sokpénzü disznókereskedő, a másik kettő helybeli kitünőség: Weisz József és Csaplovics rendőrkapitány. A rendőrkapitány résztvétele a tilos játékban biztosíték volt arra, hogy nem alkalmatlankodik majd a rendőrség holmi tolakodó kártyarazziával. Különben sem voltak veszedelmesek a kártyarazziák Marosvárosban, mert a kártyagőceponatok mindig idejében kaptak bizalmas értesítést a készülő razziáról; persze maguktól a rendőrség embereitől, ha nem is azoktól, akik a razziát tartották. A kávé s a titkos kis hirt közölni szokta vendégeivel s legföljebb néhány „outsidert“ hagytak a játékasztalnál, áldozatul vetvén őket oda a rendnek. Ha pedig az egyik kávéházban már folyt a razzia s a rendőrök kézrekerítettek néhány kisüzemes áldozatot, mindjárt mehettek is velük haza, a további utjuk mindenesetre hiábavaló volt; ekkor már szétszaladt a razzia hire valamennyi kártyafészekbe. Szólt ilyenkor a telefon csengője, titkos szavak virág- vagy tolvajnyelve jelentette a veszedelmet; vágattak a küldöncök és a mükedvelő hirnökök, néha a pincér, aki siettében a szalvétáját sem tette le s az utcán födetlen fővel rohanva lobogtatta; néha a hordár, ha történetesen nappal érkezett a razzia, néha pedig, ha más nem volt, a pikkoló-fiu, vagy akár az öreg takarító-asszony, jó borra valóért szinte megfiatalodva vágatott ez is buzgón, mert ösztönös céljuk volt a rendőrség kijátszása; volt aki önzet-

lenül, akár a saját pénzén vetette magát konflisba; egyszerre többen rohantak a szélrózsa minden irányába.

21.

Tizenkét óra már elmult, de még együtt ültek, közel a bejáratához: Dobsa Frigyes és Huszka István. Ivanovicsról beszéltek. Huszka részletesen elmondta a „Lobogó“ első és utolsó számának történetét s a lap bukását, azaz Ivanovics merényletét. Dobsa fölháborodott a vadember erőszakosságán. Együtt érzett Huszkával, akinek még az ajka is reszketett, mialatt beszélt s a keze ökölbeszorult, amikor a végső akkordokhoz ért, hogy: így gyalázta meg egy barbár a magyar kulturát s így sértette vérig — eddig még megtorlatlanul! —, ennek a kultúrának egy előharcosát.

— De hát mit tehettem volna? — adta föl a kérdést Huszka kétségbeesetten mindkettőjüknek. — Hisz' az az ember valóságos vadállat, sőt több annál, közönséges gonosztevő, orgyilkosságra is, méregkeverésre is bizonyosan képes, akinek már régen a börtönben kellene ülnie.

— Én lelőttem volna, ha velem teszi ezt — állította Dobsa határozottan. Majd hozzátette:

— Nekem is van még vele egy kis elszámolnivalóm.

Ezután ő is elmondta történetét Ivanovicsal, de nem oly naiv őszinteséggel, mint a detronizált szerkesztő. Több részletet elhallgatott, de valami ravasz históriát a valóság helyett mégis előadott, gondoskodva arról, hogy kettőjük története úgy álljon egymással párhuzamban, hogy a szerkesztő legyen a száanalomraméltó.

— A revolvernek nem imponál ám az ökö! — toldotta meg előadását sötét tekintettel, mint romantikus regény intrikusa.

És valóban Dobsa Frigyes most Ivanovics Antal történetében fölvette az intrikus szerepét, mert megtorló ötletei támadtak Ivanovics ellen. A sérelem, amely a vadember részéről érte, bosszút kívánt. Bosszút minden romantika nélkül. Érezte, hogy addig nem szabadul meg valamely kinos feszültség érzésétől, amíg Ivanovicsnak komoly bajt nem okoz. Nemcsak az kell neki, hogy Ivanovicsot baj érje, hanem, hogy neki szerepe legyen a baj előidézésében és azt Ivanovics tudja is meg.

Huszka a maga kedves vágyát dédelgette:

— Ha az embereknek eszük volna, az a gazember már régen a börtönben ülne.

Fantáziában Dobsa harciasabb volt:

— Vagy leütnék, mint a veszett kutyát. Ha kell, hátulról, orozva.

— Én azt sem esodálnám, ha valaki mérget keverne az italába.

— Csak gyávák az emberek. De majd megantatom én.

Most lépett Ivanovics a kávéházba. Megpillantotta a két tervszöveget, elgondolkozott azon, hogy együtt ülnek, mert még soha együtt nem látta őket. Halvány gyanu mozdult meg benne, hogy alighanem róla beszéltek s ha igen, bizony nem az érdemeit sorolták föl. Dobsára nézett, nem tudta, hogy kis kalandjuk óta vajjon hogyan is állanak egymással, mindenestre köszönt neki:

— Szervusz!

— Sze-ervusz — viszonzta Dobsa, barátságos mosolyt erőltetve.

Ivanovics ment tovább a törzsasztalhoz. Barabás éppen akkor telepedett oda, mert elunta, hogy várjon a „sajtpénz“-re.

— Nagy makaó folyik bent — közölte Barabás Ivanoviccsal.

Ivanoviccsnak semmi megjegyzése nem volt.

— Két váradi disznókereskedőt vettek munkába.

Ivanovics hallgatott.

— És mit gondol, kik?

— Kozarek és Bali!

— Az egyik Csaplovics...

— Nem ujság róla.

— A másik a maga barátja.

Ivanovics kissé fölélenkült:

— Weisz Józsi?

— Igen.

Ivanoviccsban zavaros érzés keletkezett. Valami gyöngé remény, de egyszerre vele a balsiker félelme is, ezen túl pedig vágya a pénznek, düh és irigység és fölháborodás valami rettentő igazságtalanság miatt. De nyomban megjátszotta a róka történetét a szőlővel:

— Ma nyer, holnap veszít. Ebben nincs köszönet, nem is érdekel.

Barabás nem értett vele egyet, mert ő vezérlő motívumként vallotta a tételt: amit én elveszek a nyertestől, azt már vissza nem vehet.

Ebben a pillanatban kilépett a szeparé ajtaján a civilbe öltözött rendőrkapitány, pirosképű, kemény és fekete hajuszu, szép szál ember. A „toilette“ felé indult, de menetközben katonásan szétnézett. Tekintete talákozott Barthéval, a világszemléletesével, akinek a kutyaénál finomabb érzékei voltak s ha éppen most figyelt is egy alsós-pártit, rögtön észrevette a rendőrkapitányt, tekintetük egybekapcsolódott s Barth már tudta, hogy szükség van az ő szolgálataira. Odasietett a rendőrkapitányhoz, suttogva tanácskoztak, majd szétvál-

tak. Barth izgatott képpel, jobbra-balra lesve, visszaállt kibicelni, de csak a rátüző figyelmet akarta elaltatni, mert néhány perc múlva kismfordált a kávéházból.

Dobsa fölállt Huszka mellől és a kártyaasztalok felé indult. Ivanovics törzsasztala mellett elhaladva, tekintete az Ivanovicséval találkozott s most, talán csak zavarában, kényszeredett mosollyal újra üdvözölte:

— Sze-hervusz!

Ivanovics a szemével magához intette s barátságosan nyujtotta feléje a kezét:

— Csak nem haragszol amiatt a butaság miatt?

— De-ehogy, kérlek, hisz' nem vagyunk gyerekek.

Megrázták egymás kezét, Dobsa gyűlölete egyszerre elolvadt, alázat zavara öntötte el s ez elől iparkodott menekülni:

— Megyek, egy kicsit megnézem a zsugásokat. Gyere oda!

Ivanovics fogvatartotta a kezét, szeliden nézett rá s Dobsa lelkének aknamunkája egészen elakadt, talán, hogy emiatt is újra, fokozott erővel induljon meg. De, mintha Ivanovics szeméből valami lenézés áramlott volna, valami, amire rá lehet olvasni, hogy lesújtó bírálat, ilyképen: Fiam, nem vagy oly tehetséges intrikus, mint Shakespeare figurái, ember vagy te, egyszerű és bárgyu ember, akire bizony csak a költők hamis lélektana foghatna rá valamely következetesen ördögi jellemvonást; ej, ej, Dobsa Frigyes!

— Na, gyere!

Ivanovics nemet intett:

— Nem is értek a mesterségükhöz. De ha meguntad, gyere majd vissza.

Dobsa elsietett s elvegyült az álló kibicek tömegében.

Káveczky, a költő és Pentelei, az ügyvéd-jelölt, érkeztek a kávéházba. A költő egy távoli asztalhoz ült le és még tartotta a haragot Ivanoviccsal. Pentelei elbucsuzott tőle és a törzsasztalhoz telepedett le.

— Hívtam Káveczkyt, de nem szólt semmit, csak leült egyedül gubbasztani. Maga még mindig haragszik rá?

— Én sohasem haragudtam rá, de utálom. Másféle kategóriák azok, atyámfia, amelyekre én haragszom. Azoknak a kategóriáknak, helyesebben: annak a kategóriának szegény Káveczky és valamennyi társa a lantpengetésben, sőt tollforgatásban csupán levelező kültagjai.

Már 1 óra felé járt az idő, a kávéházban a kártyázókon és kullancsaikon kívül már alig volt vendég. Távol Ivanoviccséktől két tiszt sörözött egy színesen öltözött, hervatag nővel, az ajtó közelében Huszka cigarettázott; a költő újabb fekete mellett buslakodott. Nagy volt a csönd, elérkezett az idő, hogy a „duma“ mintegy program szerint meginduljon. Egyelőre még csak Barabás és Pentelei hallgatták volna Ivanoviccsot s talán még késett volna az „egy gerinebe összefutó valamennyi probléma“ feszegetése, ha az asztalhoz nem telepedik Hunyadi, a nyugdíjas színész. De a színész jött és leült a „mesterekhez“, mert neki most hirtelenében emberekre volt szüksége, emberekre, akikkel valami roppant titkot közöljön. Láttá ugyanis az öreg, hogy a rendőrkapitány Barthalt, a világszemléletessel tárgyalt, mégpedig szemét forgatva, suttogó hangon, azután Barth három percen belül eltűnt: — emögött valami izgalmas eseményt sejtett, aminek a közeljövőben be kell következnie. Az észlelet

annyira furta az oldalát, hogy mindenáron beszélnie kellett róla. Meg is szólított a kibickek közül néhányat, sorra járván őket, de azok a kártyán kívül semmiről sem akartak tudomást venni. Az egyik nem is felelt az öregnek, a másik azt mondta, hogy hagyjon most neki békét, a harmadik meg dühösen ráförmedt:

— Menjen odább, mert elpecheli a játékot!

— Nézze, hogy odább menjen! — segített a kabalásnak a negyedik.

Az öreg nyugdíjas odatotyogott tehát az Ivanovics-asztalhoz. De itt sem volt szerencséje, mert itt meg, ha meg is hallgatták, nem törődtek a rejtelmes eseménnyel, semmi fontosságot annak nem tulajdonítottak. Mégis a színész közlése alkalom volt arra, hogy Ivanovics egy kicsit foglalkozzék Barhtal, a világszemléletessel, akit még a költőnél is jobban lenézett. Barthról kezdett tehát beszélni. De alig mondott néhány mondatot, egyszerre nyüzsgés támadt a kártyaasztalok körül. Hangok hallatszottak, némelyek fölugrottak az asztaltól, eltolt székek zörögtek, egy-két alak lassan sompolygott kifelé a veszedelmes területéről. Barabás vette észre elsőnek, hogy detektívek, azaz rendőrök civilben, egy rendőrtiszt vezetésével, szóval: razzia. Ivanovics társai fölugrottak, maga Ivanovics is föl-emelkedett s a társai után ő is odasétált a csoporthoz. A szeparé előtt állt két civilruhás rendőr, az ajtóban Csaplovics rendőrkapitány és mialatt nagy csönd volt, hallani lehetett, hogy ezt mondja a rendőröknek:

— Mehetnek tovább, itt rendben van minden: itt a szeparében egy uri társaság mulat, magam is köztük vagyok, itt tehát nem folyhat semmiféle játék.

Valaki ki is nyitotta a szeparé ajtaját. Most Weisz József lépett ki az ajtón, dult arccal,

a zsebe körül tapogatva; mögötte szigorú, fontoskodó képpel Barth. A két disznókereskedő bambán állt bent a széparé kis asztala mellett.

A rendőrök eltávoztak, egyes kártyások indultak vissza az asztalaikhoz, hogy folytassák félbeszakított játszmáikat. Ivanovicsék is visszasétáltak törzsasztalukhoz; most már mások is hozzájuk telepedtek s kezdtek tárgyalni a történeteket, Ivanovics szájátva hallgatott. Neki nem volt érzéke ahhoz, hogy ilyen kis bonyodalmakon hirtelenében átlásson, bár a megállapított tények után bőven tudta azokat magyarázni. Társai azonban csakhamar pontosan rekonstruálták a történeteket. Az történt ugyanis, hogy a két disznókereskedő, akiket Zubek tanár „hajtott föl” makaójátékra, sulyosan veszített, Weisz és a rendőrkapitány nyertek. Kivánatos volt a szerencse esetleges fordulását meg nem várni, de meg különben is az áldozatok pénze már fogytán volt, hisz az egyik már hitelt is vett igénybe; többet nyerni tőlük már nem lehetett s ha vég nélkül folyik a játék, a nyereség is visszavándorolhatott volna. Ezért a rendőrkapitány Barthot elszalasztotta, hogy egy kis razzia történjék s így külső kényszerre hivatkozva, abbahagyhassák a játékot. A rendőrök távozása után nem is alakult meg újra a parti; a kereskedők követelődtek ugyan, de a rendőrkapitány vonakodott:

— Uraim, revánsot bármikor szívesen adok, de most lehetetlenség tovább játszani. A razzia, abban a hitben, hogy én már nem vagyok itt, bármikor visszatérhet s valamely rendőröm éppen játék közben ránk nyithat. Teljes képtelenség tovább játszani.

— Ugy van! Ugy van! — erősítgette pattogó hévvel a világszemléletes. — Önöknek sem ér-

dekük, hogy most, amikor nem önöknek kedvez a szerencse, erőltessék a dolgot. Más alkalommal, pihenő erővel kell a harcot újra fölvenniök. A főkapitány ur és Weisz barátom, meg vagyok róla győződve, bármikor rendelkezésükre állanak, korlátlan összeg erejéig.

Nagy volt a világszemléletes abban, hogy mindenkivel önzetlen jóakaróként fogadtassa el magát. És ritka kivétel, ami most történt: az egyik disznókereskedő dühösen intett Barthnak, hogy ne jártassa a száját. Különben mind a két kereskedő élt a gyanupörrel, de hallgatniok kellett, mert végre is forma szerint való gaztettet senki sem követett el ellenük.

Igy történt az eset; egyik részletét ez látta, a másikat az hallotta s persze Barabás, a hírlapíró, foglalta össze a mozaikokat eleven egészé. Mindnyájan magyarázták az egyes mozzanatokot, bírálták a résztvevőket, Ivanovics azonban hallgatott és keserű gunnyal mosolygott: a rendőrségre és Barthra gondolt.

Ezalatt Weisz Józsefet körülfogták a kéregetők, hiénák, cápák és delfinek s ő néhány husz- és ötvenkoronást osztott szét; Barth is a közelében állt, figyelt s amikor összenéztek, meghíttén mosolygott. Ő most nem kapott pénzt, neki nem így járt, így ő nem is fogadta volna el, ő kitűnően tartotta a korrektség látszatát. Igen sok volt a kéregető, Weisz hamar elvesztette a türelmét, valakire rá is förmedt:

— Hagyjon békén, unom már.

De a hiéna nem tágitott:

— Miért oly rideg hozzám, Weisz ur?

— Kérem, hagyjuk a felelősségrevonást. Eleget szétosztottam már.

— Ez nem ok arra, hogy éppen tőlem tagadjon meg egy kis baráti kölcsönt. Szavamra,

megadom. Most igazán nagy szükségem van pénzre.

Weisz felelet nélkül ott akarta hagyni. De a hiéna belekapaszkodott a karjába:

— Na nézze, Weisz ur, ne mókázzon velem, nem szeretem ezt a fölényt!

— Nem adok, ha mondom.

— Megtagadja tőlem?

— Igenis, megtagadom. Már torkig vagyok a pénzosztással is, meg magával is.

A hiéna, mintha gondolkodott volna, hogy mibe kezdjen. Kis szünet után, mialatt Weisz karját görcsösen fogta, új hangon, valami száraz nyerseséggel szólt:

— Adjon ötven koronát!

— Nem adok.

Enyhébben:

— Negyvenet se?

— Egy vasat se.

A hiéna hirtelen nyöszörgésre fogta hangjának szerszámát:

— Drága Weisz ur, ha tudná, hogy milyen végtelen nyomorban vagyok. Nagyon kérem.

Weisz undorral nézett a szemébe, zilált hajára és piszkos gallérjára, benyult a zsebébe és negyven koronát adott neki. A hiéna baljával kapta el a pénzt s jobbujával mindent: harcot, ellenségeskedést és megalázkodást kiegyensúlyozni akarón, kezet akart fogni Weiszszal, az nem fogadta el a kezét. Elfordult, menni akart, de e pillanatban elébe állt Gyenge bácsi és alakját meggörbitve, fejét előreszegve, szörnyű szomorúsággal pislogott rá. Ennek automatikus undorral nyomott a markába egy ezüst koronát.

Dobsa nevetve nézte végig a pumpolásokat s irigykedve jártatta szemét Weiszson, aki munkája után, mint Napoleon a csatatéren, föl-alá

járkált a kártyaasztalok közt és fujt, majd fáradtan leült egy kis asztalhoz. Dobsa indult vissza Huszkához. De amikor Ivanovics mellette elhaladt, hirtelen indulata támadt: odalépett Ivanovicshez, vállára tette a kezét és a füléhez hajolva sugta:

— Weisz úgy szórja a pénzt, mint a pelyvát. Mindenki kapott belőle. Még Gyenge bácsinak is husz koronát adott. Most egyedül van, erigy hozzá, vágd meg. Ne légy számár.

Ivanovics elkomorult, maga elé bámult, mintha valamely fix foltról akarna egy gondolatot leolvasni; nem volt sem a gyors cselekvésnek, sem a gyors ellenkezésnek embere. Dobsa nógatta:

— Erigy már! Ott ül egyedül, biztosan rád vár.

Ivanovics fölborzolódt ezen a hamis állításon. Már valami elutasítót akart mondani Dobsának, de az duruzsolt a fülébe, nem hagyta szóhoz jutni:

— Ha én olyan jó barátságban lennék vele, mint te, én is megvágnám. Azért nincs neked pénzed, mert gyámoltalan vagy. Nem kell tőle kérned, csak erigy oda!

Ivanovics nem mozdult. Most Dobsa hirtelen ötlettel elsietett, Weisz asztalához ment, néhány szót beszélt vele, azután visszament Ivanovicshez:

— Weisz kéret, hogy menj oda.

Ivanovics most fölállt s lassu léptekkel Weiszhoz sétált, leült az asztalához, veleszemben. Weisz nyugtalanul ráncolta meg a homlokát s nem akart Ivanovicsra nézni. Ivanovics hirtelen megütődött, már megbánta, hogy odament, de zavaros érzése rögtön haraggá tisztult. Csűrés, csavarás nélkül, bárdolatlanul bökte ki:

— Látom, hogy pénzosztogató bankot nyitottál. Adj valami pénzt!

Weisz megrándult:

— Ugyan, kérlek!

Ivanovics nem tudott szólni, de még gondolkodni sem. Olyanná vált, mint az agyszélhűdött. Hosszu idő múlva kérdezte rekedten:

— Mit jelent az, hogy ugyan, kérlek?

Weisz mindkét karját rázva, remegtetve, nekibőszülten rikácsolta:

— De ugyan, ké...ér...lek!

Ivanovicsban elhült a vér. Rettentő érzése valami elrémult esodálkozás volt. Mintha magában tanakodnék, révedt a tekintete s az ajka mozgott. De mégis, az asztalra csapva, keményen megkérdezte újra:

— Mit jelent az a nyöszörgés, hogy: ugyan, ké...ér...lek!?

Weisz nem felelt, de szinte nekiugrásra készen furta Ivanovicsba tekintetét. Ivanovics arcán torz mosoly vonagiott, részegült arccal kezdett ordítani:

— Csak a gazságod mértéke érdekel! Annak a fenekére akarok látni! Csak a feneketlen gazságodat akarom mégis fölmérni! Hogyan mered te, ha én hozzád szólok, ha bármi is az, amit szólok, a kezéd rázni és hogy mersz emberi hang helyett, mint a kutya szükkölni és hogy mered azt hisztériázni az arcomba, hogy: ugyan, ké...ér...lek!?! Hogy mered ezt tenni most, ha máskor elmulasztottad?

A kávéház rengett Ivanovics hangjától, figyelni kezdtek rájuk, többen hozzájuk siettek, asztalukat körülállták és konera éhesen vártak, mint a farkasok, amikor küzdő két társukat körülveszik. Barabás is mellettük állott, ő megfogta Ivanovics vállát és anélkül,

hogy tudta volna, miről volt szó, le akarta őt szerelni.

— Hagyja, Ivanovics, nem érdemes.

Nőtt körülük a csoportosulás, ott állt már Barth, néhány kártyás is, a pincérek, a pikkolófiu, a takarítóasszony; Ivanovics talán nem is hallotta Barabás szavait, ordított tovább:

— Nem kutyakötelességed-e, ha én azt mondom, hogy adj pénzt, szemrebbenés nélkül a zsebedbe nyulni, te becsstelenség vámszedője. Hogy mersz szisszenni? Most nem tetszem neked, most nem kellek, most utálsz? Pedig csak föltételezted rólam, hogy én is kérni akarok. De máskor nem utáltál, ugy-e?

Itt egy kis szünetet tartott, de észbe is kapott.

— Hagyja ezt a bolondságot! — hallatszott Barabás békítése.

Távolabbról valamely kártyás rikácsolt:

— Csöndet kérünk! Mégis csak hallatlan!

Ivanovics reflexszerűen arra nézett, de eszébe nem vette a szavakat. Folytatta:

— Nekem nem kell egy krajcár se! De azért megleckéztetlek; megtanítlak rá: ha én hozzád szólok s a te ábrázatod csak egyet vonaglik, akkor te a város legutolsó férge vagy! Messze Csaplovics után következzel. Akkor te megérdemelnéd, hogy ököllel vágjak abba a vonagló, becstelen ábrázatodba! De... de nem nyulok hozzád, mert utállak. Én utállak téged, fiam, mint a temetőférget. És én tudok utálni, fiam, hogy a lelkem vonaglik bele, te... te... pfuj!

Most Ivanovics ellenfele arcába köpött, fölállt, mintha egy kicsit várt volna, hogy ha a másik mozdul, hát leüti, — azután megfordult és az utjába akadókat félrelökve, a kalapjáért ment, kidübörgött a kávéházból. Odakint nagyot fujt, majd mégegyszer átérezvén min-

dent, egy üvöltésszerű sóhajtott s összeszorított ököllel nekivágott az éjszakának.

Nagy csodálkozás, megrökönyödés maradt utána. Weisz elővette a zsebkendőjét és szótlan, kínos gyalázatában törölgette az arcát.

22.

— Hallatlan disznóság!

Ezt Dobsa Frigyes mondta.

— Meg kellett volna lincselni! — ezt meg Huszka István.

— Látszik, hogy nem uriember, — ezt az egyik pincér.

Valaki a kártyaasztaloktól csak most törve előre, odafurakodott Weiszhoz és szörnyű részvétellel érdeklődött:

— Mi történt önnel, Weisz ur?

— Mi történt. Hát meg akart zsarolni.

— Kicsoda?

— Kicsoda. Ivanovics!

— Igen, úgy van — helyeselt néhány hang.

Weisz kíváncsian nézett föl, hogy ki az, aki neki igazat ad. Tekintete Barthéval találkozott, aki keményen nézett rá, haraggal az ábrázatán, amely bizonyosan Ivanovicsnak szólt, bár nem tőle, Barthtól, eredt a helyeslés. Dobsa élesztgette a parazsat s közvetlen szomszédainak magyarázta:

— Pénzt követelt s mivel Weisz ur nem adott neki, megfenyegette, hogy leüti, majd csakugyan rutul inzultálta is.

Barabás izgatottan szólt közbe:

— Pardon uraim! Ne tullozzuk a dolgot. Nem akarom Ivanovics cselekedetét védeni, különösen nem Weisz urral szemben, de mégis igaz-

ságtalanságnak tartom, hogy olyasmit fognak rá, amit nem tett.

— Mi az? Mit fognak rá? Ugyan! — hallatszott többfelől.

— Talán nem is ordított? Talán nem is piszkolta be azt az urat?

Weisz mormogott:

— Velem a leggyalázatosabb módon járt el.

Csönd következett. Részvét, gyűlölet, sőt káröröm is áradt az arcokról Weisz felé. Barth, a világszemléletes is megszólalt:

— Tagadhatatlan, hogy amit Ivanovics tett, az beleütközik a büntetőtörvénykönyvbe.

— Na ne beszéljen! — próbálta őt Barabás leinteni.

— Akkor le kell záratni — buzgólkodott Huszka. — Be a börtönbe!

Dobsa odavágta Weisznak:

— Barthnak határozottan igaza van.

Néhányan hallották ezt, Gyenge bácsi lelkesen kiáltotta:

— Barthnak mindig igaza van!

Barabás dühösen hadonászott:

— Kérem, ne avatkozzon bele ebbe a dologba senki, ez a szereplők magánügye. Ivanovics goromba volt és nagy izléstelenséget követett el. Weisz ur majd elégtételt vesz rajta. De aki nem ismeri a cselekedete okát és részleteit, aminthogy én sem ismerem és önök közül senki sem, az ne üsse bele az orrát.

Barth a sarkára állt:

— Micsoda részleteket kell itt ismerni? Ivanovics azt mondta, még pedig ordítva, mindenki által hallhatóan, hogy ha Weisz ur nem ad neki pénzt, akkor ököllel vág az ábrázatába.

— Igen. — hallatszott a helyeslés —, így mondta: a becstelen ábrázatába.

— Igen, így mondta, még cifrábban, valami „grimászt” mondott.

— Nem, hanem hogyan is?

— Rángatódzó!

— Igen, becsstelen rángatódzó, mondta!

— Ábrázatodba!

— Becsstelenül rángatódzó ábrázatodba.

— Nagy butaság!

— Kérem, egy műveletlen, ostoba ember az az Ivanovics.

— De a gazságra van esze!

Barabás kétségbeesve ordított közbe:

— Nem igaz, nem ezt mondta!

A költő ott állt, ő is közbeszólt:

— Szó sincs róla, hogy ezt mondta volna, szándékos ferdítés.

Weiszt kérdezték meg:

— Hát hogyan mondta, Weisz ur, szóról-szóra?

Weisz zavart volt, elhárította magától a döntést:

— Én nem tudom, hogy mit mondott. Én nem figyeltem a szavait. Azt tudom, hogy ordított és engem leköpött.

A vita hosszú és szenvedélyes volt, de a kultőnek, Barabásnak és más egy-két embernek kivételével az a közvélemény alakult ki, hogy Ivanovics csakugyan egész ostobán meg akarta zsarolni Weiszt. Dobsa és Huszka agitáltak leghevesebben, de különösen Barthnak, a világ-szemléletesnek kijelentései munkálták meg az elméket; ő precizizotta a hajlamosak emlékezetében, hogy Ivanovics, habár kusza és zavaros mondatot mondott is, amely minden szavában már nem rekonstruálható, nagyjában mégis ezt mondta: Ha nem adsz pénzt, ököllel vágok a becsstelen arcodba.

Legvégül maga Weisz is így tudta és meg-

erősítette, hogy csakugyan így történt az eset, csakugyan ezt mondta neki Ivanovics.

23.

Késő éjszaka volt, Ivanovics kis szobájában az asztalnál ült, előtte rengeteg teleírt papiros és tiszta kéziratpapiros. És ő írt, írt, írt. Egy nagy regényen dolgozott. Ez volt az ötödik regénye, négy már teljesen készen ott feküdt a ládájában. Nem akadt az országban napilap vagy folyóirat, amely közölte volna bármelyiket, ugyanugy nem akadt kiadója egyiknek sem. És ő mégis bele kezdett az ötödikbe, írt elszántan, rendületlenül, a szíve vérével, ellenállhatatlan kényszertől üzve, mindegy, mi lesz művének a sorsa, de meg kell születnie.

Ivanovics már régen számot vetett önmagával és úgy ítélte, hogy az írás az, amit tud. Az írás, életábrázolás, új ábrázolása az életnek, megláttatása oly mélységeknek, amelyek eddig rejtve maradtak, megmutatása az embernek, mint olyan komplexumnak, amelynek csak egyik része az az egyénisége, amely a bőrével van körülhatárolva, a másik rész pedig a számtalan szállal való szerves összefüggése azzal a társadalommal, amelyben él. Ivanovics írt, mert írnia kellett. Irnia kellett azért, mert igazabban, teljesebben tudta az embert s az életet, mint mindazok, akik eddig magyar nyelven írtak. És jaj annak, aki az igazat megtudja, mert azt ki kell mondania. Akinek számára megnyilatkozik az igazság, az nem zárhatja azt magába, rajta keresztül elemi erővel tör az mindenek felé. Aki az igazságot tudja, annak közölnie kell azt ezer veszedelem árán is, már pedig a veszedelem minden-

hol leskelődik rá. Minden élő hatalom ellenáll az igazságnak. Nem hallgatja meg; ha mégis meghallotta, akkor kineveti, tagadja, cáfolja. Terjeszteni nem engedi; ha élőszóval prédikál az igazság letéteményese, belefojtja a szót. Nyomtatott betű útján való közlésnek nem ad nyomdát és papirost. Börtönnel fenyegeti meg az erőszakoskodót. Ha valaki a rengeteg terjedelmű sajtóban és a könyvkiadás terén mégis nyilvánosságra kerülhet, úgy, hogy másról beszélvén, itt-ott apró adagokban lopja bele írásába az igazságot, hamarabb lefűlelik, semmint gondolná, az okvetetlenkedőt. Műveit azután, ha akár az okszerű trágyázásról ír is, mellőzik. Mindenhol kezdik visszavetni, merev arccal, hamis indokolással. Azt mondják, hogy az írása nem jó. Azt mondják, nem szép, vagy nem mondanak semmit. Azt mondják, hogy „nagyon sajnáljuk, ezidő szerint nem adhatjuk közre“. A már megjelent írásait a kritikusok agyonhallgatják. Ha egymás közt beszélnek róla, akkor tehetségtelennek, utolsó-nak, műveletlennek mondják. Életbrázolás, úgy, hogy az egyénben s az egyének a dolgok összességével való összefüggésében a társadalmi tényezőket is meglássuk s az olvasóval megláttassuk, — ó, ez már nem polgári irodalom, ez már veszedelmes agitáció, ez szigorúan tilos!

Ha a törvény csak utólagosan von felelőségre, a művedet megjelenése után koozza el, ez talán nem elég hathatós védekezés az igazság ellen. Ezért a késői tételes cenzurát megkorrigálja a fürge valóságos cenzor: a szerkesztők és lektorok buzgó óresapata. Ott ül a lap szerkesztője és a könyvkiadó lektora papiroszagu szobájában, kezében vörös ceruzával, szívében szolgálai hűséggel vigyáz a polgári társadalom érdekeire. Ami fölfedné az olvasó előtt

ezt a világot, — papirkosárba vele! „Kedves barátom, nagyon sajnálom, ezt mi nem használhatjuk“

Isten, haza, király! — ezzel a hármasszóval kell szolgálnod a polgár zsebét. Minden ut Rómába vezet. Minden ér, patak, folyó és folyam egy feneketlen tengerbe ömlik — s ez a polgár zsebe. Emberi gondolat, ész, szó, vér, izom és csont növekedik, folydogál, hömpölyög és mind, mind beleömlik ebbe a tengerbe. Ez egy gigászi rendszer, amelyet nem szabad megzavarnod. Nem tetszik ez a tilalom? Hát próbálj elleneszegülni! Ird meg a nagy regényt — s ha megírtad, elégetheted. Vagy elteheted a koffered fenekébe s ott sárgulhat itéletnapig. Mert hát mit csinálsz vele? Elviszed a napilaphoz? L. I. szerkesztő ur a közepéig sem olvassa el s a szemedbe nevet. Nem is magyarázkodik bővebben, csak ezt mondja:

— Ugyan, ne izéljen már!

Elviszed a Singer és Wolffnerhez? Hát való lesz ez a mű a sziruppal etetett felsőbbbbléányoknak? Vagy elviszed a kiváló folyóirat szerkesztőjéhez? Elsápad majd s reszketve az izgalomtól, szigoruan leint:

— Nem művészet a társadalom arcába köpködni!

Mert neki a polgári társadalom: a társadalom. Kárhóztatni a rosszat és áhitani a jobbat, — ez neki köpködés, minden bizonynal. Ilyen kísérletek meddők maradnak; lassanként megbélyegzett, kiátkozott lénnyé válsz s konstruktív urak még a köszönésedet is hüvösen fogadják.

Elterjed rólad a hír, hogy tehetségtelen vagy, mert hiszen irsz és műveid sehol nem kellenek. A jóakaróid azt kérdezik, hogy miért nem lépsz valamely lap kötelékébe? Ők

azt hiszik, hogy irodalom vagy ujságírás az egy kutya. Nem látják a mérhetetlenül nagy különbséget: az író az igazat írja, az ujságíró pedig azt írja, amit a kiadója irat vele. Ám-bár ezen a ponton kissé komplikálódik a do-log, mert mondhatni-e azt, hogy a polgári író az igazat írja? És nem képzelhető-e el nemes ujságírás, olyan, hogy az ujságíró a szinigaz-ságot írja minden melléktekintet nélkül? No, de Ivanovics esete egyszerű, ő ujságíró nem lehetett, mert neki hivatása volt, belső deter-mináltsága: ki akarta teljesíteni az emberek életlátását s ezt nagy regényekben tehet-e csak.

Ez a hivatás egész embert kíván. Ivanovics minden idejét ennek szentelte. Gyermeki naivsággal kezdett a munkához, azt vélve, hogy közhasznu dolgot művel s néhány el-beszélés megírása után magából az írásból meg tud majd élni, elvégezheti nagy művét. De keservesen csalódott. Egyre-másra kapta vissza kéziratait, sehol nem indokolták meg, hogy miért adják vissza, de ha véletlenül va-lami kivételes bőbeszédű szerkesztő meg is mondta a visszaadás okát, az mindig az írást tartotta rossznak s nem érintette egy szóval sem, hogy tulajdonképen az Ivanovics prob-lémáit, életszemléletét nem türi.

Ivanovicsnak hosszú ideig fogalma sem volt arról, hogy mi sikertelenségének az igazi oka. Kezdett néha önmagában kételkedni, bár leg-többször azzal ütötte el a dolgot, hogy a szer-kesztő vagy lektor ostoba, nem ért az iroda-lomhoz. Kezdeni nehéz, majd összeakad egy-szer, véletlenül valami értelmes emberrel. Hal-latlan naivak voltak Ivanovics próbálkozásai. Elvitt például — akkor a fővárosban lakott — egy elbeszélést a „Budapesti Hirlap“-hoz, amelyben holmi grófról írt, aki sorra beren-

deli magához a birtokán levő csinosabb nőket: ez az elbeszélés körülbelül azt ábrázolta volna, hogy ime, nincs szükség a „ius primae noctis“ törvényére, egész bátran lemondhatott róla a földbirtokososztály, mert amíg magántulajdoni alapon él a társadalom s a nő áru, addig a pénz és a hatalomé nemcsak az első éjszaka, hanem bármelyik, csupán azon mulik, akarja-e bármelyiket a pénz és a hatalom birtokosa. Persze, hogy az elbeszélést nem fogadták el. Sőt, amikor Ivanovics elment kéziratának soráról érdeklődni s az ajtónálló bejelentette a szerkesztőnek, az ajtónálló mindjárt hozta magával a visszautasított kéziratot, a szerkesztő tehát nem is bocsátotta őt maga elé.

Máskor valami házasságtörténetet írt meg Ivanovics. A történet féltékenységi alapon elkövetett gyilkosság volt, a férj megölte az aszonyt. De a történetet a gondolkodó Ivanovics írta, aki erkölcsi ítélőszéket tartott a gyilkosság fölött. Nem boldogabb-e az a férfi, firtatta Ivanovics, akit, mondjuk, egyszerűen megcsal a felesége, de azért szereti és boldogítja őt, mint az a másik férfi, akivel szemben korrekt a felesége, meg nem csalná a világért sem, mert tudja és állja a „kötelességét“, de viszont unja a férfit, hideg hozzá s a szeretetnek egy sugara sem árad belőle reá. Ezzel a novellával őt lapot bejárt, de mindenhol visszaadták azt neki. Egy lap szerkesztői üzenetiben írt: „Nem vált be.“ Egyszerűen ennyit.

Ugyanakkor olvasgatta Ivanovics a napilapok tárcarovatait, a folyóiratokat: közöttük a „híreset“, a „kiválót“. Mérhetetlenül lenézte, megvetette ezt az irodalmat. Avult francia irodalom utánzása volt ez, csupa már máskor jobban elmondott témával, mesterségesleg jól

megcsinálva, de semmi újat, semmi igazat, semmi agitációs erejű gondolatot nem hozva. Sőt még az volt a jobbik eset, amikor ezeket az írásokat csak így, a hiányaik alapján lehetett értékteleneknek mimósítani. A tárcanovellák például a leggyakrabban egészen bárgyu történetek voltak, csinált kedélyességgel végigagyalva, úgynevezett meglepő esattanóval befejezve. Mindmegannyi szellemi izzadmány, amely nem is érdemelte meg a papírost és a szedést.

Lasanként azután kezdett Ivanovics eszmélni. Eleinte sejtette, majd később tisztán látta, hogy miért nem kellenek az ő írásai. Minél jobbak, minél értékesebbek, minél elemibb erejűek, annál kevésbé jelenhetnek meg. Beleütköznek a polgári konvenciókba. A polgári író uszik az árral, fülébe huzza a polgárnak az ő kedvenc nótáit. De Ivanovics az ár ellen akar uszni. Nehéz föladat, amelyben oly sok bajnok ereje törik meg. Csak amikor már sokan, nagyon sokan lesznek, akik az ár ellen usznak, oly sokan, hogy megváltozik az ár iránya! Majd akkor! Addig az ő sorsa a titáni küzdés. De nem volt mód meghátrálnia.

Ivanovics műveiben is előfordult a szerelem, de azt pénzen vásárolták. Az ő nőalakjai is megsiratták a férfit, ha elvesztették, de úgy, mint ahogy a bankhivatalnok sir, ha elbocsátják az állásából: a nő nála az eltartóját vesztette el. Az ő műveiben a pap fegyvereket áldott meg, az ő műveiben fölmentett gazdagok küldték háboruba a szegényeket. Az ő műveiben — akkor volt a balkáni háború! — a katonák azért rohantak egymásra, mert félték a mögöttük fölállított biztos haláltól. Ő irt egy bátor katonáról, aki megszökött árkon-bokron keresztül a frontról Amerikába, máig is él, ha

meg nem halt. Az ő műveiben a nagyságos asszony rövid habozás után otthagyt a nagyságos urat, ha egy gazdagabb férfi azt sugta a fülébe: „Hagyd ott, légy az enyém, nekem kétszer akkora a jövedelem.”

Az efféle gondolatok a meglevő hazug és az élet valóságát leplező irodalommal szemben újságok, új igazságok, illetve: igazságok voltak. Természetes, hogy ezek áttörhetetlen ellenállásra találtak. Gondoljuk csak meg, hogy ez volt mindenkor a sokkal egyszerűbb és sokkal inkább bizonyítható tudományos igazságoknak is a sorsa, tartsunk csak kis szemlét rajtuk.

Anaxagorast kiutasították Athénből, mert azt mondta, hogy a nap nem isten, hanem tüzes golyó. Az külön érdekesség, hogy üldözésében Sokrates járt elől, akinek később tanítása miatt méregpoharat kellett kiürítenie.

Pythagorast, mivel azt állította, hogy a föld forog, üldözték, még pedig Platon, Archimedes, Hipparchos és Ptolomaeus is üldözték őt. Galilei ugyanezt mondta a tanítását kénytelen volt visszavonni, hogy a máglyától szabaduljon. Franklin Benjámin egyházi átok alá vetették, mert föltalálta a villámhárítót. Azt mondták rá például, hogy az 1776-i liszaboni földrengés amiatt volt, mert ő, Franklin, levezette az égből a villámot.

Montgolfiert, aki a léghajót találta föl, pörbefogták, de még ezt megelőzőleg pörbe fogtak egy spanyol jezsuitát, mert a röpküléssel kísérletezett.

Jennert, a himlőoltás föltalálóját ugyancsak pörbefogták, azt mondták: nem istenes dolog előre védekezni isten rendelése ellen.

És így tovább, számtalan eset, örök ellenkezése mindenféle hatalomnak és érdeknek, de különösen az osztályérdeknek az új gondolat-tal szemben. Ivanovics már tudta, hogy annak,

aki új gondolatokat hoz, nem az a sorsa: jöttem, láttam, győztem, — hanem kálvária. Ivanovics elszakadt a régi környezetétől. Az intellektuális élet tényezőit akarta megközelíteni, velük akart érintkezésbe lépni, megközelíteni az orgánumaikat s így hozni napvilágra az önmaga szellemi tartalmát. Egy elnyomott osztály irodalmi öntudatra ébredése volt ő. De világítani s fölvilágosítani nem adatott meg neki. A polgári társadalom visszaverte, mindenekelőtt megvonta tőle az élet, a munka lehetőségét. Rettentően nyomorgott. A sikeres munka és diadal helyett csaknem tökéletesen a kávéházi lebzselés vált életmódjává. Talaját vesztítve, lógva az űrben, eltávozva a proletárság légköréből, kitagadva a polgári osztályból, ég és föld között lógott, olyanszerű lénnyé vált az emberek szemében, mint egy elzüllött proletár, úgynevezett proletárlump. Két út állott előtte: vagy visszatérni a testi munkához, vagy életerejének, idegzetének föláldozása árán is szívosán, elszántan, makaesul kitartani, mind a pusztulásig, halavány reményével az egyéni életet is adó sikernek. Ezért történt, hogy életét alkalmi munkákból, alkalmi furcsa pénzszerezési lehetőségekből tengette, igénybevette a barátai segítségét és ezer sebből vérezve haladt tovább a megszabott úton.

Lehet, hogy nem volt még tökéletes érték, csupán újszerű; újszerűsége is talán csak viszonylagos, mert hiszen a marxizmusban gyökeredzett s szellemi rokonai a tudományok s a politika terén már nagy dolgokat cselekedtek. De ő új területen vágta le a köveket bontó esákányát: az irodalom területén, olyan országban, ahol eddig még csak polgári irodalom termett. Sőt, éppen abban az időben, amikor ő fogott tollat a kezébe, új virágzásnak indult a

polgári irodalom, a „kiváló“ folyóirat egyre-
másra dobta világra a nyöszörgő lírikusokat s
az elbeszélőket, akik új változatokat eszeltek ki
a doktor és doktorné szerelmi történetéről.
Beléndekkel és csalmatokkal ellepve virágzott
az irodalmi mező. Kiteljesedett feudális iroda-
lom után új életre kapott a merkantil és
indusztriális plutokrácia irodalma, egyre-
másra léptek föl a formai forradalmárok, új-
szerű formákkal új eszmei tartalom nélkül s
a nyegle neuraszténiások, holmi „általános
emberi“ szószában meghempergett neoindi-
vidualisták, — de aki szociológus szemmel is
tudta volna már látni az embert, olyan nem
jelentkezett: talán nem is termett még ilyen,
de ha termett is, bizonyos, hogy elkergették a
szerkesztők.

24.

Ivanovics Antal reggelig dolgozott. Akkor
lefektült aludni. Délután kelt föl. Éppen vasár-
nap volt. Lement a kávéházba, megkávézott,
azután — ami szokatlan volt az ő programjá-
ban — visszament a lakására. Alig heverészett
egy kicsit a diványon, kopogtattak az ajtaján.
Az ajtó nem volt bezárva, Ivanovics kiáltott:

— Bujj be!

Lassan nyílt az ajtó. Tisztán öltözött, jóképű
munkás lépett be, kissé robusztus, de értelem-
mel szikrázó szemű. Ivanovics mosolyogva
emelkedett föl a diványról:

— Szervusz pajtás.

— Szervusz. Én vagyok az első?

— Amint látod. Ül le ide mellém. Mi ujság?

Csöndesen beszélgettek. Új jövevények érkez-

tek egyenként. Egyik-másik Ivanovics régi szaktársa, cimborája, vagy olyan valaki, akit szaktárs hozott. Egészen megtelt a kis szoba. Ivanovics kiment s a háziasszonyától kért kölesön néhány széket. Mindnyájan elhelyezkedtek. Ivanovics még hozzáfűzte valami egészen be nem fejezett mondatához:

— Tehát csak polgári író! Ne olvassatok se Jókait, se Mikszáthot, se Herczeget. Ha folyóirat kerül a kezetekbe, vagy lökjétek félre, vagy azt nézzétek meg benne, hogy mi is az az irodalmi nyegleség, mi a gonosztevés a nyomtatott betűvel. Polgári napilapot se olvassatok. Olvassatok agitációs füzeteket, olvassatok ismeretterjesztő iratokat, olvassátok Zolát, Anatole Francet, Wellst, Sinclairt, Jack Londont. Csak mindig ezeket.

— Hát Dosztojevszkij? — kérdezte valaki.

— Dosztojevszkij, az más.

— De hiszen Dosztojevszkij, úgy tudom, politikai szemléletében ellenforradalmár volt. Legalább is, ami mégis csak ugyanazt jelenti, pánszláv és nacionalista.

— Igen. Lehet. De Dosztojevszkij érdekes példája annak, hogy miként lehet valaki mint író forradalmár ugyanakkor, amikor mint gyakorlati politikus, ellenforradalmár. Mert Dosztojevszkij politikai nézetei értelmi megfontolások eredményei, mellékesen olyan értelmi megfontolásoké, amelyeket mi elvetünk, de irodalmi műveiben lelkének tudatalatti anyaga mutatkozott meg, ez pedig forradalmi volt, ebben hatalmas feszítőerő nyilatkozott meg a fönnálló társadalom ellen, anélkül, hogy a következményeket a gyakorlati problémákról gondolkodó Dosztojevszkij vállalta, vagy vállalni tudta volna. Hiszen így is nagy mártíromságot szenvedett. Vagy mondjuk azt, hogy Dosztojevszkij, ha műveiben nem lenne

is forradalmi feszítőerő, akkor is fölemelkedett az általános emberinek olyan magaslatára, amely már semmiesetre sem polgári osztálygondolatok összessége, hanem maga az igazság, az igazság pedig minket szolgál. Dosztojevszkijt vagy Flaubert-t, Maupassant-t el lehet olvasni, sőt el kell olvasni. No de térjünk csak vissza a polgári hirlapíráshoz. Egy kis újságcikkben megmutatom nektek, miképen dolgozik a hirlapíró. Mindössze egy hír. Íme: „Csampanek Agenor gróf leütött egy soffőrt.“ — ez a cím. „Vasárnapra virradó éjszaka az Andrassy-uton kellemetlen incidensben volt része Csampanek Agenor grófnak, az előkelő társaságok közkedvelt Agijának. A gróf autóján a Liget felől befelé haladt, maga vezette pompás Mercedes-gépét, amikor a Nagymező-utca táján meg kellett állania, mert útját keresztezte egy autótaxi. A gróf udvariasan fölkérte a soffőrt, hogy térjen ki előle s engedjen szabad utat. A soffőr durván válaszolt. A gróf most már erélyes hangon szólt rá a soffőrrre, de az ekkor sem tért ki, hanem gorombáskodni kezdett a gróffal. A gróf erre leszállt autójáról s határozott léptekkel a soffőr felé tartott. Mielőtt hozzáérhetett volna, a soffőr fölkapta a kurblizóvasat s fenyegetőleg lépett föl, majd amikor a gróf egészen közelébe ért, szitkok kíséretében feléje sujtott. A gróf, aki atlétaerejű férfi s híres amatőrboxoló, a sportemberek hidegvérével tért ki a csapás elől, majd egyetlen jól irányzott ütéssel leterítette a magáról megfélemedezett soffőrt. Ekkor már nagy tömegben gyülekeztek a járókelők az éjszakai kaland színhelyére, de mindannyian igazat adtak a grófnak s elítélték a soffőrt példátlanul durva viselkedéséért. Csakhamar rendőr is került elő, aki a gróft igazoltatta s a botrányt okozó

soffórt, akit időközben sikerült eszméleetre téríteni, előállította.“ ... Na, szaktársaim, így van ez szó szerint megírva ebben a derék polgári lapban. Kell-e ehhez magyarázat?

— Hihetetlen!

— Hallatlan!

— Alávalóság!

Igy hangzott föl a csodálkozás és megbotránkozás Ivanovics vendégei ajkáról. Az újság felé nyujtogatták a fejüket, a saját szemükkel akarták látni a betüket, mert nem tudták elhinni, amit hallottak. Azán egymásra néztek és bámultak.

Ivanovics most már nyugodt volt, mert hisz ő már két nappal előbb olvasta ezt a kis hirt. Tovább beszélt:

— Ugy-e, nyilvánvaló e hir írójának a pártossága? Olyan pártossága, hogy előadásából még az igazi tényállást sem állapíthatjuk meg. Nézzük csak sorra. Azt mondja jeles kulija a tollnak, hogy a grófnak „kellemetlen incidensben volt része“. Tehát az incidens csak a grófnak volt kellemetlen. A soffőr nem számít. Azután a soffórhöz nem tesz ajánló jelzót, nem mondja, hogy X. Y. derék soffőr, aki kenyerét nehéz munkával keresi, — de a gróf ur: „az előkelő társaságok közkedvelt Agija“! De mi az az „előkelő“ társaság? Ugyebár, az urak társasága? Ó, csakis ez az előkelő, vele szemben a proletár bizonyára: csőceselék... A gróf „udvariasan“ kérte föl a soffórt, a soffőr erre „durván“ válaszolt. Ez lehetséges, de hihető-e? Hihető-e akkor, amikor egy ilyen önmagát diszkreditáló csirkefogó írja a hirt... A gróf most már „erélyes“ hangon szólt rá a soffőrrre. De a soffőr „gorombáskodni“ kezdett. Tehát ugyanaz, ami a grófnál „erélyes hang“, a soffőrnél „gorom-

báskodás". Lám, a kis igazságos!... No, de kell-e, hogy tovább elemezzem?

— Szörnyű!

— Hihetetlen!

Igy csodálkoztak még mindig.

— Na már most, kedves barátaim, ez egy ríktó példa. Ezen könnyen látható a polgári osztályelfogultság. De én azt mondom, hogy ugyanez az elfogultság ugyanigy benne van a polgári lap minden cikkében, még a vizállás-rovatában is. Ezt kell megtanulnotok! Azután gverünk tovább!

— Amilyen a polgári ujságírás, ugyanolyan a polgári irodalom is. Csak nehezebben vennétek észre, vagy magatoktól talán egyáltalában nem is vennétek észre. Ezért óvlatk benneteket tőle. Majd más alkalommal megmutatom egyanezt, amit egy ujsághiren most megmutattam, polgári verseken, novellákon és regényen is. Most pedig hagyjuk ezt és figyeljetek ide. Következik az ötödik fejezet.

És Ivanovics kezébe vette regényének kéziratát, megvárta, amíg halálos csönd lett s olvasni kezdett:

„Aranyos csodálkozva nézett Zuhoghyra. Nem értem — mondta szigorú hangon. — Ön az előbb azt mondta, hogy foglalkozására nézve földbirtokos és háztulajdonos, most meg azt mondja, hogy vallására nézve keresztény... Most Zuhoghy vágott csodálkozó képet. De Aranyos rögtön magyarázattal szolgált: „Nos igen. A két tény ellentmond egymásnak. Tudtommal a bibliai eset pontosan ugy történt, hogy a gazdag ifju megkérdezte Jézust: Mester, mit tegyek, hogy téged követhesselek? Jézus pedig így felelt: Add el minden vagyonodat, árát oszd föl a szegények között s kövess engem!”

Ivanovics Rózsa-kávéházbeli cselekedetének híre már másnap bejárta egész Marosvárost. Mindenfelé beszéltek róla Ivanovics ismerősei: barátai és ellenségei. Beszéltek róla a barátok, akik talán nem csupán jót akartak a vadembernek s beszéltek az ellenségei, akiket így nevezni talán lélektani önkény, legalább is tulságos egyszerűsítés. Csaplovics rendőrkapitány, aki Ivanovicsban már régóta, minden személyes ellentétet megelőzően, gyűlölte a „társadalomellenes típust“, elérkezettnek látta az időt a döntő támadásra. Persze, minden azon mult, hogy Weisz József tesz-e Ivanovics ellen büntetőfőljelentést. Ha igen, akkor Ivanovicsot, mint olyan egyént, akinek nincsen rendes foglalkozása s akinek a szökésétől tartani lehet, mert hiszen már egy sajtópöre elől is Berlinbe menekült s ott várta ki az elévülést, le lehet tartóztatni. Igen: foglalkozása nincs, vagyona nincs, szökésétől tartani lehet, garázda ember, aki veszélyezteti Marosváros békéjét; aki, ha nem is tiltott módon, de mégis olyan tanokat hirdet, amelyek veszedelmesek a társadalmi rendre.

Ivanovics ellenségeinek szervezetlen, de annál elevenebb szolidaritása élénk működésnek indult. Mindnyájan hemzsegték és buzogtak, de különösen néhányan mindent elkövettek, hogy a büntetőfőljelentés megtörténjék. Weisz Józsefekre kellett hatni, egyiknek közvetlenül, a másiknak meg másokon keresztül. A rendőrkapitány maga csupán Dobsa Friggyessel tárgyalt, általa irányította, mint fővezér a generálisokat, a többi támadót. Huszka

megmaradt a lelki ösztönzés terén, ő csupán buzditotta Dobsát. Dobsáné határozottan megkívánta az urától s minden ismerősétől, hogy Ivanovics-ellenesek legyenek s a hadjáratban a legnagyobb buzgalmat fejtsek ki. Barth köntörfalazott, senkit tettre nem uszított, talán már ő maga vissza is riadt attól, hogy az „igazságszolgáltatás“ nyuljon bele egy ember életébe, mégis, ahogy Ivanovics cselekedetét uton-utfélen magyarázta, hatásos élesztője volt az ellene lobogó dühös indulatoknak. Weisz József habozott. Eleinte elutasította egymásután: Dobsát, Dobsánét, Huszkát, majd Pentelei ügyvédjelöltet s ezek segítő társait mind. Barth ezek után így beszélt Weiszhoz:

— Én nem jelenteném föl Ivanovicsot zsarolás miatt, mert én nem tennék tönkre egy embert, különösen nem olyan embert, aki sokkal jelentéktelenebb, semhogy veszedelmes lenne. De belátom, hogy önnek az önön elkövetett súlyos sértés miatt elégtételt kell vennie; megkívánja ezt az ön kiváló társadalmi pozíciója, sőt mondhatnám, a kereskedői reputációja.

Azt tudta Barth, hogy a kereskedői reputáció belekeverése ebbe az ügybe értelmetlen dolog, de azt is tudta, hogy értelmetlensége mellett sem hatástalan. Folytatta:

— Én tudom azt, önnek alig van más módja, hogy elégtételt kapjon, mint hogy Ivanovicsot bezáratja. Elismerem az ön nehéz helyzetét.

Weisz leintette a követelődzőket, de nem tudta őket végleg elutasítani. Homályosan érezte, hogy a kerek elutasításra elvesztette a jogcímét, mert mindjárt a konfliktus után, a tényállás megállapításakor kellett volna egyenesnek lennie.

Akkor ő, az első hamis szó fölbukkanásakor, rögtön segítette a szaporodó kopóhadat, hogy Ivanovics cselekedetét minél súlyosabbnak,

büntetendő tettek lehessen fölfokozni. Kifelé habozott, beiső zavarát pedig úgy intézte el, hogy most már ő maga is zsarolónak tudta Ivanovicstól. A feleségével többször beszélt az esetről s magáról a följelentés kérdéséről is; az asszony, aki másoktól tudta meg a történeteket, maga hozta szóba ezt a témát. Kissé ő is elhidegült Ivanovicstól, mert érdekeiben szenvedett sérelmet: a családföntartó tekintélyén esett csorba, — de azért ellene volt a büntető följelentésnek. Különben ő az első meglepetés csillapultán kételkedni is kezdett abban, hogy az eset pontosan úgy történt, ahogyan előadják mindazok, akiktől hallotta. Magában a férjében sem bízott most, hiszen annak jelleméről tulajdonképen egészen helyes megállapításai lehettek.

Olyan emberek, akikben némi önzetlen zavaros jóindulat is buzgott, azt tanácsolták, hogy Weisz József jelentse föl Ivanovicstól, de ne zsarolásért, hanem csak becsületsértésért. Az ő jóindulatuk tehát elbukott azzal az osztály-ellenszenvvel szemben, amelyet Ivanovics nyers egyénisége s proletár eredete keltett bennük; ők csupán a túl nagy bűnhődést nem akarták, de a sikeres bosszút, Ivanovicsnak legalább is erkölcsi kudarcát, igenis kívánták.

Ezt az elégtételt Weisz József silánynak tartotta. Hiszen így nem érhet el más eredményt, mint hogy Ivanovicstól valami csekély pénz-büntetésre ítélik. A pénz-büntetést mint gazdag ember, nem is érezte büntetésnek. Csaknem szociológus fölismeréssel tudta, hogy a pénz-büntetés csupán játéka az ugynevezett igazságszolgáltatásnak; ha például valamely kihágásért vagy büntetésért a gazdag embernek egy kis pénzösszeget kell fizetnie, ezen az csak mosolyoghat. Félholtra vered a béresedet — s fizetsz száz koronát! A mellényzsebedből

kifizeted s szívesen fizeted, — legföljebb a tudatlan szegény ember hiszi, amikor esetetted olvassa az újságban, hogy mégis csak megbüntettek.

Valaki, amikor az esetleges pénzbüntetésről volt szó, nevetve magyarázta Weisznak:

— Ha pénzbüntetés lesz is és azt Ivanovicznak csakugyan meg kell fizetnie, súlyos lesz az, még ha husz vagy tiz koronára szól is.

Weisz arról ábrándozott, hogy egyetlen igazi elégtétel lenne: erős, bátor embernek lenni, Ivanovicot elesipni s minél több szemtanu, az egész Rózsa-kávéház, a fél város előtt fölpofozni. „Hej, durva fráter! Hát azt hiszed, hogy velem is úgy bánhatsz, mint a többiekkel? A multkor váratlanul ért a támadás, de azért most meglakolsz érte!“ Igen, erről fantáziált Weisz; erős és bátor szeretett volna lenni, nemcsak Ivanovicsal, hanem mindenkivel szemben. No de akkor — így gondolta — Ivanovic meg sem ütötte volna őt. De hát hiába, azért hosszú időre bezáratni őt, — ehhez mégsem érzett semmi hajlandóságot. Talán gyöngé volt, sőt gyöngéd, vagy talán — félt Ivanovicstól.

Weisz habozott, de a történés mozgató szellemei megtalálták a helyes módot: Bendernének kell majd Weisz Józsefet kényszeríteni; Bendernét viszont Dobsáné és — még jobb! — Horvay ösztönzik. Lám, megvannak a leginkább egymásba kapcsolható láncszemek. Minden titok, úgy látszik, nyílt titok s e város emberei tudnak egymásról mindent... Benderné oly örömmel vállalta a föladatot, mint holmi műkedvelő színpadi szerepet; tehát neki is sérelmes volt Ivanovic léte. Ó, Ivanovic nem bánt vele akkor úgy, mint egy gróf vagy egy bankigazgató! A gróf vagy a bankigazgató akkor neki adta volna a kis karkötőórát

s nem utasította volna vissza az ő közeledését. Most hát kéjjel gondolt fantasztikus gyötrelmekre, amelyeket egy ép és vad, erős férfinak, egy brutális, kegyetlen testnek kell majd elszenvednie; — emlékezetében föl villant Ivanovics izmos karja és lábszára.

Weisz Józsefhez arról érkeztek hírek, hogy Ivanovics, értesülve az ő szándékáról, éktelesen gyalázza őt és kompromittáló híreket terjeszt róla. Most már csak egy csöpp hiányzott ahhoz, hogy a pohár kiesorduljon... Ivanovicsnak természetesen hirül vitték az önkéntes hírnökök, hogy mi készül ellene. Tagadhatatlan, hogy voltak félig-meddig barátai is s ezeket az a tény is vezérelte — amikor a híreket szállították —, hogy Ivanovicsot tájékoztassák s védekezésre bírják. E barátoknak Ivanovicshoz való érzelmi viszonylatában két ellentétes irány áramlott: osztályellenszenv egyrészt, egyéni vonzalom másrészt. Az ellenségek és rosszakarók persze azért buzgólkodtak apró besugásokkal, hogy félelmet gerjeszenek Ivanovicsban s már jóelőre élvezzék a nagy heccet. Bár az is megeshetett, hogy a rosszakarók közt is akadt olyan, akit hirtelen ellepett a jószándék, mert Ivanovics szuggesztív ereje, amikor előtte állottak, vele szemtől-szembe, őszinte megalázkodásra szorította őket. Különösen Dobsa volt az, akit az Ivanovicssal való közvetlen érintkezés mindannyiszor valósággal kiengesztelt. Ő csak a távolból tudott Ivanovics ellen gyűlölködni. Furesa, komplikált lélek, róla még az is föltehető, hogy amikor az emlékezetes éjjelen Ivanovicsot Weisz Józsefhez küldte s a lassan mozdulót ravaszul noszogatta, majd azt füllentette neki, hogy Weisz hivatja — talán csakugyan a javát akarta, azt, hogy pénzhez jusson. Bizony, az

intrikusok nem oly egyszerű lelki szerkezetűek, mint az irodalmi művekben, például a Jókai-regényekben, vagy akár a Shakespeare-drámákban.

Ivanovics nem hitt a fenyegető hireknek. Tökéletes biztonságban érezte magát, mert úgy tudta, hogy zsarolást elkövetni még szándékában sem állott. Persze, nem azért, mintha a zsarolásról — akárcsak a lopásról s más anyagi bűncselekményekről — azonos lett volna a fölfogása a közfelfogással; mert az ő gondolkozásában sok minden nem volt bűn, amit a törvény annak mond, viszont az ő gondolkodásában rettentő bűnöknek voltak bélyegezve olyan cselekedetek, amelyeket a törvénynek eszeágában sincs büntetni, például: segítés nélkül, részvétlenül haladni el egy munkaképtelen, nyomorgó ember mellett! Fűtyült ő arra, hogy zsarolás-e vagy nem zsarolás — de azért alkalmazkodott a reális világhoz s jól emlékezett, hogy szinte ösztönös óvatossággal néhány szavával kizárta a zsarolás látszatát is, mert azt mondta: „Nem kell egy krajcár se, de azért megleckéztetlek!” Így mondta s ennek nagyon örült most, mert e toldalék miatt magát nagyon ügyes, sőt ravasz embernek tartotta, akin ugyancsak nehéz kifogni. De meg képtelenségnek is vélte, hogy őt Weisz József följelentse. Annyiszor voltak egymáshoz bizalmasak, hogy csaknem barátsággá melegedett a viszonyuk; meg elvégre, ha már muszáj egyet-másra hivatkozni, hát ő szolgálatokat is tett Weisz Józsefnek, egyébről nem is szólva, például azt a csekélységet, hogy megakadályozta Bendornéval való viszonyának teljes kitudódását. Igen, teljes kitudódását, — mert kétféle kitudódásról lehetett Marosvárosban szó: az egyik az, hogy a titkot csaknem mindenki tudja, de az nem bizonyítható, tehát még

tagadható; a másik az, hogy a titkot csaknem mindenki tudja s azt tovább leplezni már lehetetlen.

Azt is mérlegelte Ivanovics, hogy ha vannak is ellenségei, akik szívesen látnák az ő bukását, vannak viszont tisztelői is, sőt talán jó-akarói is, akiken esetleg megtörne ellenségei támadása. Lehetetlen — gondolta —, hogy Weisz Józsefet éppen az egyik fél tudja a maga gonosz indulatával szuggerálni. Legvégül azután arra is gondolt, hogy Weisznak is és mindenkinek tudnia kell, hogy a följelentés még nem jelenti a diadalt, mert a följelentés még nem marasztaló ítélet. Tehát a vállalkozás kockázattal is jár: balsiker esetén tartani lehet valami Ivanovics-féle megtorlástól. Különösen Weisz Józsefről vette biztosra, hogy ha más gátja éppen nem lenne, a félelem akadályozza majd meg a döntő lépés megtevésében. De azért szívében féktelen gyűlölet lángolt föl, már csak amiatt is, hogy Weisz egyáltalában foglalkozott az ő tönkretételének gondolatával. Egyszer a kávéházban többek jelenlétében nagy indulattal ezt a kijelentést tette:

— Mindegy, hogy följelent-e vagy nem, gazember már csak azért is, mert álmodozik a följelentésről. Én majd szigorubb leszek hozzá, mint amilyen szigorú ő lehet énhozzám: én a szándék alól sem mentem föl őt. És az egyes ember is tud büntetni, nemcsak a törvény. Ezt Weisz ur a saját bőrén érzi majd meg, mihelyt ez a kis herce-hurca befejeződik s mondom, függetlenül attól, hogy hogyan fejeződik be.

Mi sem természetesebb, mint hogy Weisz ezt a fenyegetést is már egy óra mulva tudta. E fenyegetés után való napon Csaplovics rendőrkapitány Barthot elküldte Weisz József lakására azzal az üzenettel, hogy okvetlenül

keresse föl őt a hivatalában, fontos beszélgetésre. Ahogy később rekonstruálni lehetett a tényeket, ekkor történt meg a rendőrségen a formális följelentés.

26.

Káveczky, a költő, aggódott Ivanovics miatt. Hallott egyet-mást közös cimboráiktól, tisztán nem látta, de sejtette, hogy mi készül Ivanovics ellen. Elhatározta tehát, hogy beszél Ivanovicesal. Jó szándékát nem kell kétségbevonni, persze kizárólagos okul sem lehetne elfogadni, mintha csupán emiatt ment volna el Ivanovichhoz. Kellett neki Ivanovics, az bizonyos és talán csak ürügy volt, hogy segítsen rajta. Ürügy ahhoz, hogy közeledhessen hozzá. Talán a lelkük ütközését, a szellemük harcát akarta s diadalmaskodni akart végül is Ivanovicson. Vagy meg akart hozzá térni; talán ingatag pesszimizmusa mellett jólesett neki az Ivanovics keménységére támaszkodni, ha ez csupán merő konokság is lenne és jobb tudás helyett csupán elvakultság.

Káveczky azért kereste föl Ivanovicsot a lakásán, mert lehetségesnek tartotta, hogy Ivanovics durván elutasítja s nem akarta, hogy kudarcának tanui is legyenek. Kétszer kereste már hasztalanul, most harmadizben a kora délutáni időben otthon találta. Aggódva nyitotta meg az ajtót, Ivanovics kissé megütődött, de aztán barátsággal mondta:

— Bujjon beljebb!

A költő belépett a szobába. Egy hosszuhaju, civikeres fiatalember ült a diványon. Ivanovics elintézte a bemutatást:

— Káveczky Tamás költő, Keserü Péter embertárs.

— Ahá, Ivanovics harcban áll vendégével s nem tudja őt osztályozni — gondolta a költő.

Káveczky beszélni akart, de Ivanovics nem engedte szóhoz jutni.

— Csekáj!

Azzal ujját fölemelve, rettentő komoly képpel, oktató hangon ismételte meg, Keserü Péter felé fordulva, egy félbemaradt mondatát:

— Igen, halálfélelem sem lesz! Az emberek emberi, tehát higiénikus életet is élnek majd. Egyrészt a higiénikus élet, másrészt a teljes tökélyre jutott orvostudomány lehetetlenné teszi majd a betegségeket. Az orvostudomány nem gyógyítással foglalkozik majd, hanem a betegségek megelőzésével. Az emberek tehát egészségben érik majd el a természet által nekik szánt legmagasabb korhatárt és teljesített hivatás után mintegy önként és szívesen adják át magukat az átalakulásnak, amelyet csupán a mai társadalom nevez enyészetnek. Nem enyészet lesz az, hanem új életre, más életre kelés, más életbe átlépés! Csak az időelőtti halál fáj a halóknak s mindazoknak, akik hozzájuk kapcsolódnak. A halál a maga idejében: általános megnyugvás.

A hosszuhaju hihetetlenül rázta a fejét és védőleg emelte maga elé a kezét:

— Ugyan, ugyan! Hát az sem fordulhat majd elő, hogy egy téglá az ember fejére esik?

— Nem! — kiáltotta Ivanovics hévvel. — Mert minek a következménye az, ha a téglá az ember fejére esik? A gondatlanság következménye! Gondatlanság kizáróan abban a munkában fordulhat elő, amelyet a bérzsa miatt, kényszerből, fáradtan, testben meggyötörve, lélekben bilincsbe verve végez a dolgozó, amelyet a vállalkozó időben, anyagban

és eszközökben úgy kalkulál ki, hogy minél nagyobb legyen az ő sápjá, a vállalkozói nyereség. És mi az a gondatlanság? Ha maga tudna pszichoanalizist, akkor tudná, hogy ilyesmi nincsen. A gondatlanság nagyon is pontos gondossága a „tudattalan“ lelki életnek. Azaz: aki gondatlan, az nagyon is gondosan intézi úgy a dolgot, hogy baj származzék. Igen, ez az individualista ember örök rosszindulata a másik ember ellen, akivel nem a szolidaritás, hanem az ellenséges harc viszonylatában áll. A kollektív emberben ez már nem lesz föllelhető!

A hosszúhaju szörnyű ellenkezéssel hadonászott a kezével. Ivanovics gunyos mosollyal nézte a hatást:

— Ja, a gyógyító injekciók is lázzal járnak.

— A vonat sem fog kisiklani?

— Nem. Nem is lesz vonat, hanem repülőgép és az le nem zuhanhat: mi sem közelebbfekvő, mint oly tökéletesedése a repülőgépnek, hogy semmi körülmények közt le ne zuhanhasson.

— A villám se fog lecsapni? Még a viharos égből sem?

— Igen. Le fog csapni. De lesznek villámhárítók. Az ellenséges ember ellen épült erőd és földvárak helyett villámhárítók. No de elég ezekkel a kérdésekkel! Mondjuk, hogy én száz százalékot mondok abból, aminek csak kilencven százaléka lesz meg. Ellenvetések-e a maga ellenvetései? Ha van is valami értelmük ezeknek az ellenvetéseknek, ok-e ez arra, hogy ne törjünk előre, hogy ne kísértsük meg a meglévő rossz társadalom helyébe újat tenni? Azt hiszi ön, hogy ha ez a mai meglévő világ még nem létezne és most akarnák létrehozni s éppen most vennénk tudomásul alapelveit, hát nem ezerszer több aggályoskodó kérdést vethetnénk föl? És kaphatnánk-e rájuk kielégítő feleleteket?

A költő fölállt, el akart menni. Ugy tudta, hogy egészen hiába jött. De a vita mégis folyt tovább és ő várt. A hosszuhaju Keserü Péter is több szóhoz jutott és néha-néha megpróbálta kifejteni a maga világszemléletét, amely valamiféle neoindividualizmus lehetett, ennek is egyéni. Sűrűn hangoztatta, hogy az emberek gazemberek. Ivanovics tagadólag rázta a fejét, a hosszuhaju tovább beszélt. Szerinte, mivel az emberek gazemberek, bűn őket szeretni, bűn az érdeklükben bármit is cselekedni. Az ember-szeretet: bűnpártolás! Sajnos, ember csak gyűlölni lehet az embereket. Ivanovics gonosz dolgot akar, mert jobbá akarja tenni a társadalmi berendezkedést, holott az emberen változtatni nem tud.

Ivanovics tagadóan rázta a fejét.

A hosszuhaju beszélt. Szabad-e kedvezni a hiénának, a farkasnak? Van-e ennek értelme? Tenyészük-e ezeket az állatokat? És ha már tenyészteni akarjuk, vajjon egy jobban, igazabban berendezett társadalom alkalmasabb elem lesz-e az embernek, aki gyökerében gonosz? Vajjon a hiénák számára alkalmasabb-e a virágoskert, mint a temető?

A költő fejét a tenyerébe fektetve, mereven nézte a padlót. Mivel ő harmadikféleképpen gondolkozott, kinos izgalomba hozta minden, amit végig kellett hallgatnia. Végre egy óra múlva szóhoz juthatott. Közölte Ivanovicssal, hogy Weisz büntető följelentést tett ellene és hogy le fogják tartóztatni. Ivanovics bambán nézett kétfelé, hol a költőre, hol a hosszuhajura. Bambán bámult és megint valamit akart a hosszuhajunak magyarázni, valamit, ami most hirtelen jutott az eszébe. A költő rá kiáltott. Ivanovics szinte gyerekes megszeppenéssel fordult a költő felé:

— Tehát csakugyan igaz?

— Igaz. Holtbizonyos!
— Sejtettem, de mégsem akartam elhinni.
— Nevetséges.
— Hogy letartóztassanak, azt most sem hiszem. Csak ijesztés akar ez a pletyka lenni.
— Hogy én ijesztgetném?
— Nem. Maga jóhiszemű.
— Azért jöttem, hogy menekülésre birjam.
— Szó sem lehet róla. Köszönöm a jóakaratát.

— Az istenre kérem, még ma meneküljön. Utazzék újra külföldre.

— Miből?

— Végszükségben adódik majd annyi pénze. Szerzünk.

— És hova mennék? Igy, idegenül, csak utiköltséggel és semmi többel.

— Egyszer már volt Berlinben, újra oda. Ott maradna az elévülésig.

Ivanovics lemondóan intett:

— Elévülésig? Ez nem sajtóvétség. Tulságosan hosszú az elévülés. De ne beszéljünk róla. Nem megyek s erre más okom is van. Nem hátrálok. Nekem igazam van, nem félek.

— És azt hiszi, ha magának igaza van, azért nem ítélik el?

Ivanovics megdöbbent:

— A maga szájából hallok ilyent?

— Igen, az én számból.

— Nos, úgy van, elítélhetnek.

— Gondolja meg, ki áll szemben egy egész idegen, ellenséges világgal.

— Tudom. De hát hiába, még sem félek, kedves költőm, a félelem a maga mestersége. Én majd inkább magam ijesztem meg az ellenfeleimet. Legalább is szétütök köztük.

— Ivanovics! — kiáltotta a költő. — Ha valakit olyan cselekedetre akarnak rábirni, amely

valamennyire szégyenletes is, mint például a szökés, akkor azt szokták neki mondani, hogy: tedd meg az én kedvemért. Maga nem fél, az igaz. De félünk mi mindnyájan, akik emberi érzéssel viseltetünk maga iránt. Mi kérjük, mi kívánjuk, hogy meneküljön. Mi, nem is tudni, hogy rajtam kívül ki más, de én mindenesetre és még... talán még, istenem, a Hédinéleányai, egy-két pincér s talán van más ismerőse vagy barátnője, talán van, akit maga szeret, talán még Barabás is, vagy Herrling is, talán — ezt valahogy néhány jeltől gyanitom, tavunkás cimborái, akiktől nem szakadt el, nem tudott elszakadni teljesen...

Itt Ivanovics sóhajtott.

— Szóval, igen. Menjen. Majd irunk magának, ha biztos helyen tudjuk s akkor majd kiderül, hogy ki örül annak, ha bajba nem esett. Ki tudja, talán még maga Weisz is megkönnyebbül, ha maga elmenekül.

Ivanovics hallgatott. Ezekben a percekben az az érzése támadt, hogy talán csak tehetetlenségénél fogva nem indul, de ha a költő nemcsak beszélne, hanem megragadná a karját és szavak helyett cselekedne, akkor vihetné őt, ahová akarná. Hallgatott, mélyen a költő szemébe nézett, rátette megmozduló szeretettel kezét a vállára. Ebben a pillanatban erős kopogtatás hallatszott a szoba ajtaján.

— Szabad! — kiáltotta Ivanovics szabályszerűen.

Egy egészséges és gonosz férfiember lépett a szobába:

— Kegyetlen János városi rendőr vagyok — mondta a jövevény —, Ivanovics Antalt keresem.

— Én vagyok az.

— Tessék velem jönni.

Ivanovics várt, nem szólt, talán semmit nem gondolt. Egy-két perc múlva tudta csak bizonyosan, hogy mennie kell. Fölállt, habozott, szétnézett a szobában, nem volt mit magához vennie. A rendőr sürgette:

— Gyerünk.

— Menjen el Barabáshoz. Együtt siessenek az ügyvédhez, Vincze doktorhoz.

Azután gunyosan mosolygott, mintha hozzá akarná tenni:

— Különben kár egy lépést is tenni.

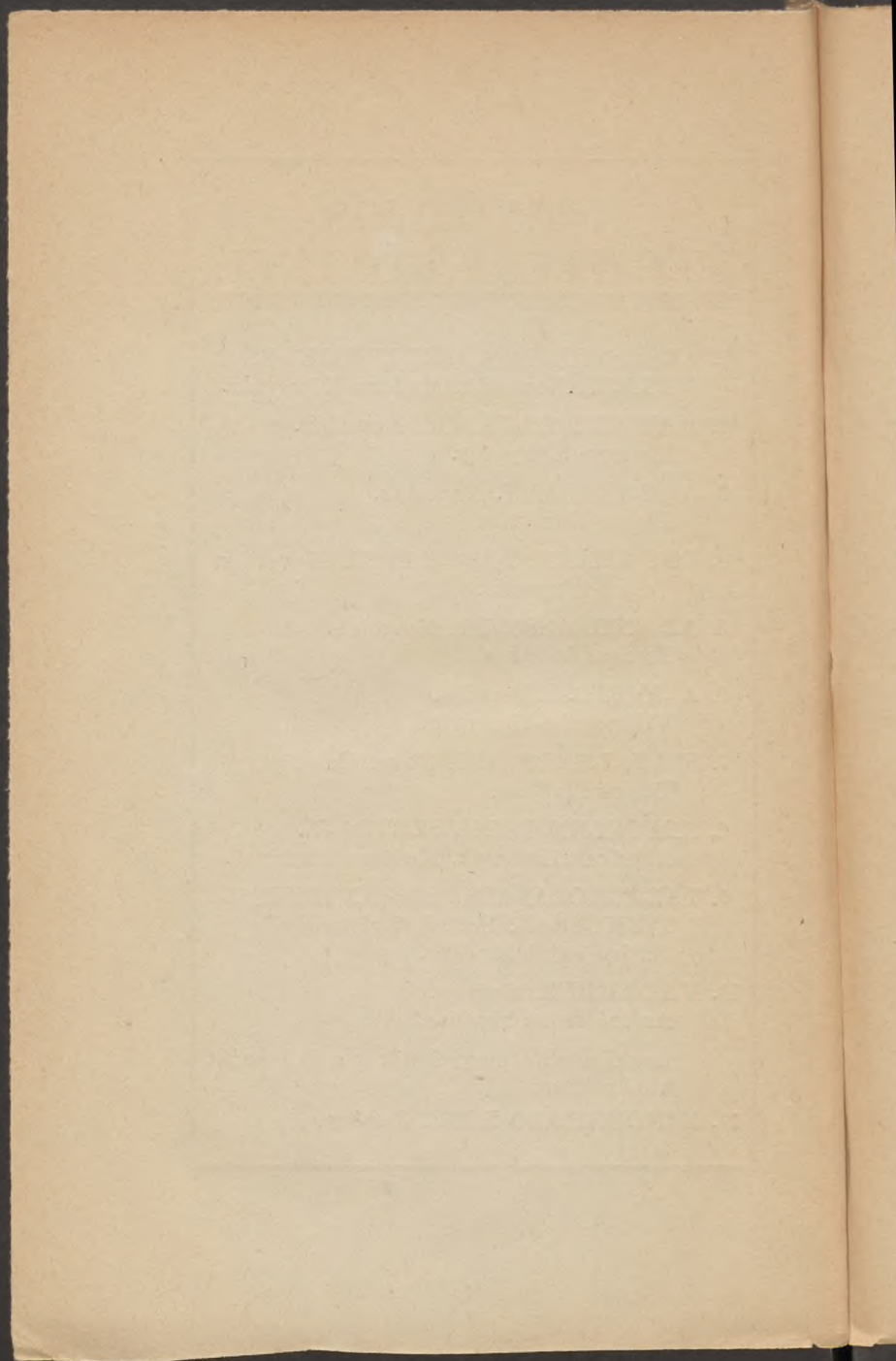
És most hirtelen felötlött benne a gondolat, hogy ezt az embert, aki érte jött, egy ökölcsapással leüti és kitör a szabadba, lerohan az utcára, ordító, vad szitkok özönét önti szét, átkot kiált mindenre és mindenkire; ha valaki emberfia elébe áll, arra lesújt, átgázol rajta, üt, vág, tipor, lélekző nyakakba fojtja belé a lelket és gyomrokat tapos ki; kitör a városból, nekivág a mezőnek, az erdőnek, megy fáradság nélkül, kiáltva, káromkodva és énekeive, megy mindaddig, amíg valamely ember-nemlakta síkságra, vagy sűrű rengetegbe nem ér; ott azután, végre, föllélekzik, megkönnyebbülten és tisztultan, végleg megszabadultan, — de ez a gondolat csupán föllobbant az agyában s máris ellobogott.

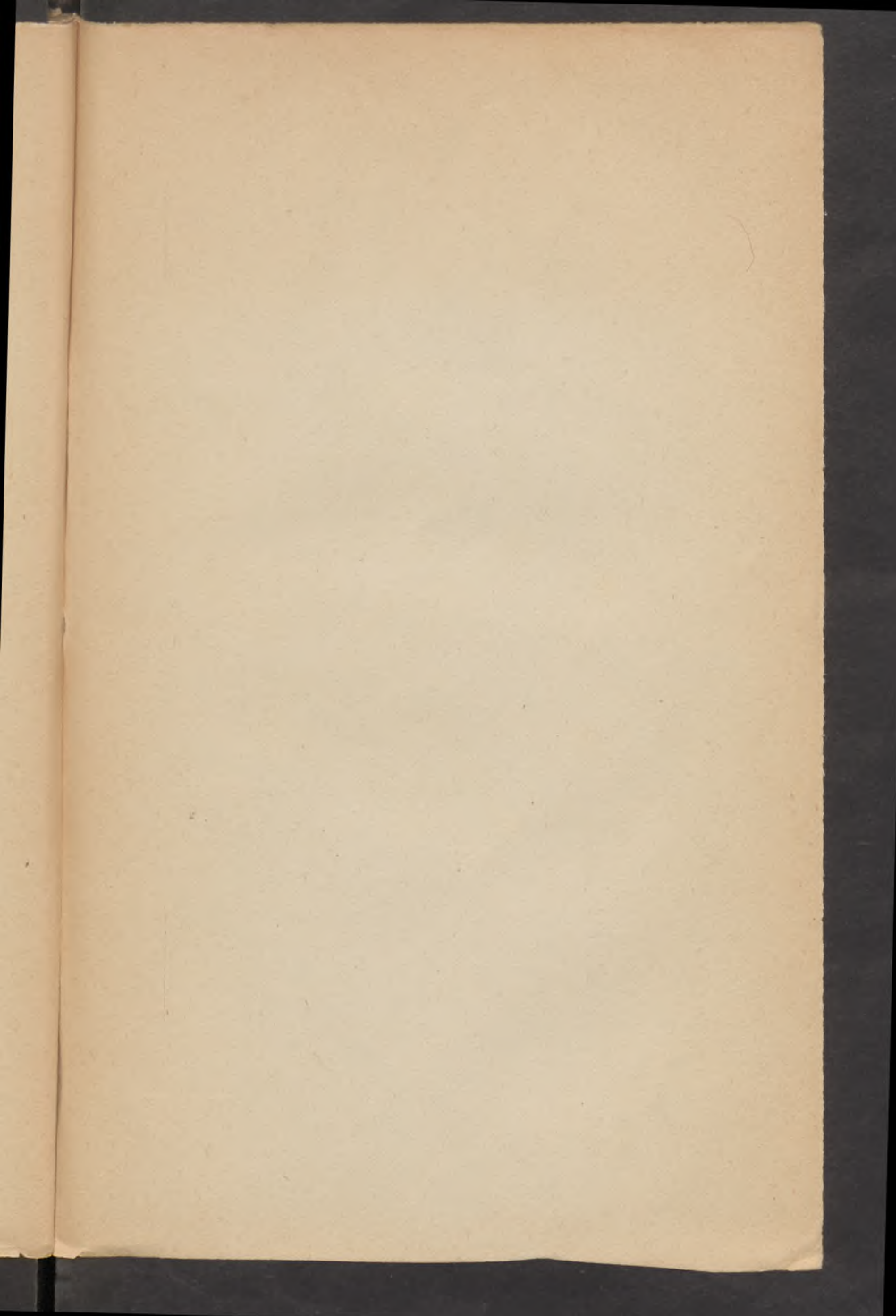
És Ivanovics Antal elbucsuzott két vendégétől s követte Kegyetlen Jánost, a rendőrt.

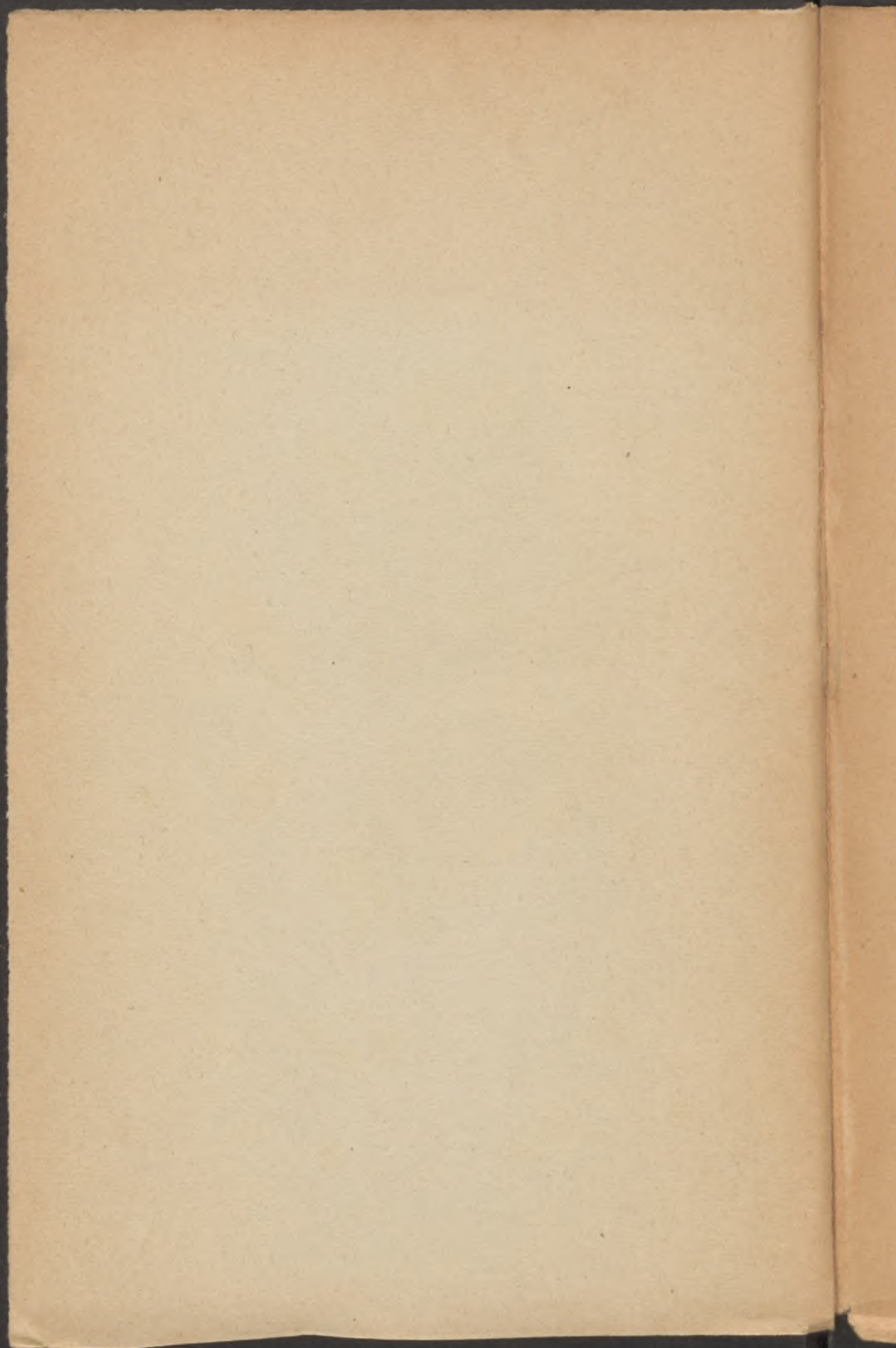
NAGY LAJOS MEGJELENT KÖNYVEI:

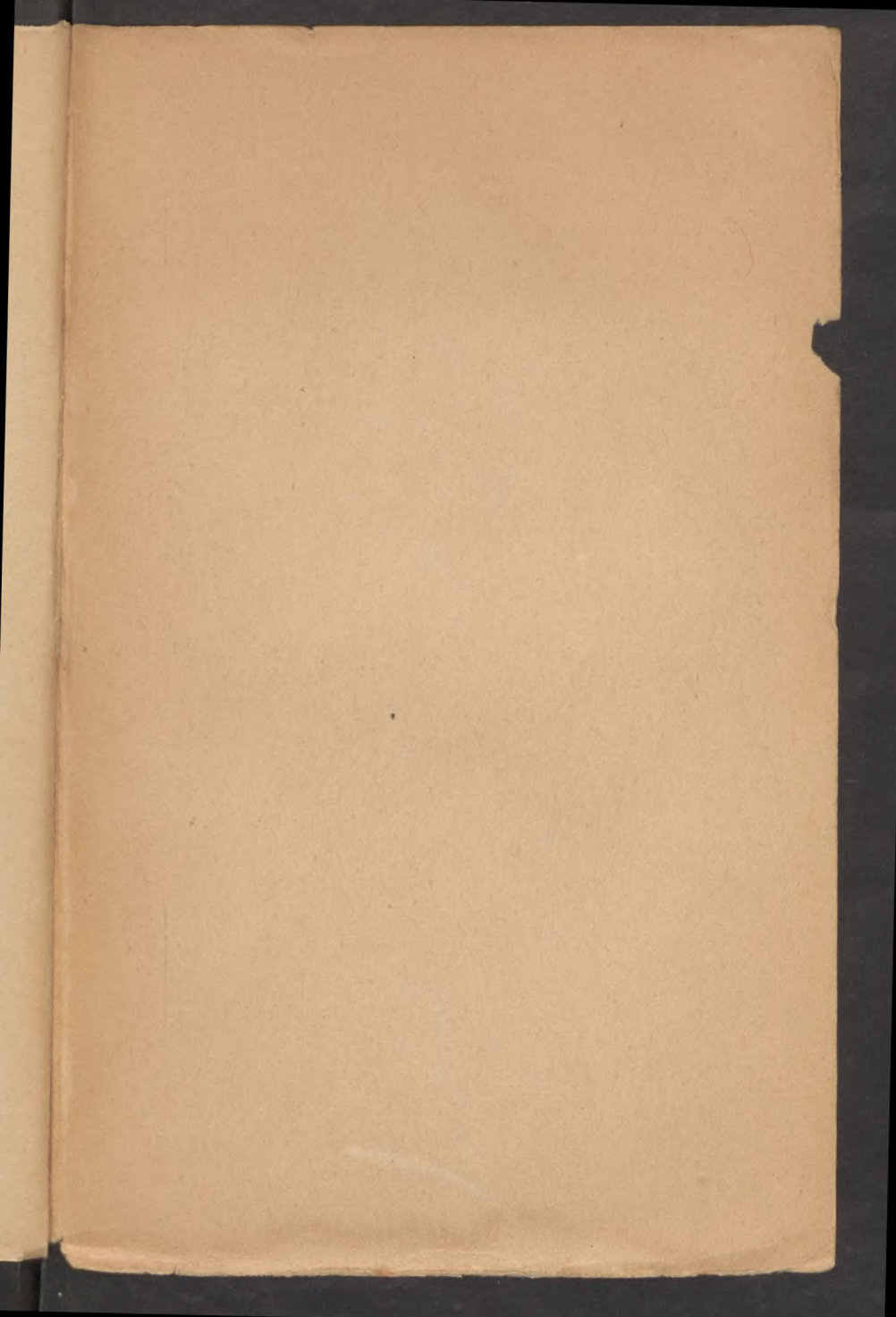
1. AZ ASSZONY, A SZERETŐJE ÉS A FÉRJE. Novellák. Modern Könyvtár.
2. MARISKA ÉS JÁNOS. Novellák. Modern Könyvtár.
3. A SZOBALÁNY. Novellák. Tevan-könyvtár.
4. EGY LEÁNY, TÖBB FÉRFI. Novellák. Tevan-könyvtár.
5. AZ ANDRÁSSY-UT. Novellák. Nyugat kiadása.
6. A JÓ FIU. Elbeszélés. Világosság-könyvtár.
7. FIATALEMBEREK. Novellák. Táltos kiadása.
8. KÉPTELEN TERMÉSZETRAJZ. Állatkarrikaturák. Kultura kiadása.
9. TALÁLKOZÁSAIM AZ ANTISZEMITIZMUSSEL. Politikai röpirat. Az író saját kiadása.
10. VADEMBER. Regény. Az író saját kiadása.
Legközelebb megjelenik az író saját kiadásában:
11. MINDENHATÓ PÉNZ. Regény.

6

12

NAGY LAJOS: VADMÉR